

RADCA PRAWNY

Zeszyty naukowe

nr 1(14)/2018

KRAJOWA IZBA
RADCÓW PRAWNYCH

RADCA PRAWNY

Zeszyty naukowe

nr 1(14)/2018

KOLEGIUM REDAKCYJNE

- » redaktor naczelny – dr hab. prof. nadzw. UW, Mirosław Sadowski,
radca prawny
- » zastępca redaktora naczelnego – dr hab. Joanna Lemańska, radca prawny
- » sekretarz redakcji – dr Krzysztof Urbaniak, radca prawny

CZŁONEK

- » dr hab. Jakub Zięty, radca prawny

REDAKTOR JĘZYKOWY

- » Marzena Lewandowski

RADCA PRAWNY

Zeszyty naukowe

nr 1(14)/2018

Kwartalnik naukowy

Warszawa 2018

RADA NAUKOWA

- » prof. zw. dr hab. Barbara Adamiak, sędzia NSA – Uniwersytet Wrocławski
- » prof. zw. dr hab. Bogusław Banaszak – Uniwersytet Zielonogórski
- » dr hab. prof. nadzw. Arkadiusz Bereza – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
- » dr hab. prof. nadzw. Rafał Blicharz – Uniwersytet Śląski
- » dr hab. prof. nadzw. Monika Calkiewicz – Akademia Leona Koźmińskiego
- » prof. Emilio Castorina – Università degli Studi di Catania (Włochy)
- » dr hab. prof. nadzw. Jerzy Ciapała – Uniwersytet Szczeciński
- » dr hab. prof. nadzw. Marcin Dyl – Uniwersytet Warszawski
- » dr hab. prof. nadzw. Kinga Flaga-Gieruszyńska – Uniwersytet Szczeciński
- » prof. zw. dr hab. Józef Frąckowiak, sędzia Sądu Najwyższego – Uniwersytet Wrocławski
- » prof. zw. dr hab. Jan Grabowski, emeryt. Sędzia NSA – Uniwersytet Śląski
- » prof. zw. dr hab. Andrzej Jakubecki – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
- » prof. Jiří Jirásek – Uniwersytet w Ołomuńcu (Czechy)
- » prof. zw. dr hab. Andrzej Kidyba – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
- » dr hab. prof. nadzw. Eryk Kosiński – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
- » prof. zw. dr hab. Tadeusz Kuczyński – Uniwersytet Wrocławski
- » prof. zw. dr hab. Grzegorz Łaszczycza – Uniwersytet Śląski
- » prof. zw. dr hab. Piotr Machnikowski – Uniwersytet Wrocławski
- » prof. zw. dr hab. Elwira Marszałkowska-Krześ – Uniwersytet Wrocławski
- » prof. Vytautas Nekrošius – Vilniaus Universitetas
- » prof. zw. dr hab. Ewa Nowińska – Uniwersytet Jagielloński
- » prof. zw. dr hab. Włodzimierz Nykiel – Uniwersytet Łódzki
- » dr hab. prof. nadzw. Mirosław Pawelczyk – Uniwersytet Śląski
- » prof. Vasco Pereira da Silva – Universidade de Lisboa (Portugalia)
- » dr hab. prof. nadzw. Tomasz Pietrzykowski – Uniwersytet Śląski
- » prof. zw. dr hab. Stanisław Sołtysiński – Uniwersytet Adama Mickiewicza
- » dr hab. Rafał Stankiewicz – Uniwersytet Warszawski
- » prof. zw. dr hab. Janusz Strzępka – Uniwersytet Śląski
- » prof. Miruna Mihaela Tudorașcu – Uniwersytet Alba Julia (Rumunia)
- » prof. María de la Caridad Velarde Queipo de Llano – Universidad de Navarra (Hiszpania)
- » prof. zw. dr hab. Marek Wierzbowski – Uniwersytet Warszawski

SPIS TREŚCI

Od redakcji 7

ARTYKUŁY

Monika Glinka

Zagadnienie tajemnicy zawodowej – analiza wybranych orzeczeń sądowych 9

Marcin Śledzikowski

Zakres tajemnicy zawodowej a obowiązki informacyjne względem rady nadzorczej w spółce komandytowo-akcyjnej radców prawnych 27

Michał Żemojda, Marcin Skonieczny

O żądaniach alternatywnych pracownika z art. 45 Kodeksu pracy 47

Beata Bury

Dopuszczalność zmiany przez pracownika roszczenia w toku postępowania z odwołania od rozwiązania umowy o pracę 67

Marek Szymanowski

Granice sprostowania orzeczenia w postępowaniu cywilnym, skutki ich przekroczenia, próba nowego spojrzenia 79

Julia Dorokhina, Beata Pankowska-Lier

Zjawisko korupcji i jego zwalczanie w prawie ukraińskim

101

GŁOSY**Paweł Borecki**

Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z 15 września 2017 r.

(III CSK 241/16) – przyjęcie w poczet członków gminy wyznaniowej żydowskiej

127

ORZECZNICTWO**Eliza Maniewska**

Orzecznictwo Sądu Najwyższego

141

OD REDAKCJI

Szanowne Koleżanki i Koledzy,

oddajemy w Państwa ręce czternasty zeszyt naszego samorządowego czasopisma naukowego. Najnowszy zeszyt zawiera 8 opracowań naukowych. W tym 6 artykułów, głosę i, jak zawsze, przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego. W pierwszym z nich autorka analizuje problem tajemnicy zawodowej na podstawie analizy wybranych orzeczeń sądowych. Drugi porusza problematykę dotyczącą tajemnicy zawodowej w kontekście obowiązków informacyjnych względem rady nadzorczej w spółce komandytowo-akcyjnej radców prawnych. Kolejny tekst dotyczy zagadnienia granic sprostowania w postępowaniu cywilnym. W czwartym artykule jego autorka rozważa kwestię dopuszczalności zmiany przez pracownika roszczenia w toku postępowania z odwołania od rozwiązania umowy o pracę. W piątym opracowaniu jego autorzy prowadzą dociekania dotyczące żądań alternatywnych pracownika z art. 45 Kodeksu pracy. Ostatni, szósty tekst analizuje zjawisko korupcji i problem jego zwalczania w prawie ukraińskim.

Z kolei nasz glosator – Paweł Borecki – odnosi się do wyroku Sądu Najwyższego dotyczącego członkostwa w gminie wyznaniowej żydowskiej. Tom zamyka przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego.

Serdecznie dziękujemy Autorom i Czytelnikom za wszystkie uwagi i sugestie zmierzające do udoskonalania naszego czasopisma. Redakcja

prosi o dalsze propozycje dotyczące poruszanej przez nas problematyki. Będziemy starali się uwzględnić te głosy i zamawiać teksty, których tematyka byłaby interesująca dla naszych Czytelników.

Jak Państwo mogliście zauważyć kwartalnik naukowy posiada nową stronę internetową: <http://kwartalnikradcaprawny.pl/>. Gorąco zachęcamy do odwiedzin i lektury. Procedura zgłaszania tekstów do druku zamieszczona jest w zakładce: <http://kwartalnikradcaprawny.pl/o-kwartalniku/>.

W związku z bardzo dużą liczbą tekstów jakie napływają do Redakcji prosimy o respektowanie wymogów formalnych, propozycje artykułów obciążone brakami nie będą brane pod uwagę przy kwalifikowaniu do recenzji.

Nieustannie żywimy nadzieję, że „Zeszyty naukowe” będą dla Państwa inspirującą i pomocną w pracy zawodowej lekturą.

Jak wiemy czternasty numer Zeszytów naukowych ukazuje się w okresie Wielkanocnym i z tej okazji, w imieniu własnym i Redakcji, chciałbym Wszystkim Koleżankom i Kolegom życzyć tradycyjnie – radosnych Świąt Wielkiej Nocy, mokrego Dyngusa i smacznego jajka.

Mirosław Sadowski
Redaktor Naczelny

Monika Glinka¹

ZAGADNIENIE TAJEMNICY ZAWODOWEJ – ANALIZA WYBRANYCH ORZECZEŃ SĄDOWYCH

ABSTRACT

The Issue of Professional Secrecy: An Analysis of Selected Court Judgments

The obligation to maintain professional secrecy is an indispensable element of practicing as legal adviser. Over the years, this issue has been the subject of numerous court judgments, interpretations, commentaries, and discussions – mainly due to the lack of a legal definition of “professional secrecy” under Polish law.

This article aims to briefly present selected court judgments regarding the professional secrecy of lawyers and discuss them with particular emphasis on practical issues, namely the scope of professional secrecy and the restrictions on the release the reform, as well as cases of releasing legal advisers from the obligation to maintain professional secrecy. Also mentioned are court judgments

---

¹ Doktorantka w Instytucie Nauk Prawno-Administracyjnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, specjalizująca się w zakresie prawnych aspektów funkcjonowania rynków kapitałowych, świadczy usługi doradztwa prawnego na rzecz emitentów papierów wartościowych, zajmuje się również bieżącą obsługą spółek publicznych.

that refer to general issues related to professional secrecy, such as attempts to define and establish the boundaries of the term, the objective scope thereof, and issues related to securing documents covered by professional secrecy, which nowadays are of great significance mainly due to the use of electronic forms of communication between legal advisers and their clients.

Keywords: professional secrecy, legal adviser's secrecy, judicial decisions, obligation to maintain professional secrecy, release from the obligation to maintain professional secrecy, professional conduct

Słowa kluczowe: tajemnica zawodowa, tajemnica radcy prawnego, judykatura, obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej, zwolnienie z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej, etyka prawnicza

Wprowadzenie

W polskim prawie obowiązuje szereg przepisów ustanawiających obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej², niniejsze akty prawne nie zawierają jednak definicji normatywnej tajemnicy zawodowej. Powszechnie uważa się, iż tajemnicą zawodową jest informacja uzyskana w związku z wykonywaniem określonego zawodu lub działalności albo pełnioną funkcją, o ile obowiązek zachowania tej tajemnicy wynika z ustaw lub przyjętych zobowiązań³. Naruszenie tajemnicy zawodowej może skutkować odpowiedzialnością dyscyplinarną, ale również odpowiedzialnością karną⁴.

Zachowanie tajemnicy zawodowej stanowi jeden z naczelných kanońw etycznych zawodów zaufania publicznego, którymi jest, w szczególności, radca prawny i adwokat, i czego odzwierciedleniem są odpowiednie

2 M. Rusinek, *Tajemnica zawodowa i jej ochrona w polskim procesie karnym*, Kraków 2007, s. 44–49.

3 S. Hoc, *Ochrona informacji niejawnych i innych tajemnic ustawowo chronionych. Wybrane zagadnienia*, Opole 2006, s. 53 i n.

4 Por. art. 266 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 ze zm.): „Kto, wbrew przepisom ustawy lub przyjętemu na siebie zobowiązaniu, ujawnia lub wykorzystuje informację, z którą zapoznał się w związku z pełnioną funkcją, wykonywaną pracą, działalnością publiczną, społeczną, gospodarczą lub naukową, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

przepisy znajdujące się w Kodeksie Etyki Radcy Prawnego („KERP”)⁵ i Kodeksie Etyki Adwokata („KEA”)⁶.

Dochowanie obowiązku tajemnicy zawodowej warunkuje powstanie pełnej więzi zaufania między klientem a radcą prawnym, czy też adwokatem. Jednocześnie każdy, kto powierza swoje sprawy prywatne radcy prawnemu, adwokatowi, tym samym oczekuje od niego pełnej poufności i zachowania dyskrecji. Dlatego też immanentną cechą zawodu radcy prawnego oraz adwokata, jest obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej – czyli obowiązek zachowania w tajemnicy informacji uzyskanych od klienta w toku świadczonej przez niego pomocy prawnej. Istotą instytucji tajemnicy zawodowej jest istnienie szczególnego stosunku zaufania pomiędzy pełnomocnikiem a klientem, dlatego też zdaniem doktryny „ze względu na wielkie znaczenie tajemnicy adwokackiej dla profesjonalnego i moralnego wykonywania zawodu adwokata budzą uzasadnione sprzeczności wszelkie wyjątki zwalniania ich od zachowania tajemnicy adwokackiej”⁷.

Zagadnienie tajemnicy zawodowej radcy prawnego uregulowane jest w art. 3 ustawy o radcach prawnych („UoRP”)⁸, w świetle tego przepisu

5 Kodeks Etyki Radcy Prawnego (Uchwała Nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 22 listopada 2014 r.).

6 Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej), (Obwieszczenie Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z 14 grudnia 2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej); na podstawie uchwały nr 52/2011 NRA z 19 listopada 2011 r. ogłasza się jednolity tekst Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeksu Etyki Adwokackiej) uchwalony przez Naczelną Radę Adwokacką 10 października 1998 r. (uchwała nr 2/XVIII/98) ze zmianami wprowadzonymi uchwałą Naczelnej Rady Adwokackiej nr 32/2005 z 19 listopada 2005 r. oraz uchwałami Naczelnej Rady Adwokackiej nr 33/2011–54/2011 z dnia 19 listopada 2011 r.).

7 R. Tokarczyk, *Etyka prawnicza*, Warszawa 2011, s. 184.

8 Art. 3 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1870) brzmi następująco: „ust. 3. Radca prawny jest obowiązany zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się w związku z udzieleniem pomocy prawnej. ust. 4. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie może być ograniczony w czasie. ust. 5. Radca prawny nie może być zwolniony z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których dowiedział się udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę. ust. 6. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie dotyczy informacji udostępnianych na podstawie przepisów ustawy z dnia 16 listopada

radca prawny jest obowiązany zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się w związku z udzielaniem pomocy prawnej, jak również nie można go zwolnić z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których dowiedział się, udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę. Jednocześnie ochrona tajemnicy ma wymiar nieograniczony czasowo. Tajemnica zawodowa adwokata nie różni się z punktu widzenia treści odpowiednich przepisów, ich zakresu, odpowiedzialności, procesu karnego od tajemnicy zawodowej radcy prawnego, a jej kształt wynika z treści art. 6 ustawy prawo o adwokaturze („POA”)⁹.

Z uwagi na takie samo brzmienie przepisów dotyczących tajemnicy zawodowej radcy prawnego i adwokata, wszelkie interpretacje, komentarze oraz postanowienia sądów dotyczące tej kwestii można i należy traktować jako mające zastosowanie do obu profesji.

Zakres przedmiotowy tajemnicy zawodowej obejmuje wszystko o czym radca prawny/adwokat dowiedział się w związku z udzielaniem pomocy prawnej. Oznacza to, że obowiązek zachowania dyskrecji przez radcę prawnego/adwokata obejmuje całokształt informacji uzyskanych podczas udzielania pomocy prawnej i obowiązek ten aktualizuje się bez względu na ich wagę czy znaczenie dla sprawy. Spod tajemnicy wyłączone są zatem informacje, które nie są związane z udzielaną pomocą prawną, a także informacje powszechnie znane¹⁰. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego („TK”) obowiązek dochowania tajemnicy dotyczy także faktów lub okoliczności, które zostały przekazane przez klienta poszukującego pomocy prawnej u adwokata w przypadku komunikowania się

2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U. z 2017 r., poz. 1049) – w zakresie określonym tymi przepisami”.

⁹ Artykuł 6 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1139) ma treść następującą: „ust. 1. Adwokat obowiązany jest zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się w związku z udzieleniem pomocy prawnej. ust. 2. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie może być ograniczony w czasie. ust. 3. Adwokata nie można zwolnić od obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których dowiedział się udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę. ust. 4. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie dotyczy informacji udostępnianych na podstawie przepisów ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U. z 2003 r., Nr 153, poz. 1505, z późn. zm.) w zakresie określonym tymi przepisami”.

¹⁰ K. Kwapisz, *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 17.

w miejscu uzasadniającym oczekiwanie prywatności i poufności, mających związek z postępowaniem sądowym oraz gdy nie będą dotyczyły przestępstwa lub innego naruszenia prawa¹¹.

Tajemnicą objęte są materiały z akt sprawy, jak również wiadomości, notatki i wszelkie dokumenty dotyczące sprawy, uzyskane od klienta oraz innych osób, niezależnie od miejsca, w którym się znajdują. Tajemnicą objęte są więc także wiadomości uzyskane pośrednio od świadków, sędziego, osób trzecich, a nawet strony przeciwnej¹². Według judykatury „dokumentami zawierającymi tajemnicę radcy prawnego będą tylko takie dokumenty, pisma czy też notatki, które zawierają treści, o których radca prawny dowiedział się w związku z udzieleniem pomocy prawnej i dotyczą przedmiotu świadczonej pomocy prawnej”¹³. Jeżeli żądanie wydania dokumentów wchodzących w skład akt adwokackich następuje na podstawie art. 217 Kodeksu postępowania karnego („k.p.k.”)¹⁴ lub w związku z przeprowadzonym przeszukaniem, adwokat jest zobowiązany do złożenia oświadczenia co do ochrony takich materiałów tajemnicą adwokacką, a nadto, jeśli to możliwe, do dopilnowania, aby odpowiednia procedura ochrony takich materiałów po ich odebraniu była dochowana¹⁵. Zatem obowiązek zachowania tajemnicy, obejmuje wszystkie uzyskane przez radcę prawnego czy adwokata informacje, niezależnie od ich formy lub sposobu ich utrwalenia. Co więcej, z art. 16 KERP wynika również, że obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej obejmuje nie tylko zakaz ujawnienia informacji, lecz także skorzystania z nich w interesie własnym bądź osoby trzeciej.

Radca prawny obowiązany jest zachować w tajemnicy, zabezpieczyć przed ujawnieniem lub niepożądanym wykorzystaniem materiałów i informacji objętych tajemnicą zawodową. Uznaje się, że dochowanie tajemnicy oznacza nie tylko obowiązek milczenia, lecz także obowiązek podejmowania działań zmierzających do aktywnego zabezpieczenia

11 Wyrok TK z dnia 2 lipca 2007 r. (sygn. akt: K 41/05, Dz.U. z 2007 r., nr 124, poz. 871).

12 Z. Krzemiński, *Etyka adwokacka. Teksty, orzecznictwo, komentarz*, Warszawa 2008, s. 16.

13 Postanowienie SA w Warszawie z dnia 15 maja 2008 r., (sygn. akt.: II Akz 284/08, LEX nr 509771).

14 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1904).

15 K. Frąckowiak, *Karnoprawne aspekty ochrony tajemnicy adwokackiej*, „Studia Prawnoustrojowe” 2010, t. 10, s. 79–81.

powierzonych informacji przed ujawnieniem¹⁶. Radca prawny jest zobowiązany wymagać od swoich współpracowników i personelu oraz wszystkich osób zatrudnionych przez niego, podczas wykonywania działalności zawodowej, do przestrzegania obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej. Radca prawny posługujący się w pracy zawodowej komputerem lub innymi środkami elektronicznego utrwalania danych zobowiązany jest stosować oprogramowanie jak również inne środki zabezpieczające dane przed ich niepowołanym ujawnieniem. Przekazywanie informacji objętych tajemnicą zawodową za pomocą elektronicznych i podobnych środków przekazu wymaga zachowania szczególnej ostrożności i poinformowania klienta o ryzyku związanym z zachowaniem poufności przy wykorzystaniu tychże środków. Powyższej wskazane kwestie wynikają bezpośrednio z brzmienia przepisów Kodeksu Etyki.

Instytucja tajemnicy zawodowej prawników wykonujących wolny zawód gwarantuje prawidłowe wykonywanie zawodu, a także umożliwia ochronę indywidualnych praw człowieka. Kwestią sporną jest jednak czy ta szczególna tajemnica zabezpieczająca interesy klienta powinna mieć bezwzględny charakter¹⁷. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że z natury roli zawodu adwokata i radcy prawnego wynika, iż jest on powiernikiem tajemnic klienta, a także adresatem innych poufnych informacji. Bez zagwarantowania poufności prawnik nie może zbudować właściwych relacji ze swoim klientem i tym samym w sposób należyty prowadzić jego sprawę i ostatecznie być jego pełnomocnikiem, czy też obrońcą.

Obowiązek zachowania tajemnicy radcowskiej i adwokackiej daje prawo do odmowy zeznań w przypadku tajemnicy zawodowej i zakazu przesłuchiwania w przypadku tajemnicy obrończej. Adwokatowi nie wolno zgłaszać dowodu z zeznań świadka będącego adwokatem lub radcą prawnym w celu ujawnienia przez niego wiadomości uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu¹⁸. Zgodnie z art. 178 pkt 1 k.p.k.

16 J. Skorupka, *Glosa do postanowienia SA we Wrocławiu z 4 XI 2010, II AKz 588/10*, „Wrocławskie Studia Sądowe” 2011, nr 1, s. 65.

17 B. Kunicka-Michalska, *Ochrona tajemnicy w Kodeksie karnym*, [w:] *Księga ku czci Profesora Jerzego Śliwowskiego*, AUNC, Prawo XVI, Nauki Humanistyczno-Społeczne, Toruń 1978, z. 89, s. 85 i n.

18 M. Kucharczyk, *Charakter prawny tajemnicy adwokackiej*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 11/12, s. 106–110.

nie wolno przesłuchiwać jako świadka obrońcy w sprawach, o których dowiedział się, udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę (tzw. tajemnica obrończa). Natomiast w świetle z art. 180 § 2 k.p.k. osoba obowiązana do zachowania tajemnicy adwokackiej czy radcowskiej może być przesłuchana co do faktów objętych tą tajemnicą tylko wtedy, gdy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu. O przesłuchaniu lub zezwoleniu na przesłuchanie decyduje sąd na posiedzeniu bez udziału stron na podstawie wniosku prokuratora, a na postanowienie sądu przysługuje zażalenie. W razie odmowy zezwolenia na przesłuchanie, zażalenie przysługuje prokuratorowi oraz stronom postępowania przygotowawczego, zaś w przypadku zarządzenia przesłuchania lub zezwolenia na jej wykonanie, to zażalenie przysługuje osobie zwolnionej od zachowania tajemnicy, jako zobowiązanej w ten sposób do zeznawania

Przyjmuje się, że art. 180 § 2 k.p.k. jest *lex specialis* względem ustawy zawodowej, wskutek czego dopuszcza zwolnienie w procesie karnym świadka – adwokata z obowiązku zachowania tajemnicy i odebrania od niego zeznań w tym zakresie¹⁹. Większość judykatury potwierdza, że art. 180 § 2 k.p.k. stanowi przepis szczególny np. wobec art. 3 ustawy o radcach prawnych²⁰. Odmienne poglądy wyrażają natomiast władze adwokatury stojąc na stanowisku, że nie można uchylać tajemnicy adwokackiej, która powinna mieć charakter absolutny²¹.

Analiza wybranych orzeczeń sądowych

Orzecznictwo dotyczące szeroko rozumianej tajemnicy zawodowej należy uznać za bogate, w jednym z postanowień Sąd Najwyższy orzekł, iż: „tajemnica zawodowa radcy prawnego, obejmująca wszystko, o czym dowiedział

19 M. Rusinek, *Tajemnica...*, s. 135; D. Gruszecka, [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 42.

20 Postanowienie SA w Krakowie z 30 XII 2009, sygn. II AKz 536/09, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 9, dodatek „Orzecznictwo”, poz. 24.

21 A. Wrzosek, *Tajemnica adwokacka i tajemnica obrończa w procesie karnym*, „Votum Separatum. Kwartalnik Studenckiego Koła Naukowego Prawa Karnego” 2016, nr 2, s. 9.

się on w związku z udzielaniem porady prawnej i prowadzeniem sprawy, wyklucza możliwość złożenia przez niego zeznań w charakterze świadka w postępowaniu karnym, w którym stroną jest osoba reprezentowana przez niego uprzednio w innych postępowaniach, bez uprzedniego zwolnienia z powyższej tajemnicy przez sąd w trybie określonym w art. 180 § 2 k.p.k., i to także wtedy, gdyby miał zeznawać na prośbę swojego klienta i w jego interesie odnośnie okoliczności, które były przedmiotem jawnego procedowania przez Sąd w sprawach innych niż karne, a tym bardziej, gdyby dotyczyło to okoliczności związanych z pertraktacjami między stronami tamtych postępowań i wzajemnych ich stosunków, gdyż tajemnica zawodowa radcy prawnego stanowi dobro samo w sobie, jako element prawidłowego i etycznego wykonywania tej profesji²². Z niniejszego orzeczenia wynika, że tajemnica zawodowa ma charakter szeroki, a wyjątkiem jest zwolnienie z tajemnicy przez sąd. Ponadto, większość judykatury wskazuje, że nakaz zachowania tajemnicy zawodowej przez radcę prawnego stanowi jego powinność zawodową i nie ma on prawa, bez takiego zwolnienia, dysponować swoją wiedzą potrzebną organom procesowym²³.

Powyższe ograniczenia w zwalnianiu z tajemnicy zawodowej radców prawnych uzasadnione jest przede wszystkim tym, że należyte udzielanie pomocy prawnej przez radców prawnych ściśle łączy się z zaufaniem do ich dyskrecji – co należy uznać za jak najbardziej uzasadnione. Otóż jak podkreślono w jednym z orzeczeń – profesjonalny pełnomocnik, prowadząc negocjacje handlowe w imieniu swojego mocodawcy, kieruje się jego interesami i motywacjami, a nie swoimi własnymi, dlatego otrzymuje od mandanta odpowiednie instrukcje i tym samym jest zobowiązany dbać o to, aby nadać przyszłym uzgodnieniom między stronami kształt prawny korzystny dla swojego mandanta i zgodny z jego wolą. Wprowadzie przesłuchanie działających w imieniu stron ich profesjonalnych pełnomocników mogłoby zapewne okazać się pomocne dla danego postępowania karnego, ale nie jest to wystarczającą przesłanką do zwolnienia pełnomocnika z jego tajemnicy zawodowej²⁴.

22 Postanowienie SN z dnia 15 listopada 2012 r., sygn. SDI 32/12, www.sn.pl.

23 Postanowienie SA w Krakowie z dnia 30 marca 2009 r., sygn. II AKz 110/09, OSN „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 10, poz. 47.

24 Postanowienie SA w Krakowie z dnia 13 grudnia 2011 r., sygn. II AKz 477/2011, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2012, nr 1, poz. 28.

W jednym z orzeczeń Sąd Apelacyjny uznał, że „Sąd jako organ stojący na straży praworządności w demokratycznym państwie prawa, bacząc na okoliczność, że tajemnica ta stanowi istotę i esencję wykonywanego zawodu adwokata, musi być w takim wypadku gwarantem zachowania zarówno właściwej formuły procedowania, jak i merytorycznej zasadności wniosku prokuratora, zaś podjęta decyzja procesowa, zmierzająca do wyjątkowego wzruszenia zakazu dowodowego w imię dobra wymiaru sprawiedliwości, musi w swej logice uwzględniać istotę praw i wolności obywatelskich zawarowanych w Konstytucji”²⁵. Co więcej, z orzecznictwa wynika również, że funkcją zakazów związanych z tajemnicą zawodową radcy prawnego nie jest ochrona interesów osób, które te zawody wykonują, lecz nade wszystko ochrona osób, które w zaufaniu do publicznych funkcji adwokata, radcy prawnego, notariusza, lekarza, dziennikarza powierzają im wiedzę o faktach, z którą nie chcą na ogół dzielić się z innymi osobami. Gwarancja zachowania przekazanych informacji w tajemnicy jest podstawą wzajemnego zaufania i warunkiem swobodnego wykonywania zawodu radcy prawnego²⁶.

Z wielu orzeczeń wynika, że zwolnienie może mieć zastosowanie jedynie w wyjątkowych przypadkach, gdy ujawnienie faktów objętych tajemnicą zawodową adwokata jest niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczności te nie mogą być ustalone na podstawie innych dowodów²⁷. Ponadto, decyzję o zwolnieniu od obowiązku jej zachowania należy podejmować, gdy jest to „rzeczywiście niedozowne dla zapewnienia prawidłowego wyrokowania, bo brak jest w tym przedmiocie innych dowodów w sprawie”²⁸. Zauważyć należy, że stwierdzenie „dobra wymiaru sprawiedliwości” ma charakter szeroki w przeciwieństwie do przesłanki braku innych środków dowodowych, która to przesłanka jest konkretna, wymierna i sprawdzalna. Wymiar sprawiedliwości to imperatywna

25 Postanowienie SA w Szczecinie z dnia 29 października 2013 r., sygn. II AKz 330/13, „Kwartalnik Sądu Apelacyjnego w Szczecinie” 2014, nr 2, s. 55.

26 Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 4 listopada 2010 r., sygn. II Akz 588/10, LEX nr 621274.

27 Wyrok SA w Katowicach z dnia 12 października 2011 r., sygn. II AKz 664/11, Lex nr 1102940.

28 Postanowienie SA w Katowicach z dnia 4 marca 2009 r., sygn. II AKz 151/09, „Biuletyn – Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Katowicach” 2009, nr 2, poz. 9.

działalność sądów, polegająca na wymierzaniu kar, orzekaniu o winie, czy też rozstrzygnięciu konfliktów lub spraw niekonfliktowych w sferze praw i obowiązków podmiotów prawem określonych w celu zabezpieczenia przestrzegania i realizowania obowiązujących norm prawnych²⁹. Wdaje się zatem, że niezbędność zeznań dla dobra wymiaru sprawiedliwości oznacza istotny charakter okoliczności, która ma być wykazana zeznaniami, dla realizacji przestrzegania i realizowania obowiązujących norm prawnych, mająca na celu doprowadzić do pociągnięcia do odpowiedzialności osoby naruszające dane normy prawa, przy niemożności stwierdzenia jej na podstawie innych istniejących dowodów.

O każdorazowym uchyleniu tajemnicy zawodowej, sąd powinien orzekać po wcześniejszym, starannym rozważeniu okoliczności konkretnej sprawy i przy spełnieniu przesłanek zwolnienia. Potwierdza to Sąd Apelacyjny w orzeczeniu, w którym stwierdził, że „uchylenie tajemnicy adwokackiej powinno być stosowane jedynie incydentalnie, po starannym rozważeniu okoliczności konkretnej sprawy, obligatoryjnym wypełnieniu ustawowych przesłanek oraz po przeprowadzeniu wnikliwej analizy tego, czy *in concreto* interesy wymiaru sprawiedliwości uzasadniają naruszenie chronionego przez nią interesu publicznego i prywatnego. Tajemnica adwokacka stanowi esencję wykonywania zawodu adwokata i musi gwarantować zachowanie zarówno właściwej formuły procedowania, jak i merytorycznej zasadności wniosku prokuratora. Uznanie rangi tej tajemnicy jest warunkiem *sine qua non* prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w demokratycznym państwie prawnym”³⁰.

Jednocześnie dla zwolnienia radcy prawnego z tajemnicy zawodowej konieczne jest przekonanie właściwego sądu, że okoliczność, którą chce się dowodzić przez przesłuchanie radcy prawnego, ma znaczenie dla ustalenia prawdy o popełnionym czynie i jego sprawcy³¹. Zwolnienie musi być uzasadnione każdorazowo nie tylko niemożnością ustalenia okoliczności na podstawie innego dowodu, lecz także koniecznością dla dobra wymiaru sprawiedliwości. Przepis art. 180 § 2 k.p.k. określa

29 K. Lubiński, *Pojęcie i zakres wymiaru sprawiedliwości*, „Studia Prawnicze” 1987, nr 4, s. 26.

30 Wyrok SA w Szczecinie z dnia 29 października 2013 r., sygn. II AKz 330/13, Legalis.

31 Wyrok TK z dnia 22 listopada 2004 r., sygn. SK 64/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 107.

wyjątkowość zwolnienia z tajemnicy, dlatego nie może być szeroko interpretowany i przesądza to o niemożliwości uchylania tajemnicy w sytuacji, kiedy chodzi o okoliczność inną, niż kluczowa dla spraw, tak więc zwolnienie z tajemnicy zawodowej nie znajduje uzasadnienia wówczas, gdy ma to dotyczyć okoliczności nieistotnych dla rozstrzygnięcia w sprawie. Co więcej, to na prokuratorze spoczywa ciężar wskazania i udowodnienia przesłanek uzasadniający zwolnienie z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej radcy prawnego lub adwokata, przy czym zwolnienie z tajemnicy zawodowej jest dopuszczalne dopiero po wyczerpaniu innych znanych oraz dostępnych dowodów w danej sprawie.

Zdaniem doktryny poświęcenie sekretu zawodowego w imię dotarcia w procesie do prawdziwych ustaleń faktycznych, może być traktowane jedynie jako ostateczność³². Tezę tę potwierdza judykatura przyjmując, że uchylene tajemnicy adwokackiej winno być stosowane, z uwagi na funkcje i znaczenie tej tajemnicy, jedynie incydentalnie, po starannym rozważeniu okoliczności konkretnej sprawy i przy obligatoryjnym wypełnieniu ustawowych przesłanek. W szczególności zaś możliwość przeprowadzenia dowodu w oparciu o informacje objęte tajemnicą adwokacką musi być zawsze poprzedzone wnikliwą analizą tego, czy *in concreto* interesy wymiaru sprawiedliwości, w drodze wyjątku, uzasadniają naruszenie chronionego przez nią interesu publicznego i prywatnego. Sąd, jako organ stojący na straży praworządności w demokratycznym państwie prawa, bacząc na okoliczność, że tajemnica ta stanowi istotę wykonywanego zawodu adwokata, musi być w takim wypadku gwarantem zachowania zarówno właściwej formuły procedowania, jak i merytorycznej zasadności wniosku³³. Z orzeczeniem tym koresponduje teza, że „doniosłość społeczna zawodów objętych przepisem art. 180 § 2 k.p.k., w tym zawodu radcy prawnego, sprawia, że decyzja o zwolnieniu z tajemnicy zawodowej nie może być traktowana jak formalność. Zaufanie mocodawcy do radcy prawnego, warunkujące prawidłowe wykonywanie zadań powierzonych radcy prawnemu, jest wielką wartością, której naruszenie stanowi cenę za osiągnięcie sprawiedliwości, której bez tego by nie osiągnięto”, tym

32 M. Rusinek, *Tajemnica...*, *op. cit.*, s. 44.

33 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 6 maja 2015 r., II AKz 225/15, „Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Łodzi” 2015, nr 1, s. 94.

samym oznacza to, że sąd powinien rozważyć okoliczności konkretnej sprawy w sposób nadzwyczaj staranny i podejmować decyzję o zwolnieniu z obowiązku zachowania tajemnicy jedynie wtedy, jeżeli ujawnienie okoliczności objętych tą tajemnicą jest rzeczywiście nieodzowne dla zapewnienia prawidłowego orzekania, z uwagi na brak w tym przedmiocie innych wystarczających dowodów³⁴. Powyższe potwierdza również inne orzeczenie, w którym Sąd Apelacyjny stwierdził, że ogólnikowe określenie zakresu zwolnienia sprawiałoby, że zwolnienie nie dotyczyłoby konkretnych okoliczności, ale było *carte blanche* dowolnego korzystania przez organy śledcze do uchylania tajemnicy zawodowej³⁵.

O czym była już mowa powyżej, wnioskodawcą w sprawie zwolnienia z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej jest prokurator i to na prokuratorze spoczywa ciężar wskazania i udowodnienia przesłanek uzasadniających zwolnienie z tego obowiązku³⁶. Jak wynika bowiem z brzmienia orzecznictwa, to nie sąd jest organem uprawnionym według własnego uznania do określenia obszaru istotnych dla postępowania okoliczności, co do których udziela zgody na zwolnienie od tajemnicy zawodowej, ale wnioskodawca powinien sprecyzować swoje postulaty, zaś sąd nie może wyjść poza ich zakres, choć może je zawęzić. Brak precyzyjnego wykazania faktów objętych tajemnicą zawodową i wykazania, że okoliczności te nie mogą być ustalone w oparciu o inne dowody nie pozwala na zwolnienie z tajemnicy zawodowej w trybie, o którym mowa w art. 180 § 2 k.p.k.³⁷

Zwolnienie z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej w ramach postępowania przygotowawczego ma formę postanowienia sądu o zezwoleniu na przesłuchanie w charakterze świadka³⁸. W przypadku udowodnienia podstaw do zwolnienia z tajemnicy zawodowej niniejsze stwierdzenie powinno być wykazane w uzasadnieniu danego

34 Postanowienie SA w Katowicach z dnia 19 czerwca 2013 r., sygn. II Akz 303/13, LEX nr 1378300.

35 Orzeczenie SA w Krakowie z dnia 19 marca 2009 r., sygn. II AKz 64/09, publ. KZS 2009/4/35.

36 Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 18 września 2009 r., sygn. II Akz 472/09, LEX nr 534456.

37 Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 5 czerwca 2012 r., sygn. II AKz 241/12, Legalis.

38 Postanowienie SA w Białymstoku z dnia 9 września 2008 r., sygn. II AKz 28608, Legalis.

postanowienia sądu, które z kolei powinno, w sposób szczegółowy, wskazywać, jakie fakty i wnioski uzasadniają podjęcie takiej decyzji przez sąd.

Próbę wyjaśnienia istoty tajemnicy zawodowej i zwolnienia z tajemnicy zawodowej dokonał Sąd Apelacyjny w jednym ze swoich postanowień stwierdzając, że „zagadnienie zawodowej tajemnicy adwokackiej jest kwestią o dużej doniosłości, warunkujące prawidłowe wykonywanie zawodu adwokata, zatem sprawowanie społecznie użytecznej obsługi prawnej społeczeństwa, rzetelne wykonywanie adwokackich czynności zawodowych jest warunkowane zaufaniem klienta do adwokata. Gdyby tego zaufania nie było, klient wstrzymywałby się z przekazaniem adwokatowi informacji, które mogłyby go następnie narazić na odpowiedzialność, nie tylko karną, a wtedy działanie adwokata nie byłoby adekwatne do stanu faktycznego, które je spowodował. Tak byłoby, gdyby zwolnienie z tajemnicy adwokackiej było przez sądy stosowane bez spełnienia ustawowych wymagań niezbędności dla wymiaru sprawiedliwości poznania faktów, o których wie adwokat i niezbędności jego zeznań z powodu niemożności poznania ich na podstawie innego dowodu (art. 180 § 2 k.p.k.). Nie mowa tutaj o faktach, które prowadzący śledztwo chce z jakichkolwiek powodów poznać, ale o faktach niezbędnych dla sprawiedliwości. Istotnym jest też wykazanie, że nie ma innych dowodów dla zbadania tychże faktów. Gdyby warunki te były traktowane w sposób pobłażliwy, udzielenie zwolnienia z tajemnicy byłoby formalnością, a doniosła społecznie rola adwokatów zostałaby sprowadzona do funkcji informatorów organów ścigania opłacanych przez ich klientów. Zwolnienie z tajemnicy jest wyjątkiem od zasady możności odmówienia zeznań przez adwokata. Korzystanie z wyjątku powinno być uzasadnione, a wyjątku nie można dowolnie rozszerzać”³⁹.

Wprowadzenie możliwości zwolnienia z tajemnicy zawodowej to bez wątpienia wyjątek od reguły zakazującej ujawniania informacji objętych tajemnicą zawodową. Jednocześnie zakres tajemnicy wyznacza związek pozyskania informacji przez profesjonalnego pełnomocnika z wykonywaniem merytorycznych czynności zawodowych. Dlatego informacje, choć związane z wykonywaniem zawodu nie są objęte tajemnicą

39 Postanowienie SA w Krakowie z dnia 13 stycznia 2009 r., sygn. II AKz 651/08, KZS 2009, z. 1, poz. 72, „Prokuratura i Prawo” 2009, z. 7–8, poz. 45.

zawodową, o ile nie zostały pozyskane w związku z udzielaniem pomocy prawnej. Chroniona jest informacja, która ma bezpośredni związek ze świadczoną pomocą prawną, a przekazanie przez klienta szerszych informacji oznacza, że w pozostałym zakresie tajemnica zawodowa adwokata nie obowiązuje⁴⁰.

Podsumowanie

Konkludując, jak słusznie twierdzi doktryna – zagadnienia związane z tajemnicą zawodową, pomimo że poruszane w literaturze prawa i orzecznictwie od ponad kilkudziesięciu lat, wciąż potrafią wzbudzać liczne emocje i dostarczają ciągłych problemów interpretacyjnych – zapewne związane jest to m.in. z faktem coraz szybszego postępu technologicznego, coraz szybszej wymiany informacji oraz powstawania coraz to nowszych form i sposobów wymiany informacji, które zdecydowanie wyprzedzają znaczenie obowiązujących przepisów. Ponadto, aspekt istnienia swoistego sekretu pomiędzy klientem oraz jego pełnomocnikiem jak i obowiązek dochowania dyskrecji przez radcę prawnego zawsze będzie nieodłącznym elementem wykonywania tego zawodu. W związku z powyższym, można stwierdzić, iż dopóki ustawodawca nie wprowadzi do polskiego porządku prawnego legalnej definicji „tajemnicy zawodowej” i zawód radcy prawnego będzie wykonywany, dopóty będą powstawać kolejne orzeczenia sądów oraz komentarze i liczne opinie doktryny.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 ze zm.).

⁴⁰ Wyrok SN z dnia 1 grudnia 2016 r., sygn. SDI 65/16, www.sn.pl.

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., nr 89, poz. 555 ze zm.).
- Ustawa z dnia 2 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1139).
- Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1870).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1904).
- Kodeks Etyki Radcy Prawnego (Uchwała Nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 22 listopada 2014 r. w sprawie Kodeksu Etyki Radcy Prawnego).
- Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej), (Obwieszczenie Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z 14 grudnia 2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej); na podstawie uchwały nr 52/2011 NRA z 19 listopada 2011 r. ogłasza się jednolity tekst Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeksu Etyki Adwokackiej) uchwalony przez Naczelną Radę Adwokacką 10 października 1998 r. (uchwała nr 2/XVIII/98) ze zmianami wprowadzonymi uchwałą Naczelnej Rady Adwokackiej nr 32/2005 z 19 listopada 2005 r. oraz uchwałami Naczelnej Rady Adwokackiej nr 33/2011–54/2011 z dnia 19 listopada 2011 r.).

Orzeczenia

- Wyrok TK z dnia 2 lipca 2007 r., sygn. K 41/05, Dz.U. z 2007 r., nr 124, poz. 871.
- Postanowienie SA w Warszawie z dnia 15 maja 2008 r., sygn. II Akz 284/08, LEX nr 509771.
- Postanowienie SA w Krakowie z dnia 30 grudnia 2009 r., sygn. II AKz 536/09, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 9, dodatek „Orzecznictwo”, poz. 24.
- Postanowienie SN z dnia 15 listopada 2012 r., sygn. SDI 32/12, www.sn.pl.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 30 marca 2009 r., sygn. II AKz 110/09, OSN, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 10, poz. 47.

- Postanowienie SA w Krakowie z dnia 13 grudnia 2011 r., sygn. II AKz 477/2011, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2012, nr 1, poz. 28.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 29 października 2013 r., sygn. II AKz 330/13, „Kwartalnik Sądu Apelacyjnego w Szczecinie” 2014, nr 2.
- Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 4 listopada 2010 r., sygn. II Akz 588/10, LEX nr 621274.
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 12 października 2011 r., sygn. II AKz 664/11, Lex nr 1102940.
- Postanowienie SA w Katowicach z dnia 4 marca 2009 r., sygn. II AKz 151/09.
- Wyrok SA w Szczecinie z dnia 29 października 2013 r., sygn. II AKz 330/13, Legalis.
- Wyrok TK z dnia 22 listopada 2004 r., sygn. SK 64/03, OTK–A 2004, nr 10, poz. 107.
- Wyrok SA w Łodzi z dnia 6 maja 2015 r., sygn. II AKz 225/15, „Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Łodzi” 2015, nr 1.
- Postanowienie SA w Katowicach z dnia 19 czerwca 2013 r., sygn. II Akz 303/13, LEX nr 1378300.
- Orzeczenie SA w Krakowie z dnia 19 marca 2009 r., sygn. II AKz 64/09, publ. KZS 2009/4/35.
- Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 18 września 2009 r., sygn. II Akz 472/09, LEX nr 534456.
- Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 5 czerwca 2012 r., sygn. II AKz 241/12, Legalis.
- Postanowienie SA w Białymstoku z dnia 9 września 2008 r., sygn. II AKz 28608, Legalis.
- Postanowienie SA w Krakowie z dnia 13 stycznia 2009 r., sygn. II AKz 651/08, KZS 2009, z. 1, poz. 72, „Prokuratura i Prawo” 2009, z. 7–8, poz. 45.
- Wyrok SN z dnia 1 grudnia 2016 r., sygn. SDI 65/16, www.sn.pl.

Literatura

- Frąckowiak K., *Karnoprawne aspekty ochrony tajemnicy adwokackiej*, „Studia Prawnoustrojowe” 2010, t. 10.

- Gruszecka D., [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Hoc S., *Ochrona informacji niejawnych i innych tajemnic ustawowo chronionych. Wybrane zagadnienia*, Opole 2006.
- Krzemiński Z., *Etyka adwokacka. Teksty, orzecznictwo, komentarz*, Warszawa 2008.
- Kwapisz K., *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2013.
- Kucharczyk M., *Charakter prawny tajemnicy adwokackiej*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 11/12.
- Kunicka-Michalska M., *Ochrona tajemnicy w Kodeksie karnym*, [w:] *Księga ku czci Profesora Jerzego Śliwowskiego*, AUNC, Prawo XVI, Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 89, Toruń 1978.
- Lubiński K., *Pojęcie i zakres wymiaru sprawiedliwości*, „Studia Prawnicze”, nr 4, 1987.
- Rusinek M., *Tajemnica zawodowa i jej ochrona w polskim procesie karnym*, Kraków 2007.
- Skorupka J., *Glosa do postanowienia SA we Wrocławiu z dnia 4 listopada 2010 r., II AKz 588/10*, „Wrocławskie Studia Sądowe” 2011, nr 1.
- Tokarczyk S., *Etyka prawnicza*, Warszawa 2011.
- Wrzosek A., *Tajemnica adwokacka i tajemnica obrończa w procesie karnym*, „Votum Separatum. Kwartalnik Studenckiego Koła Naukowego Prawa Karnego” 2016, nr 2.

Marcin Śledzikowski¹

ZAKRES TAJEMNICY ZAWODOWEJ A OBOWIĄZKI INFORMACYJNE WZGLĘDEM RĄDY NADZORCZEJ W SPÓŁCE KOMANDYTOWO-AKCYJNEJ RADCÓW PRAWNYCH

ABSTRACT

The Scope of Professional Secrecy and the Obligation to Provide Information to the Supervisory Board in a Legal Advisers' Limited Joint Stock Partnership

Legal advisers may practice their profession within the framework of employment on the basis of a civil-law contract, in a legal adviser's law office, a civil-law partnership, or another partnership. The choice of legal form of organization entails certain consequences, both for legal advisers themselves and for their clients. Carrying out business activity that consists in providing legal assistance in the form of a limited joint-stock partnership has been an interesting and increasingly more popular solution among legal advisers – predominantly due to

¹ Autor jest doktorem nauk prawnych Uniwersytetu Wrocławskiego oraz radcą prawnym przy OIRP Wrocław. Swoje zainteresowania badawcze oraz zawodowe adresuje w kierunku prawa gospodarczego oraz cywilnego. Pracuje w międzynarodowej Kancelarii Prawnej Schampera, Dubis, Zając i Wspólnicy sp. k. z siedzibą we Wrocławiu.

business considerations. In this respect, however, it is important to determine the relations between the professional secrecy of legal advisers and other bodies in the corporate structure of the partnership, in particular the supervisory board, which supervises the general partners, i.e. legal advisers running the partnership's affairs. In the article, the author presents the conflict between legal advisers' obligation to keep professional secrets and the scope of the supervisory board's activity – the latter existing at first glance but being merely *pro forma*. Firstly, the objective scope of the legal advisers' obligation to keep professional secrets and their possible disclosure are analyzed. Next, the supervisory board's basic oversight rights and obligations in a limited joint-stock partnership are discussed. Subsequently, the author examines the *ad rem* obligation of legal advisers to provide information to the supervisory board while making the distinction between information covered by professional secrecy and information exempted from this obligation. The article closes by presenting the most important conclusions drawn from the aforementioned analysis.

Keywords: supervisory board, legal adviser, professional secrecy, a limited joint-stock partnership, obligation

Słowa kluczowe: Rada nadzorcza, radca prawny, tajemnica zawodowa, spółka komandytowo-akcyjna, obowiązek

Radca prawny może wykonywać swój zawód w ramach stosunku pracy, na podstawie umowy cywilnoprawnej, w kancelarii radcy prawnego, w spółce cywilnej oraz w spółkach osobowych. Wybór formy świadczenia pomocy prawnej wiąże się z określonymi konsekwencjami, zarówno dla samych zainteresowanych, jak i ich klientów. Ciekawym i coraz chętniej stosowanym przez radców prawnych rozwiązaniem, głównie ze względów biznesowych, jest prowadzenie działalności gospodarczej polegającej na świadczeniu pomocy prawnej w formie spółki komandytowo-akcyjnej. W tym zakresie istotne wydaje się jednak, określenie relacji obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej radców prawnych w stosunku do innych organów w strukturze korporacyjnej spółki, a w szczególności w stosunku do rady nadzorczej, która to sprawuje nadzór nad komplementariuszami – radcami prawnymi prowadzącymi jej sprawy.

Radca prawny i adwokat, podobnie jak każda inna osoba prowadząca działalność gospodarczą, podejmuje swoje czynności kierując się celem

osiągania dochodów. Dlatego też jego przedsięwzięcie gospodarcze (w ramach kancelarii lub spółki) musi być prowadzone w sposób racjonalny ekonomicznie oraz poddane regułom opłacalności i zysku². Obecnie podstawę do wyboru formy organizacyjno-prawnej w jakich może być wykonywany zawód radcy prawnego określa art. 8 ust. 1 ustawy o radcach prawnych³. Aktualne brzmienie przepisu zostało nadane ustawą o świadczeniu usług na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁴. Przedmiotowa ustawa wprowadziła możliwość wykonywania zawodu przez radców prawnych również w spółce komandytowo-akcyjnej, w której wszystkimi komplementariuszami są radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej⁵. Katalog form wykonywania zawodu radcy prawnego w art. 8 u.o.r.p. ma zdaniem autora charakter *numerus clausus*, a to z kolei prowadzi do postawienia ogólnie aprobowanej tezy, iż *de lege lata* nie jest możliwe prowadzenie działalności prawniczej w formie spółek kapitałowych⁶. Obecnie, co zostało już zasygnalizowane na wstępie, zauważalny jest wzrost zainteresowania prawników formą wykonywania działalności w formie spółki komandytowo-akcyjnej, która wykazuje pewne podobieństwa do spółek kapitałowych⁷. Jednym z tych podobieństw jest możliwość powołania organu nadzoru – rady nadzorczej, natomiast w sytuacji gdy akcjonariuszy będzie więcej niż 25 osób to organ ten będzie obligatoryjny. Wynika to z przepisu art. 142 § 1 zd. 2 Kodeksu spółek handlowych⁸, który jest

2 M. Szydło, *Osoby wykonujące wolne zawody prawnicze jako przedsiębiorcy*, PS 2004, nr 2, s. 33.

3 Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2016 r., poz. 233, t.j. z dnia 25 lutego 2016 r.), dalej jako: **u.o.r.p.**

4 Ustawa z dnia 4 marca 2010 o świadczeniu usług na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2010 r., Nr 47, poz. 278 z późn. zm.).

5 K. Kwapisz, *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 32.

6 B. Sołtys, *Bariery rozwoju osobowych spółek wielodyscyplinarnych z udziałem regulowanych zawodów prawniczych*, „Rejent – Wydanie Specjalne” 2014, nr 12, s. 234–263.

7 Szczególnie atrakcyjna wydaje się możliwość dokapitalizowania spółki np. poprzez emisję nowych akcji, czy łatwość zmian w strukturze akcjonariatu.

8 Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2000 r., Nr 94, poz. 1037 ze zm., dalej jako: „**k.s.h.**”).

przepisem bezwzględnie wiążącym. Nie ma tutaj znaczenia, czy akcjonariuszem jest osoba fizyczna, czy prawna. Przy obliczaniu liczby akcjonariuszy uwzględnia się też tych akcjonariuszy, którzy jednocześnie mają status komplementariuszy⁹.

Podstawowym zadaniem rady nadzorczej jest kontrola komplementariuszy – radców prawnych – prowadzących sprawy spółki. W praktyce oznacza to możliwość żądania przez członków rady nadzorczej od „zarządzających” dokumentacji związanej z działalnością podmiotu np. umów z klientami, pism sporządzonych na potrzeby postępowania sądowego czy nawet zestawienia istotnych faktów mających wpływ na przebieg danej sprawy. W przypadku wystąpienia przez radę nadzorczą ze stosownym żądaniem, po stronie komplementariusza powstaje pewnego rodzaju stosunek obligacyjny, nie ma on jednak charakteru bezwzględnego. Jedną z przesłanek wyłączającej obowiązek udostępnienia radzie nadzorczej żądanych dokumentów i informacji jest powołanie się przez radcę prawnego na obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej. Z uwagi jednak, że omawiana gwarancja niezależności, którą powinien kierować się każdy radca prawny wykonując swój zawód istotnie ogranicza kompetencje rady nadzorczej, wymaga przeanalizowania *ratio* powołania takiego organu w spółce komandytowo-akcyjnej, której przedmiot działalności polega na świadczeniu pomocy prawnej.

Zakres przedmiotowy obowiązku zachowania tajemnicy przez radcę prawnego

Dochowanie tajemnicy zawodowej jest prawem i obowiązkiem radcy prawnego. Stanowi istotę gwarancji wolności jednostki oraz prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Jest podstawą zaufania klienta do radcy prawnego i gwarantem właściwego świadczenia usług. O wadze tematyki związanej z tajemnicą zawodową świadczy okoliczność, iż została ona uregulowana zarówno w przepisach u.o.r.p., jak

⁹ Tak A. Kidyba, *Komentarz KSH*, t. I, Warszawa 2004, s. 559–560; W. Pyziół, [w:] *Komentarz KSH*, K. Kruczałak (red.), Warszawa 2001 s. 279.

i w Kodeksie Etyki Radcy Prawnego¹⁰. Niemniej jednak trzeba zaznaczyć za P. Kardasem, że instytucja tajemnicy zawodowej nie została ukształtowana „w interesie osób wykonujących zawody zaufania publicznego”, lecz w celu ochrony słuszych interesów i praw osób trzecich, korzystających z pomocy przedstawicieli tych zawodów. W ujęciu najogólniejszym instytucja tajemnicy zawodowej służy realizacji słuszych celów publicznych, w tym w szczególności zachowaniu w poufności informacji uzyskanych w związku z wykonywaniem czynności zawodowych w interesie osób korzystających z tej pomocy¹¹. Co do zasady, radca prawny zobowiązany jest zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się w związku z udzielaniem pomocy prawnej¹². Doniosłość komentowanego obowiązku potwierdza także orzecznictwo, a dodatkowo, sądy wykazują tendencję do możliwie szerokiej interpretacji zakresu przedmiotowego informacji będących treścią tajemnicy zawodowej. Zgodnie z postanowieniem Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 15 maja 2008 r.¹³ tajemnica zawodowa obejmuje nie tylko same informacje przekazane radcy prawnemu, ale i dokumenty, pisma czy też notatki, które zawierają treści, o których dowiedział się on w związku z udzieleniem pomocy prawnej i dotyczą przedmiotu świadczonej pomocy prawnej. Przedstawione stanowisko jest również powszechnie akceptowane w doktrynie, gdzie wskazuje się, iż tajemnica radcy prawnego obejmuje nie tylko informacje, które radca powziął „w czasie wykonywania zawodu”, ale także „przy okazji”¹⁴. Dodatkowo nie należy tracić z pola widzenia, iż obowiązek zachowania tajemnicy przez radcę prawnego ma znaczenie wykraczające także poza stosunek zachodzący pomiędzy radcą a klientem. Prawidłowe wykonywanie zawodu radcy prawnego leży w interesie nie tylko klientów, ale i samorządu radcowskiego oraz wymiaru sprawiedliwości¹⁵.

10 Kodeks Etyki Radcy Prawnego załącznik do uchwały nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z 22 listopada 2014 r., dalej jako: „**k.e.r.p.**”.

11 P. Kardas, *Konstytucyjne i ustawowe aspekty ochrony tajemnicy zawodowej powierzonej przedstawicielom zawodów zaufania publicznego*, Cz.PKiNP 2014, nr 4, s. 5–51.

12 Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 18.

13 Post. SA w Warszawie z 15 maja 2008 r., II AKz 294/08, el./LEX.

14 Z. Klatka, *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 21.

15 Tak SN w wyr. z 19 czerwca 2015 r., IV CSK 590/14, el./LEX.

Zakres przedmiotowy obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej przez radcę prawnego został rozwinięty w dziale III – Wykonywanie zawodu, Rozdziale 1 – Tajemnica zawodowa k.e.r.p. W tym zakresie niedozwolone jest ujawnianie informacji dotyczących klienta i jego spraw, przekazanych radcy prawnemu przez klienta bądź uzyskanych w inny sposób w związku z wykonywaniem przez niego jakichkolwiek czynności zawodowych, niezależnie od źródła tych informacji oraz formy i sposobu ich utrwalenia. Obejmuje ona również, co zostało już zasygnalizowane, wszelkie tworzone przez radcę prawnego dokumenty oraz korespondencje radcy prawnego z klientem i osobami uczestniczącymi w prowadzeniu sprawy – powstałe dla celów związanych ze świadczeniem pomocy prawnej. Ponadto, komentowany obowiązek rozciąga się także na informacje ujawnione przed podjęciem przez radcę prawnego czynności zawodowych, jeżeli z okoliczności sprawy wynika, że ujawnienie nastąpiło dla potrzeb świadczenia pomocy prawnej i uzasadnione było oczekiwaniem, że radca prawny będzie ją świadczył. Klient realizując swoje uprawnienie wyrażone *expressis verbis* w Konstytucji RP¹⁶, powierzając radcy prawnemu sprawę, musi mieć gwarancję, że jest ona w sposób bezwzględny objęta tajemnicą zawodową. W większości spraw, pomiędzy tymi podmiotami tworzy się szczególna relacja oparta na zaufaniu, podobna do relacji pacjenta z lekarzem, co cechuje wykonywanie zawodów zaufania publicznego. Klient powierza przedmiotowe informacje w zaufaniu profesjonalnemu pełnomocnikowi z przekonaniem, że tylko i wyłącznie zostaną one wykorzystane w celu ochrony jego prawnego interesu¹⁷. Komentowany obowiązek poszerza dyspozycja art. 16 k.e.r.p., zgodnie z którym radca nie może korzystać z ujawnionych mu informacji w interesie własnym lub innej osoby. Dopelnieniem omawianych regulacji jest przyjęcie, iż profesjonalny pełnomocnik nie może być, co do zasady, zwolniony z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej, jak również to, że jest on nieograniczony w czasie. Tak ukształtowany obowiązek zachowania tajemnicy przez radcę prawnego jest

16 Zgodnie z art. 45 Konstytucji RP: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”.

17 L. Korczak, [w:] *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, T. Scheffler (red.), Warszawa 2016, s. 79.

– podkreślił Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 22 listopada 2004 r.¹⁸
 – nierozzerwalnie związany ze statusem zawodu radcy prawnego: jego przynależnością do wyróżnionej w art. 17 ust. 1 Konstytucji RP kategorii zawodów zaufania publicznego. Obowiązek ten został ustanowiony w interesie klientów radców prawnych, a nie samych radców. Klienci przekazują radcy informacje dotyczące ich ważnych dóbr i interesów. Musi temu towarzyszyć zachowanie poufności. Zachowania poufności wymaga przede wszystkim ochrona tych dóbr i interesów. Zachowanie poufności jest nieodzowne także do prawidłowego wykonania zleconej usługi. Warunkiem prawidłowego udzielenia pomocy prawnej klientowi jest uzyskanie od niego wszystkich potrzebnych posiadanych przez niego informacji. Klient nie powinien powstrzymywać się przed ich przekazaniem z obawy niezachowania ich w tajemnicy.

Rada Nadzorcza w spółce komandytowo-akcyjnej

Rada nadzorcza jest organem kontrolnym, powołanym do prowadzenia stałego nadzoru nad działalnością spółki we wszystkich dziedzinach jej działalności, w tym celu została wyposażona w określone narzędzia kontrolne, a także kompetencje w sferze reprezentacji spółki¹⁹. W doktrynie prawa handlowego niejednoznacznie kwalifikuje się charakter prawny ciał kolegialnych w spółkach osobowych. Zgodnie z pierwszym ze stanowisk, w takim przypadku, możemy mówić jedynie o pewnym tworze, który nie jest organem w sensie *sensu stricto*, a radę nadzorczą w spółce komandytowo-akcyjnej, czy też zarząd w spółce partnerskiej należy traktować jako *quasi organ*²⁰. Dodatkowo przedstawione stanowisko wspierane jest poza argumentem o braku osobowości prawnej spółki także tym, że kompetencje przyznane radzie nadzorczej w spółce komandytowo-akcyjnej nie

18 Wyr. TK z 22 listopada 2004 r., SK 64/03, el./LEX.

19 M. Chomiuk, *Uwagi do art. 142 k.s.h.*, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, el./Legalis 2017.

20 Tak A. Kidyba, *Kodeks cywilny*, t. 1, Warszawa 2012, s. 157 oraz H. Urbańczyk, [w:] J.A. Strzépka, E. Zielińska, W. Popiołek, P. Pinior, H. Urbańczyk, *Kodeks spółek handlowych*, Komentarz, wyd. 2, Warszawa 2003, s. 321.

służą urzeczywistnieniu praw podmiotowych całej spółki, lecz tylko grupy wspólników, tj. wspólników pasywnych. Jej utworzenie jest wyrazem podziału kompetencji między prowadzącymi sprawę i reprezentującymi spółkę, nadzorującymi oraz podejmującymi uchwały. Ma ona przede wszystkim na celu ochronę interesów akcjonariuszy, którzy mają ograniczony wpływ na sprawy bieżące spółki. Kompetencje rady nadzorczej muszą jednak realizować prawo nadzoru w interesie spółki, w tym więc również komplementariuszy przede wszystkim wyłączonych od reprezentowania i prowadzenia spraw spółki²¹. W ocenie innych autorów, z uwagi na dyspozycję art. 33¹ Kodeksu cywilnego²² radę nadzorczą należy traktować jako organ spółki komandytowo-akcyjnej²³. Sprawa jest dyskusyjna jednakże zdaniem autora należałoby przyjąć, iż rada nadzorcza powołana w spółce komandytowo-akcyjnej jest jej organem. Stanowisko to wydaje się akceptowalne biorąc pod uwagę regulację spółek kapitałowych w organizacji²⁴. Zgodnie z powszechnie przyjętymi poglądami doktryny²⁵ są one jednostkami organizacyjnymi w rozumieniu art. 33¹ k.c., nie jest natomiast kontestowana kwalifikacja zarządu, czy zgromadzenia wspólników jako organu spółki przed jej wpisem do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego, w szczególności trudno byłoby bronić tezy, iż właśnie wpis do przedmiotowego rejestru tworzy strukturę korporacyjną

- 21 M. Tajer, *Rada nadzorcza w spółce komandytowo-akcyjnej*, Pr. Sp. 2009, nr 7–8, s. 32 oraz A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, el./LEX 2017.
- 22 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 93 ze zm.), dalej jako: „k.c.”.
- 23 A. Szumański, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 16, A. Szajkowski (red.), Warszawa 2016, wyd. 2, s. 1318 oraz *idem*, [w:] *Kodeks...*, *op. cit.*, 2006, s. 944. Podobnie także M. Bieniak, [w:] J. Bieniak, M. Bieniak, G. Nita-Jagielski, K. Oplustil, R. Pabis, A. Rachwał, M. Spyra, G. Suliński, M. Tofel, R. Zawłocki, *Komentarz KSH*, Warszawa 2011, s. 547.
- 24 Por. np. E. Gniewiek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, P. Machnikowski, E. Gniewiek (red.), Warszawa 2016, s. 83, który jednoznacznie wskazuje, iż spółki kapitałowe „w organizacji”, tj. przed wpisem do rejestru należy kwalifikować jako ułomne osoby prawne.
- 25 M. Chomiuk, *Uwagi do art. 161 k.s.h.*, [w:] *Kodeks...*, *op. cit.*, el./Legalis; J.A. Strzępka, E. Zielińska, [w:] *Komentarz...*, *op. cit.*, 2009 s. 336; S. Sołtysiński, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 17A, S. Sołtysiński (red.), Warszawa 2015, s. 189; A. Rachwał, [w:] S. Włodyka, *System Prawa Handlowego*, t. 2a, Warszawa 2007, s. 906; M. Trzebiatowski, *Spółka z o.o. w organizacji w praktyce notarialnej*, Warszawa 2001, s. 19–45.

podmiotu. Dodatkowo należy zwrócić również uwagę, że art. 38 k.c., który określa funkcje organów osoby prawnej stosuje się odpowiednio do tzw. podmiotów ustawowych²⁶. Niemniej jednak, rada nadzorcza jest organem typowym dla spółek kapitałowych, a analiza powyższych uregulowań prowadzi do aprobaty tezy o hybrydalności spółki komandytowo-akcyjnej w stosunku do „modelowej” spółki osobowej, jaką jest spółka jawna²⁷.

Odnosząc się do specyfiki spółki komandytowo-akcyjnej powołanej do świadczenia pomocy prawnej, stosownie do treści art. 8 u.o.r.p.²⁸ należałoby zwrócić uwagę na samą relację komplementariusza i rady nadzorczej. Co do zasady, żaden przepis prawa nie wyłącza możliwości sprawowania przez radcę prawnego funkcji członka rady nadzorczej, z zastrzeżeniem, iż nie będzie on zatrudniony w spółce, w której go powołano. Szczegółową regulację w tym zakresie zwiera także art. 142 § 2 k.s.h., który wyraźnie wyklucza członkostwo komplementariusza w radzie nadzorczej spółki. Przedmiotowy przepis statuuje zakaz wykonywania nadzoru przez osobę nadzorowaną, skoro nadzór nad spółką jest *explicite* nadzorem nad komplementariuszami. Dodatkowo radca prawny (komplementariusz) co do zasady nie może być członkiem rady nadzorczej także wtedy, gdy jest jednocześnie akcjonariuszem spółki²⁹. Oczywiście sprzeczne z dyspozycją komentowanej regulacji będzie także „mianowanie” na członka rady

26 Tak m.in. M. Gutowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2016, s. 201; Z. Radwański, *Podmioty prawa cywilnego w świetle zmian Kodeksu cywilnego przeprowadzonych ustawą z dnia 14 lutego 2003 r.*, PS 2003, nr 7–8, s. 8; M. Pazdan, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 2, Warszawa 2002, s. 460–461; *idem*, *Podmioty bez osobowości prawnej po nowelizacji Kodeksu cywilnego z 2003 r.*, [w:] *W kręgu teoretycznych i praktycznych aspektów prawoznawstwa. Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Ziemiannina*, M. Zieliński (red.), Szczecin 2005, s. 102; J. Frąckowiak, *Jednostka organizacyjna jako substrat osoby prawnej i ustawowej*, [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), Kraków 2005, s. 906.

27 Tak A. Szumański, *Hybrydalne typy spółek handlowych*, PPH 2000, nr 6, s. 25–27.

28 Przypomnijmy, że wszystkimi komplementariuszami w takiej spółce muszą być radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

29 Tak też np. A. Szumański, [w:] *Kodeks..., op. cit.*, 2016, s. 948 oraz M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks Spółek Handlowych. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 216.

nadzorczej pracownika komplementariusza. Przepisy ustaw korporacyjnych regulujących wykonywanie zawodu radcy prawnego nie zabraniają jednoczesnego świadczenia pomocy prawnej w różnych formach. W tym zakresie, nie można wykluczyć sytuacji, iż radca prawny będący jednocześnie komplementariuszem spółki komandytowo-akcyjnej oraz właścicielem swojej własnej kancelarii, w ramach której zatrudnia innych radców prawnych. Na marginesie jednak, taka sytuacja będzie miała charakter zupełnie wyjątkowy – trudno wydaje się wyodrębnić dwóch form organizacyjnych prowadzenia tej samej działalności, w związku ze świadczeniem pomocy prawnej.

Niezależnie jednak od powyższych rozważań, przechodząc jeszcze *in abstracto* do analizy poszczególnych uprawnień rady nadzorczej, które mogłyby kolidować z obowiązkiem zachowania tajemnicy zawodowej przez radców prawnych, w pierwszej kolejności nacisk trzeba położyć na nadzór. Kompetencje te konkretyzuje art. 382 k.s.h. w zw. z art. 126 § 1 pkt. 2 k.s.h. Co do zasady, są one analogiczne do kompetencji rady nadzorczej spółki akcyjnej³⁰, z zastrzeżeniem, że niemożliwe jest zawieszenie, z ważnych powodów, poszczególnych lub wszystkich komplementariuszy. Wynika to z istoty spółki komandytowo-akcyjnej będącej spółką osobową, w której to komplementariusze są *de facto* jej właściwym substratem – niepodlegającym wyłączeniu na podstawie aktu korporacyjnego³¹.

Komentowana regulacja art. 143 k.s.h. posługując się frazą „stałego nadzoru nad działalnością spółki we wszystkich jej obszarach funkcjonowania” wyznacza generalny zakres kompetencji rady nadzorczej, co otwiera pole do bogatej interpretacji. Przedmiotowy przepis nie może być zdaniem autora interpretowany w ten sposób, że każdy z członków rady jest zobligowany do ciągłego oraz szczegółowego zajmowania się i wyjaśniania wszystkich aktywności spółki w danym obszarze. Chodzi tutaj raczej o położenie nacisku na całokształt, a więc na wynik działalności podmiotu, który jest rezultatem podejmowanych decyzji. Przyjęcie

³⁰ W. Pyziół, [w:] *Komentarz...*, *op. cit.*, s. 281.

³¹ Skoro funkcje komplementariuszy powierzane są tylko i wyłącznie na mocy umowy spółki, to nie widać podstaw, aby rada nadzorcza lub walne zgromadzenie spółki komandytowo-akcyjnej mogło ingerować w skuteczność ich wyboru.

tezy, iż rada nadzorcza powinna zajmować się drobiazgowo decyzjami podejmowanymi przez komplementariuszy prowadziłoby do rozmijania się z celem, dla którego została ona powołana. Jak słusznie wskazuje A. Opalski zajmując się zagadnieniami szczegółowymi, rada nie mogłaby dostatecznie wnikliwie badać strategicznych posunięć zarządców, co stawiałoby pod znakiem zapytania sens sprawowanego nadzoru. Im większa spółka oraz im bardziej wyspecjalizowana i skomplikowana jej działalność, a także struktura organizacyjna, tym bardziej kontrola rady musi ograniczać się do zagadnień ogólnych³². Natomiast kontrola zadań bieżących w ramach funkcjonowania podmiotu należy do komplementariuszy i składa się na tzw. proces kierowania spółką.

Odnosząc się do częstotliwości prowadzonego nadzoru to kwestia ta ma charakter wysoce indywidualny, w szczególności zależy od rozmiaru spółki, prowadzonych prac i ryzyk z nimi związanych, sytuacji w której znalazła się spółka w danej chwili etc.³³ i nie jest możliwe przyjęcie sztywnych dyrektyw w tym zakresie³⁴. Postulowane byłoby aby np. kwestię tę regulował regulamin rady nadzorczej wskazując okresy czasowe, w których powinna ona odbyć swoje posiedzenia. Kontrola rady ma obejmować proces prowadzenia spraw spółki, ze szczególnym uwzględnieniem aktywności komplementariuszy. Niemniej jednak, jeżeli dana nieprawidłowość powstała np. w wyniku czynności podjętej przez akcjonariusza reprezentującego spółkę na podstawie udzielonego mu pełnomocnictwa, to również pozostaje to w kompetencjach rady. Słusznie zatem podkreśla A. Opalski, iż kompetencje rady nie wyczerpują się więc w badaniu prawidłowości powierzenia czynności prowadzenia spraw spółki personelowi kierowniczemu. Rada kontroluje prowadzenie spraw spółki jako kompleksowy proces³⁵. Zakres ten obejmuje nie tylko kontrolę *ex post*, ale może i przede wszystkim analizę bieżących ruchów wykonywanych przez komplementariuszy, co prowadzi do konieczności

32 A. Opalski, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Spółka akcyjna*, t. IIIA, Warszawa 2016, s. 1452.

33 W tym miejscu należy jednak pamiętać o dyspozycji art. 389 § 3 k.s.h., zgodnie z którą rada nadzorcza powinna zbierać się w razie potrzeby, jednak nie rzadziej niż trzy razy w roku obrotowym.

34 J. Szwaaja, [w:] *Komentarz...*, *op. cit.*, t. 3, 2013, s. 718.

35 A. Opalski, *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 1453.

identyfikowania zjawisk wewnętrznych i zewnętrznych, które mogłyby negatywnie wpłynąć na realizację celów założonych przez spółkę. W szczególności do kompetencji rady nadzorczej należą:

- 1) ocena sprawozdań komplementariuszy z działalności spółki oraz sprawozdań finansowych za ubiegły rok obrotowy w zakresie ich zgodności zarówno z księgami i dokumentami, jak i ze stanem faktycznym;
- 2) ocena wniosków komplementariuszy dotyczących podziału zysków albo pokrycia strat;
- 3) składanie walnemu zgromadzeniu corocznego pisemnego sprawozdania.

Kryteria kontroli rady nadzorczej

W unormowaniach Kodeksu spółek handlowych próżno szukać kryteriów, czy chociażby ustalonego wzorca, wedle którego, powinna podążać rada nadzorcza realizując swoje obowiązki. Jedynie gdy mówimy o ocenie sprawozdań komplementariuszy z działalności spółki oraz sprawozdań finansowych za ubiegły rok obrotowy wiadomo, że działania te polegają na ocenie ich zgodności z księgami, dokumentami oraz stanem faktycznym. Jak wskazują komentatorzy na gruncie przepisów regulujących funkcjonowanie organów spółki akcyjnej, kryteria kontroli należy postrzegać jako funkcję zespołu obowiązków nałożonych na członków zarządu w związku z powierzeniem im prowadzenia spraw spółki. Kryterium kontroli stanowi dlatego zarówno legalność procesu prowadzenia spraw spółki, jak i jego prawidłowość, czyli gospodarcza celowość i racjonalność³⁶. Legalność obejmuje nie tylko zgodność z prawem, lecz także z innymi regulacjami wyrażonymi w aktach wewnętrznych podmiotu (regulaminy, zarządzenia itp.) oraz statucie³⁷. W tym zakresie jeśli mówimy o ocenie zgodności danego postępowania z prawem, to nie należy sprowadzać go tylko i wyłącznie do norm Kodeksu spółek handlowych, ale również brać pod uwagę przepisy antymonopolowe, pracownicze czy

³⁶ A. Opalski, *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 1455.

³⁷ P. Moskwa, S. Soltysiński, [w:] *System...*, *op. cit.*, t. 17B, 2016, s. 597.

z zakresu ochrony środowiska. Kontrola w tej sferze z reguły pozwalała będzie wykryć jedynie istotne naruszenia. Inaczej natomiast gdy będziemy mówić o prawidłowości badania procesu prowadzenia spraw spółki. Ocena ta powinna mieć charakter bardziej szczegółowy i odnosić się przede wszystkim do wyników ekonomicznych podmiotu. Jest to bodaj najważniejsze kryterium kontroli, immanentnie związane z funkcją rady jako organu stojącego na straży interesów akcjonariuszy, powołanego do ochrony inwestycji i czuwania nad jej rentownością³⁸. Przedmiotem kontrowersji jest natomiast, czy rada nadzorcza może żądać dokumentów i informacji od osób spoza spółki np. od jej kontrahentów lub zleceniobiorców. W tym zakresie należałoby zdaniem autora zaaprobować pogląd wyrażony przez M. Rodzyńkiewicza, negujący przedmiotową możliwość³⁹. Rada może uzyskać niezbędną informację od osób powiązanych ze spółką kontraktowymi węzłami współpracy, za pośrednictwem zarządu lub pracowników korporacji. Trafnie zwrócono uwagę w doktrynie, że przyznanie radzie nadzorczej kompetencji wobec kontrahentów spółki mogłoby podważyć autorytet spółki w opinii partnerów handlowych⁴⁰

Obowiązki informacyjne względem rady nadzorczej a tajemnica zawodowa

Paradoksalnie porównując zakres obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej radców prawnych względem uprawnień do pozyskiwania przez radę nadzorczą informacji związanych z działalnością podmiotu można dojść do przekonania, iż pozostają one całkowicie od siebie oderwane. Z jednej strony radca prawny zobowiązany jest do zachowania w poufności wszystko o czym dowiedział się w związku ze świadczeniem pomocy prawnej, natomiast z drugiej rada nadzorcza może żądać od komplementariuszy (radców prawnych) wszystkich dokumentów i wyjaśnień. W pierwszej kolejności zaczynając rozważania, trzeba wskazać

38 A. Opalski, *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 1455–1466.

39 M. Rodzyńkiewicz, *Komentarz...*, *op. cit.*, 2014, s. 408–409.

40 P. Moskwa, S. Soltysiński, [w:] *System...*, *op. cit.*, t. 17B, 2016, s. 598.

na specjalny cel, dla którego tworzona jest spółka komandytowo-akcyjna radców prawnych. Zgodnie z art. 8 ust. 2 u.o.r.p. przedmiotem działalności takiego podmiotu może być wyłącznie świadczenie pomocy prawnej. Oznacza to, że wszystkie procesy, czy działania takiej spółki powinny być podporządkowane nadrzędnemu celowi, a więc także na zapewnieniu odpowiednich gwarancji jednostce chcącej skorzystać z pomocy radcy prawnego. Trzeba podkreślić, że nawet gdy radcowie prawni (komplementariusze) wykonują zawód w formie spółki, to jednak na pierwszy plan każdorazowo wyłania się ich osobista relacja z danym klientem. W tym zakresie dochowanie tajemnicy zawodowej stanowi podstawę zaufania klienta do radcy prawnego i właściwego świadczenia usług⁴¹.

Stosownie do powyższego pozycja rady nadzorczej w spółce komandytowo-akcyjnej radców prawnych jest specyficzna, a jej uprawnienia kontrolne ulegają wyraźnym ograniczeniom, ze względu na charakter prowadzonej działalności. Niemniej jednak, rada nadzorcza dalej może żądać od komplementariusza każdej informacji lub dokumentu związanego z oceną działalności spółki, jednakże to na radcy prawnym ciążył będzie obowiązek oceny, czy został on objęty obowiązkiem zachowania tajemnicy zawodowej. Jak wskazuje L. Korczak, w ramach przedmiotowej oceny należy zastosować kryterium potencjalnego nawet naruszenia interesu klienta i dokonać wykładni rozszerzającej. Oznacza to, że – w razie wątpliwości – należy założyć, iż dana informacja lub dokument są objęte tajemnicą zawodową. Podstawową zasadą jest bowiem ochrona prawna podmiotów, dla których radca prawny świadczy pomoc prawną⁴². Nadto, radca prawny będący komplementariuszem spółki komandytowo-akcyjnej powinien odmówić także okazania radzie nadzorczej wszelkich wytworzonych przez niego dokumentów, ocen prawnych i korespondencji prowadzonej dla celów związanych ze świadczeniem pomocy prawnej. Są to więc zarówno informacje od klienta, jak i innych osób: świadka, sędziego, przeciwnika i to niezależnie od tego, czy zostały powierzone jako tajne⁴³. Za tak restrykcyjnym stanowiskiem przemawia

41 K. Kwapisz, *Komentarz...*, op. cit., s. 17.

42 L. Korczak, [w:] *Kodeks...*, op. cit., s. 94.

43 Tak też J. Kurek, *Tajemnice zawodów prawniczych. Tajemnica radcy prawnego*, MoP 2013, nr 24, s. 1335.

także okoliczność, iż członkowie rady nadzorczej nie są zobowiązani do zachowania w poufności przekazanych im informacji w zakresie przewidzianym dla radców prawnych.

Nie można jednak zająć tezy, iż każda informacja, którą uzyskał radca prawny od swojego klienta ma charakter poufny i nie może ona zostać przekazana radzie nadzorczej na jej wniosek. Przykładowo, jeżeli spółka komandytowo-akcyjna zawarła umowę na stałą obsługę prawną przedsiębiorstwa to tajemnicą nie będą objęte informacje, który radca prawny świadczy pomoc prawną na jego rzecz, jakie działy w danej firmie są obsługiwane, od kiedy i w jakiej formie. Istotnym jest, iż tajemnica zawodowa nie obejmuje danych, które należy umieszczać na dokumentach finansowych (faktury VAT, rachunki itp.)⁴⁴. Zajęte stanowisko broni w ogólności poglądu o jakiegokolwiek potrzebie powołania rady nadzorczej w spółce komandytowo-akcyjnej radców prawnych oraz pozwala na ocenę przez radę sytuacji ekonomicznej tego podmiotu. Ocena sprawozdań finansowych stanowi podstawową kompetencję organów nadzoru. Wydaje się, że tajemnica zawodowa pozostaje bez wpływu na ten obszar działania. Rada oprócz samego sprawozdania finansowego może żądać dokumentów, na których podstawie owe sprawozdanie sporządzono. Chodzi tutaj w szczególności o umowy z klientami, zlecenia, zestawienia przychodów oraz kosztów, z zastrzeżeniem, iż dokumenty te nie zawierają danych objętych tajemnicą zawodową. Dodatkowo rada nadzorcza uprawniona będzie do żądania wyjaśnień, informacji i dokumentów w sprawach związanych z bieżącą, operacyjną działalnością spółki, tj. np. umów na zakup lokalu do obsługi klientów, czy zeznań podatkowych składanych w odpowiednim urzędzie. Takie określenie mandatu rady nie oddaje jego istoty, ale godzi się z funkcją, do której została powołana spółka komandytowo-akcyjna radców prawnych. Uprawnienia nadzorcze rady zostały nieco poświęcone na rzecz zasad i prawidłowości wykonywania wolnego zawodu. Obowiązek zachowania tajemnicy przez profesjonalnego pełnomocnika ma znaczenie wykraczające poza relację pomiędzy komplementariuszem (radcą prawnym) a radą nadzorczą. Prawidłowe wykonywanie zawodu radcy prawnego, które wpływa na funkcjonowanie podmiotu powołanego w tym celu, leży w interesie

⁴⁴ K. Kwapisz, *Komentarz...*, op. cit., s. 35.

nie tylko rady nadzorczej, ale i samorządu radcowskiego oraz wymiaru sprawiedliwości⁴⁵.

Konkluzje

Często jest tak, że gdy ograniczamy kompetencje danego organu w ramach pewnej struktury robimy to na rzecz ochrony pewnego interesu, który w danym przypadku jest nadrzędny. Z jednej strony mówimy bodaj o najbardziej doniosłym atrybucie wykonywania zawodu przez radcę prawnego kształtującym jego relację z klientem, tj. o obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej, z drugiej natomiast o zapewnieniu prawidłowego i niezakłóconego realizowania przez radę nadzorczą swoich uprawnień w spółce. Dylemat wydaje się trudny, ale tylko pozornie. Działalności spółki komandytowo-akcyjnej radców prawnych, bez względu na to czy powołano w niej radę nadzorczą czy też nie, może polegać wyłącznie na świadczeniu pomocy prawnej. Cel ten kształtuje w zasadzie jedyny obszar działalności takiego podmiotu. Oczywistym jest, że wykonywanie zawodu zaufania publicznego polegającego na zapewnianiu ochrony prawnej wiąże się z określonym etosem postępowania. Bez ściśle określonych gwarancji, radca prawny nie mógłby wykonywać swoich czynności w sposób należyty. Trudno sobie wyobrazić, by profesjonalny pełnomocnik mógłby być uzależniony w ramach świadczenia pomocy prawnej od opinii innych podmiotów, a tym bardziej od wytycznych rady nadzorczej. To godzi w jego niezależność. Stworzenie osobie będącej profesjonalnym pełnomocnikiem gwarancji samodzielności umożliwia w rezultacie powstanie szczególnej więzi między nim a osobami korzystającym z jego usług. Wiąż ta ma charakter osobisty i opiera się na zaufaniu i dyskrecji. Jest to istotne gdyż klienci powierzają zazwyczaj osobom wykonującym wolne zawody swoje dobra egzystencjalne, ściśle związane z ich osobowością (godność, wolność)⁴⁶. Prekazywanie radzie nadzorczej informacji objętych tajemnicą zawodową

⁴⁵ Por. wyr. SN z 12 kwietnia 2016 r., II PK 73/15.

⁴⁶ M. Szydło, *Osoby wykonujące...*, *op. cit.*, s. 18.

będzie rodziło odpowiedzialność dyscyplinarną radcy prawnego za czyn sprzeczny z treścią roty ślubowania oraz zasadami etyki. Może ono powodować również odpowiedzialność karną z art. 266 Kodeksu karnego zgodnie z którym kto, wbrew przepisom ustawy lub przyjętemu na siebie zobowiązaniu, ujawnia lub wykorzystuje informację, z którą zapoznał się w związku z pełnioną funkcją, wykonywaną pracą, działalnością publiczną, społeczną, gospodarczą lub naukową, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Możliwa jest także odpowiedzialność cywilna z tytułu bezprawnego naruszenia dobra osobistego, o ile osoba żądająca ochrony udowodni, że niedochowanie tajemnicy doprowadziło np. do naruszenia czci, czy dobrego imienia. Jeżeli jednak w spółce powołano już radę nadzorczą to jej działalność sprowadzała się będzie przede wszystkim do oceny aspektów ekonomicznych funkcjonowania podmiotu (faktur VAT, umów z klientami itp.) oraz sfer związanych z „bieżącym” prowadzeniem biznesu. Rada nadzorcza ze względu na swój charakter nie do końca wpisuje się w strukturę podmiotu powołanego do świadczenia pomocy prawnej, ze względów natury systemowej. Polski porządek prawny ściśle wiąże wykonywanie zawodu profesjonalnego pełnomocnika z osobą radcy prawnego, czy adwokata, można by nawet rzec, że wtórna jest forma prowadzonej działalności, a co gdy to już czas, chociażby na wzór niemieckich rozwiązań, na spółkę z o.o. radców prawnych?

Bibliografia

- Bieniak J., Bieniak M., Nita-Jagielski G., Oplustil K., Pabis R., Rachwał A., Spyra M., Suliński G., Tofel M., Zawłocki R., *Komentarz KSH*, Warszawa 2011.
- Frąckowiak J., *Jednostka organizacyjna jako substrat osoby prawnej i ustawowej*, [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar (red.), Kraków 2005.
- Gutowski M., *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2016.
- Jara Z., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Legalis 2017.

- Kardas P., *Konstytucyjne i ustawowe aspekty ochrony tajemnicy zawodowej powierzonej przedstawicielom zawodów zaufania publicznego*, Cz.PKiNP 2014, nr 4.
- Kidyba A., *Komentarz KSH*, t. I, Warszawa 2004.
- Kidyba A., *Kodeks cywilny*, t. 1, Warszawa 2012.
- Kidyba A., *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX 2017.
- Klatka Z., *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 1999.
- Kruczalak K., *Komentarz KSH*, Warszawa 2001.
- Kurek J., *Tajemnice zawodów prawniczych. Tajemnica radcy prawnego*, MoP 2013, nr 24.
- Kwapisz K., *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2013.
- Machnikowski P., Gniewek E. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Opalski A., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Spółka akcyjna*, t. IIIA, Warszawa 2016.
- Pazdan M., *Podmioty bez osobowości prawnej po nowelizacji Kodeksu cywilnego z 2003 r.*, [w:] *W kręgu teoretycznych i praktycznych aspektów prawoznawstwa. Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Ziemińskiego*, M. Zieliński (red.), Szczecin 2005.
- Radwański Z., *Podmioty prawa cywilnego w świetle zmian Kodeksu cywilnego przeprowadzonych ustawą z dnia 14 lutego 2003 r.*, PS 2003.
- Rodzinkiewicz M., *Kodeks Spółek Handlowych. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Scheffler T., *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Sołtys B., *Bariery rozwoju osobowych spółek wielodyscyplinarnych z udziałem regulowanych zawodów prawniczych*, „Rejent – Wydanie Specjalne” 2014, nr 12.
- Sołtyński S. (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 17A, Warszawa 2015.
- Strzępka J.A., Zielińska E., Popiołek W., Pinior P., Urbańczyk H., *Kodeks spółek handlowych, Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2003.
- Szajkowski A. (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 16, Warszawa 2016, wyd. 2.
- Szumański A., *Hybrydalne typy spółek handlowych*, PPH 2000, nr 6.
- Szydło M., *Osoby wykonujące wolne zawody prawnicze jako przedsiębiorcy*, PS 2004.

- Tajer M., *Rada nadzorcza w spółce komandytowo-akcyjnej*, Pr. Sp. 2009.
- Trzebiatowski M., *Spółka z o.o. w organizacji w praktyce notarialnej*, Warszawa 2001.
- Włodyka S. (red.), *System Prawa Handlowego*, t. 2a, Warszawa 2007.

Michał Żemojda¹
Marcin Skonieczny²

O ŻĄDANIACH ALTERNATYWNYCH PRACOWNIKA Z ART. 45 KODEKSU PRACY

ABSTRACT

On Alternative Claims from Article 45 of the Labour Code

This article assesses the provisions of the Labour Code, including case law, on alternative claims of employees (Article 45 of the Labour Code) arising thereunder in the event of defective notice or termination of employment. The article contains a justification for the authors' stance on the need to allow for the modification of claims during the trial before a labour court to the fullest extent possible. The authors' arguments are supported by references to current views expressed in both commentaries and case law, and further contain an assessment of the dissenting opinion issued at the Supreme Court level (court file No. II PK 264/15). The intention behind the article has been to present the issues, to the extent necessary, by supplementing the arguments with the dominant and established position taken in case law. The authors further buttress their line

- 1 Michał Żemojda – radca prawny, (w latach 1996–2011 wykładowca akademicki) – prowadzący Indywidualną Kancelarię Radcy Prawnego z siedzibą w Raszynie.
- 2 Marcin Skonieczny radca prawny w Makuliński Moczydłowski Rostański Włodawiec Kancelarii Radców Prawnych i Adwokatów Prokurent Sp. p. w Warszawie.

of reasoning with arguments derived from the principles of labour law and the provisions of the Constitution of the Republic of Poland. Due to the current and, in the hopes of the authors, short-lived departure from the rule and from the need to protect the employee and decide in favor of the employee's rightful interests as the weaker party in the employment relationship in the above-mentioned judgment (court file No. II PK 264/15) it is necessary to consider the question discussed in its entirety by presenting issues in light of legal advisers' practice and in a way that is at once simple and takes into account the complete body of legal writing on the subject, including the most recent commentaries.

Keywords: alternative claims, alternative character, alternate character, employee, employer, under special protection, protection of employment, amendment, withdrawal, modification, request, claim, reinstatement, damages, alternative authorization (*facultas alternativa*), employee's interest, change of action, modification of action, labour court, employer's consent, declaration of will, protection of employee's interest, creditor, entitled, debtor, Labour Code

Słowa kluczowe: roszczenia alternatywne, charakter alternatywny, charakter przemienny, pracownik, pracodawca, podlegający szczególnej ochronie, ochrona pracy, zmiana, cofnięcie, modyfikacja, żądanie, roszczenie, przywrócenie do pracy, odszkodowanie, upoważnienie przemienne, interes pracownika, zmiana powództwa, modyfikacja powództwa, sąd pracy, zgoda pracodawcy, oświadczenie woli, ochrona interesu pracownika, wierzyciel, uprawniony, dłużnik, Kodeks pracy

Wprowadzenie

Tematem artykułu jest złożoność problematyki wykładni oraz prawidłowego stosowania przepisów prawa pracy o tzw. roszczeniach alternatywnych, przysługujących pracownikowi, w przypadku naruszenia przez pracodawcę merytorycznych lub formalnych reguł, wynikających z Kodeksu pracy, co do prawidłowego rozwiązania stosunku pracy z pracownikiem.

Zgodnie z art. 45 § 1 Kodeksu pracy (zwany dalej również k.p.)³:

w razie ustalenia, że wypowiedzenie umowy o pracę zawartej na czas nieokreślony jest nieuzasadnione lub narusza przepisy o wypowiedzaniu umów

³ Tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 108, ostatnia zmiana Dz.U. z 2018 r. poz. 357.

o pracę, sąd pracy – stosownie do żądania pracownika – orzeka o bezskuteczności wypowiedzenia, a jeżeli umowa uległa już rozwiązaniu – o przywróceniu pracownika do pracy na poprzednich warunkach albo o odszkodowaniu.

Rozpatrując treść i znaczenie art. 45 § 1 k.p., można dojść do przekonania, że pracownik, na podstawie przedmiotowej normy, nie jest w żaden sposób ograniczony co do możliwości zgłoszenia żądania, które to żądanie oparte jest na alternatywie rozłącznej, polegającej na wyborze żądania przywrócenia do pracy lub odszkodowania. Oczywiście jest przy tym że z ww. przepis, co wynika z jego literalnego brzmienia, nie wprowadza ograniczenia czasowego dla zgłoszenia stosowanego żądania, zarówno co do żądania pracownika przywrócenia do pracy, jak i co do alternatywnego.

Wadliwość terminologii kodeksowej. Pełne brzmienie art. 45 k.p.

W ocenie autorów artykułu, z uwagi na całą treść art. 45 Kodeksu pracy, wielce wadliwe i mylące byłoby użycie takiego argumentu, że sformułowanie „stosownie do żądania pracownika” należy rozumieć jako rozszczenie zgłoszone w pozwie i w ten sposób ukształtowane, skoro zgodnie z aktualnym brzmieniem art. 264 Kodeksu pracy:

żądanie przywrócenia do pracy lub odszkodowania wnosi się do sądu pracy w terminie 21 dni od dnia doręczenia zawiadomienia o rozwiązaniu umowy o pracę bez wypowiedzenia lub od dnia wygaśnięcia umowy o pracę.

Po pierwsze, sformułowanie zawarte w art. 264 k.p. „wnosi do sądu pracy” nie rozstrzyga kwestii i możliwości dozwolonych modyfikacji w toku procesu, w ramach ww. żądań alternatywnych. Są to zagadnienia przewidziane w prawie procesowym, korygowane jednak, w razie takiej woli pracodawcy, szczególnymi regulacjami w prawie pracy. Po drugie, zdaniem autorów artykułu, terminologia przyjęta w Kodeksie pracy jest niespójna i na podstawie samego tylko nazewnictwa, nie można dokonywać wykładni uprawnień pracownika. Chodzi o to, że w art. 264 k.p. dotyczącym

dochodzenia roszczeń przed sądem, przyjęto bez uzasadnienia aksjologicznego dla analogicznych czynności powództwa w § 1 termin „odwołanie”, a w § 2 ww. przepisu termin żądanie. Dodatkowo w art. 291 dotyczącym terminów przedawnienia ustawodawca posługuje się pojęciem „roszczenia”. Tak więc w celu prawidłowej oceny zakresu czasowego i charakteru przysługujących pracownikowi roszczeń alternatywnych w trybie art. 45 k.p. sięgnąć należy w pierwszej kolejności na istotne zapisy Kodeksu pracy. Należy ocenić kompletność i czytelność całej tej regulacji, również z uwzględnieniem wartości i zasad prawa pracy. Uprzedzając wynik tego zabiegu w procesie wykładni przepisów, należy wskazać z góry, że niedopuszczalna będzie z pozoru prawidłowa wykładnia, która bądź to nie uwzględni celu i brzmienia wszystkich istotnych przepisów prawa pracy, dotyczących roszczeń alternatywnych, jak i taka wykładnia, która interpretuje te przepisy w sposób nieuprawniony poszukując rozwiązania wątpliwości w wykładni poprzez stosowanie przepisów Kodeksu cywilnego, sprzecznych z przedmiotowymi regulacjami prawa pracy.

W tym kontekście podstawowe znaczenie ma fakt, iż art. 45 k.p. poza omówionym powyżej § 1 zawiera jeszcze regulacje § 2 i § 3. Pierwszy z nich mimo zamieszczenia przepisu w oddziale 4 Rozdziału II nie dotyczy uprawnień pracownika w razie wadliwości wypowiedzenia umowy o pracę przez pracodawcę, ale jest skierowany do sądu i określa uprawnienia sądu orzekającego w związku ze zgłoszonymi żądaniami alternatywnymi (przywrócenie do pracy lub odszkodowanie). Zgodnie z tą regulacją:

sąd pracy może nie uwzględnić żądania pracownika uznania wypowiedzenia za bezskuteczne lub przywrócenia do pracy, jeżeli ustali że uwzględnienie takiego żądania jest niemożliwe lub niecelowe; w takim wypadku sąd pracy orzeka o odszkodowaniu.

Prawidłowa wykładnia art. 45 k.p. winna więc prowadzić do wniosku, że jeżeli tylko istnieje w dacie orzekania roszczenie pracownika, mające postać roszczenia alternatywnego o przywrócenie do pracy albo o odszkodowanie, powinno ono zostać w całości rozpoznane przez sąd orzekający. Sformułowania przepisu „może nie uwzględnić... jeżeli ustali” oznacza rozpoznanie merytoryczne całości roszczenia alternatywnego.

Co przy tym oczywiste, rozpoznanie merytoryczne oznacza przeprowadzenie obiektywnej oceny pod kątem możliwości realizacji oraz celowości zgłoszonego roszczenia o przywrócenia do pracy. Rozpoznaniem merytorycznym, wymaganym w związku z brzmieniem art. 45 k.p. nie będzie przy tym ewentualna decyzja sądu co do pominięcia, pozostawienia bez rozpoznania lub zakwestionowania formalnej skuteczności żądania przywrócenia do pracy, zgłoszonego w miejsce odszkodowania. Stanowisko, że z mocy art. 45 k.p. sąd pracy zobligowany jest do odrębnego i merytorycznego rozpoznania zarówno roszczenia o przywrócenie do pracy, jak i o odszkodowanie i ewentualnego samodzielnego skorygowania żądania pracownika, w zależności od konkretnych okoliczności sprawy, jest tym bardziej uzasadnione, że § 3 art. 45 k.p. ogranicza możliwość korekty żądania pracownika w kierunku nie uwzględnienia przywrócenia do pracy i zasądzenia w to miejsce odszkodowania. Jak wynika z tej regulacji, jeżeli powództwo o przywrócenie do pracy wytacza pracownik podlegający szczególnej ochronie na podstawie przepisów prawa pracy, w szczególności pracownik w wieku przedemerytalnym oraz pracownica w okresie ciąży, sąd pracy nie może nie uwzględnić żądania przywrócenia do pracy, chyba że doszło do ogłoszenia likwidacji lub upadłości pracodawcy. W takim przypadku sąd pracy orzeka o odszkodowaniu.

Specyfika żądań alternatywnych na gruncie prawa pracy

Można więc dojść do wniosku, że konstrukcja żądań alternatywnych określona w Kodeksie pracy jest zasadniczo odmienna od regulacji upoważnienia przemiennego zawartej w Kodeksie cywilnym. Kodeks pracy wprowadza, jak wskazano powyżej uprawnienie sądu do ostatecznej oceny i wyboru właściwego w danej sprawie żądania, jeżeli tylko stwierdzi już na etapie orzekania, że doszło do naruszenia przepisów o rozwiązywaniu stosunku pracy. Co istotne, na podstawie art. 56 § 2 Kodeksu pracy, wskazany powyżej art. 42 § 2 i 3 k.p. stosuje się odpowiednio w razie rozwiązania z pracownikiem umowy o pracę bez wypowiedzenia z naruszeniem przepisów o rozwiązywaniu umów o pracę w tym trybie. Wówczas pracownikowi przysługują również alternatywne roszczenie o przywrócenie

do pracy na poprzednich warunkach albo o odszkodowanie, a o przywróceniu do pracy lub odszkodowaniu orzeka sąd pracy, zgodnie z wyżej omówionymi dyrektywami zawartymi w art. 45 Kodeksu pracy. Zgodnie natomiast z art. 365 § 1 Kodeksu cywilnego⁴ (zwany dalej również k.c.), jeżeli dłużnik jest zobowiązany w ten sposób, że wykonanie zobowiązania może nastąpić przez spełnienie jednego z kilku świadczeń (zobowiązanie przemienne), wybór świadczenia należy do dłużnika, chyba że z czynności prawnej, z ustawy lub z okoliczności wynika, iż uprawnionym do wyboru jest wierzyciel lub osoba trzecia. Również z uwagi na ewidentną sprzeczność z art. 45 § 2 i 3 k.p. nie mogą nigdy do roszczeń pracownika znaleźć zastosowania § 2 i § 3 art. 365 k.c. Określają one bowiem przypadki gdy do skutecznego wyboru świadczenia uprawniony jest dłużnik, oraz gdy strona uprawniona do wyboru świadczenia, wyboru ww. zobowiązania przemiennego nie dokona. Tymczasem z mocy art. 45 k.p. ostateczna decyzja co do skuteczności zgłoszonego żądania alternatywnego tj. przywrócenia do pracy, albo odszkodowania, należy do sądu pracy, rozpatrującego wybór i nie związanego tym żądaniem pracownika, co do wyboru przez pracownika jednego z możliwych żądań alternatywnych (przywrócenie do pracy albo odszkodowanie). W konsekwencji, zdaniem autorów artykułu, abstrahując nawet od oceny możliwości zastosowania Kodeksu cywilnego do ww. przepisów prawa pracy, dotyczących żądań alternatywnych pracownika, możliwe i zasadne jest postawienie tezy, że sąd pracy należy traktować w świetle przepisów prawa pracy jako osobę trzecią, uprawnioną do ostatecznego wyboru świadczenia alternatywnego. W konsekwencji, przyjęcie takiego poglądu powinno prowadzić do wniosku, że sąd pracy jest podmiotem innym niż dłużnik i wierzyciel, uprawnionym na mocy szczególnych uprawnień, przyznanych przez ustawodawcę, co do wyboru świadczenia w ramach żądań alternatywnych. W związku z tym dopóki sąd pracy rozpoznaje żądanie przywrócenia do pracy lub rozpoznaje żądanie pracownika zasądzenia odszkodowania, na podstawie art. 45 k.p., z mocy § 2 i 3 tego przepisu nie jest w żaden sposób związany lub ograniczony wyborem lub oświadczeniem pracownika, czy pracodawcy co do preferowanego rozstrzygnięcia sądowego, w ramach rozpatrywanych niezależnie żądań alternatywnych.

4 Tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 459, ostatnia zmiana Dz.U. z 2018 r., poz. 398.

Zdaniem autorów artykułu, gdyby ustawodawca nie zamierzał chronić uprawnień pracowniczych, w stopniu uzasadnionym obiektywną sytuacją naruszenia przez pracodawcę przepisów o rozwiązaniu stosunku pracy, a w to miejsce preferował interes dłużnika lub wprowadzał, bez zauważalnych odrębności, kontrydiktoryjny i sformalizowany (faktycznie z korzyścią dla pracodawcy) model postępowania, nie wprowadzał by ani do Kodeksu pracy ani do postępowania cywilnego odrębnego ze stosunków pracy, szczególnych regulacji, chroniących przede wszystkim interes pracownika, w sytuacji gdy obiektywnie stwierdzi wadliwość wypowiedzenia lub rozwiązania stosunku pracy. Skoro jest natomiast uzasadnienie dla utrzymywania w aktualnym systemie społeczno-gospodarczym odrębnej regulacji prawa pracy, należy unikać pochoptnego zastępowania lub uzupełniania regulacji, w tym zasad prawa pracy, przepisami procesowymi lub materialnoprawnymi, które z prawem pracy i jego celami mają niewiele wspólnego, wprowadzając niczym nie uzasadnione i sprzeczne z celami prawa pracy preferencje dla pracodawcy winnego naruszenia praw pracowniczych.

Przykładowo, w dominującym orzecznictwie sądów pracy⁵ przyjmuje się, iż zmiana żądania pracownika w toku procesu przed sądem pracy, zarówno z żądania przywrócenia do pracy na odszkodowanie, jak i w kierunku odwrotnym, nie stanowi zmiany powodztwa w rozumieniu art. 193 Kodeksu postępowania cywilnego⁶ (zwany dalej również k.p.c.). Zgodnie z § 3 tego ostatniego przepisu:

jeżeli powód występuje z nowym roszczeniem zamiast lub obok roszczenia pierwotnego, skutki przewidziane w artykule poprzedzającym (chodzi o skutki doręczenia pozwu) rozpoczynają się z chwilą, w której roszczenie to powód zgłosił na rozprawie w obecności pozwanego, w innych zaś wypadkach – z chwilą doręczenia pozwanemu pisma zawierającego zmianę i odpowiadającego wymaganiom pozwu.

Oceniając charakter roszczenia alternatywnego, warto zwrócić uwagę, iż pracownik może zgłosić alternatywne roszczenie o odszkodowanie, które rozpoznawane jest przez sąd także w przypadku, gdy sąd ustali,

⁵ Por. np. uchwała SN z 5 maja 2009 r. (I PZP 1/09, OSNP 2009/23–24/304).

⁶ Tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 155, ostatnia zmiana Dz.U. z 2018 r., poz. 138.

że uwzględnienie żądania pracownika uznania wypowiedzenia za bezskuteczne lub przywrócenia do pracy jest niemożliwe lub niecelowe. Tylko jeżeli pracownik cofnie roszczenie o przywrócenie do pracy ze zrzeczeniem się roszczenia i nie zgłosi roszczenia o odszkodowanie, Sąd mógłby ewentualnie uznać, że pracownik cofa powództwo w zakresie wniesionego pozwu, skoro warunkiem dochodzenia przywrócenia do pracy (alternatywnie odszkodowania) jest skuteczne i terminowe wniesienie roszczenia na drodze wniesionego odwołania od wypowiedzenia zmieniającego. Zrzeczenie się roszczenia nie stanowi w ścisłym znaczeniu zmiany powództwa, tak więc niezależnie od obowiązku sądu pracy kontroli dyspozytywnych czynności pracownika, art. 193 k.p.c. nie mógłby rzeczywiście w takim przypadku znaleźć zastosowania. Wspomniany przepis procedury cywilnej nie może być zastosowany także w wypadku gdy pracownik próbowałby zrezygnować z jednego żądania alternatywnego, a w to miejsce wystąpić z drugim, dochodząc przywrócenia do pracy, w miejsce odszkodowania lub też (zapewne częścię) zastępując żądanie przywrócenia do pracy, żądaniem odszkodowawczym. Należy na marginesie tych rozważań wskazać że art. 203 k.p.c. dotyczy możliwości cofnięcia powództwa, nie dotyczy natomiast oświadczenia co do wyboru przysługującego roszczenia pracownikowi, w ramach alternatywnie dochodzonych roszczeń.

Argumenty za ochroną interesu pracownika

Argumenty przemawiające za tym stanowiskiem znaleźć można w procedurze cywilnej. Gdyby bowiem pracownik dokonując w toku procesu wyboru jednego z przysługujących mu alternatywnie roszczeń rzeczywiście tracił prawo do ponownej lub nawet kilkakrotnej (aż do zamknięcia rozprawy) korekty stanowiska w tym zakresie, racjonalny ustawodawca zapewne, w razie przyjęcia preferencji w tym zakresie, na korzyść pracodawcy, który niezgodnie z prawem rozwiązał stosunek pracy z pracownikiem, wyłączyłby zastosowanie lub w ogóle wyeliminował z systemu prawa, kluczowe z punktu widzenia pracownika przepisy. Przepisy te wprowadzają uzasadnione potrzebą ochrony interesu pracownika

reguły postępowania sądowego w sprawach prawa pracy. Zgodnie z tymi przepisami o uwzględnieniu bądź nieuwzględnieniu zgłoszonego żądania alternatywnego, ostatecznie decyduje sąd pracy. Do minimum ograniczono w takim wypadku wpływ ewentualnych uchybień formalnych i preferencji stron, co jest zrozumiałe wobec potrzeby oceny obiektywnych możliwości przywrócenia stosunku pracy, z punktu widzenia „poszkodowanego” pracownika. Z drugiej zaś strony pracownik w założeniu ustawodawcy „nie ucierpi” z powodu szerokiego władztwa sądu pracy w zakresie zgłoszonych żądań alternatywnych i możliwej ich oceny oraz korekty w orzeczeniu sądowym. Może on wskazywać Sądowi na obiektywne przyczyny preferencji jednego z dwóch przysługujących pracownikowi żądań, w tym podnosić kwestie celowości przywrócenia do pracy, w szczególności z uwagi na poważny i głęboki konflikt z pracodawcą.

Jak wskazuje art. 477¹ Kodeksu postępowania cywilnego, jeżeli pracownik dokonał wyboru jednego z przysługujących mu alternatywnie, roszczeń a zgłoszone roszczenie okaże się nieuzasadnione, sąd może z urzędu uwzględnić inne roszczenie alternatywne. Znaczenie tego przepisu jest jasne i spójne z brzmieniem art. 45 k.p. Pracownik już w pozwie zgłasza żądanie przywrócenia do pracy lub odszkodowania. Nie może dochodzić jednocześnie tych żądań, musi dokonać wyboru. Jednakże ostateczna decyzja, w wypadku zaistnienia przesłanek w postaci uchybień pracodawcy w związku z rozwiązaniem bez wypowiedzenia lub wypowiedzeniem umowy o pracę pracownikowi należy do sądu pracy na etapie wydawania orzeczenia końcowego. Dlatego też nie można traktować modyfikacji dokonywanych przez pracownika w toku procesu, nie połączonych z całkowitym zrzeczeniem się roszczenia, za wiążące dla sądu czynności procesowe, wywołujące skutki w postaci utraty prawa do uwzględnienia żądania alternatywnego, a w szczególności bez zgody pracodawcy. W związku z brzmieniem art. 45 k.p. zwrócić należy uwagę, iż omawiane roszczenia pracownika mają charakter alternatywny na podstawie wyraźnej woli ustawodawcy. Preferencja i oświadczenie pracownika co do wyboru jednego z tych roszczeń, nawet kilkakrotne modyfikacje w tym zakresie, nie wiążą sądu pracy i nie stanowią formy wystąpienia z nowym roszczeniem, obok dotychczasowego. Roszczenie alternatywne nie jest w szczególności roszczeniem ewentualnym, zgłaszanym na wypadek nie uwzględnienia żądania głównego. Gdyby

natomiast pracownik, który wniósł powództwo do sądu pracy, postawił chociażby częściowo cofnąć pozew tj. w praktyce zrzec się żądania w zakresie całości roszczenia lub też cofnąć i zrzec się roszczenia w zakresie jednego z możliwych alternatywnie żądań (przywrócenia do pracy lub odszkodowania), to zdaniem autorów artykułu mielibyśmy (przy takim rozumieniu czynności) do czynienia z niedopuszczalną i nieskuteczną modyfikacją powództwa. Taka modyfikacja zdaniem autorów artykułu, w praktyce oznaczająca zrzeczenie się całego roszczenia była by możliwa tylko jednorazowo za zgodą sądu i jedynie w przypadku zawarcia ugody z pracodawcą. Zgodnie z art. 469 k.p.c., zamieszczonym w dziale III Kodeksu postępowania cywilnego „postępowanie z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych”:

sąd uzna zawarcie ugody, cofnięcie pozwu, sprzeciwu lub środka odwoławczego oraz zrzeczenie się lub ograniczenie roszczenia za niedopuszczalne także wówczas, gdyby czynność ta naruszała słuszny interes pracownika lub ubezpieczonego.

W konsekwencji uznać należy, że każda próba modyfikacji przez pracownika stanowiska procesowego, połączona z częściowym lub całkowitym cofnięciem roszczeń musi być uznana za niedopuszczalną, jeżeli taki skutek nie będzie korzystny również dla pracownika (w związku z zawarciem skontrolowanej przez sąd ugody stron). W ramach przyznanych ustawowo możliwości alternatywnego rozpoznania i rozstrzygnięcia powództwa o przywrócenie do pracy albo odszkodowanie, pracownik uzyskuje większą ochronę i jego interes ma większą szansę realizacji niż gdyby mógł wystąpić jedynie z jednym z tych roszczeń, a sąd pracy na zasadzie art. 321 k.p.c. nie mógłby uwzględnić drugiego żądania alternatywnego, w miejsce zgłoszonego przez pracownika. Podobnie przyznanie sądowi uprawnienia do uwzględnienia żądania alternatywnego nie popieranego przez pracownika, chroni interes pracownika w daleko szerszym zakresie niż w wypadku uzależnienia rozstrzygnięcia od wyboru pracownika. Dlatego też nie budzi wątpliwości dwukierunkowa możliwość modyfikacji przez pracownika co do wyboru zgłoszonego żądania alternatywnego, w ramach przyznanych ustawowo uprawnień, na każdym etapie postępowania sądowego. Jeżeli pracownik dokonuje

lub modyfikuje wybór żądania alternatywnego z żądania przywrócenia do pracy na odszkodowanie lub odwrotnie, modyfikuje żądanie odszkodowawcze na żądanie przywrócenia do pracy, nie może w tym zakresie skutecznie zrzec się roszczenia, chyba że przekona sąd pracy o istnieniu przyczyny takiego stanowiska procesowego, co w praktyce oznacza dołączenie w celu kontroli przez sąd orzekający ugody z pracodawcą, której treść rekompensuje ostateczną utratę przedmiotowych roszczeń alternatywnych wobec pozwanego pracodawcy.

W wypadku modyfikacji stanowiska pracownika w toku postępowania przed sądem pracy, w każdym przypadku gdy nie doszło do skutecznego zrzeczenia się roszczenia, modyfikacja nie ma wpływu na potencjalną możliwość uwzględnienia w orzeczeniu końcowym żądania alternatywnego, nie zgłoszonego w pozwie lub nie wybranego ostatecznie przez pracownika. Oznacza to że nie dochodzi do zmiany powództwa w rozumieniu Kodeksu postępowania cywilnego. Wprawdzie zgodnie z art. 383 k.p.c. w postępowaniu apelacyjnym nie można rozszerzyć żądania pozwu ani występować z nowym roszczeniem, jednakże przepis ten nie ma zastosowania w przypadku roszczeń alternatywnych, regulowanych ww. przepisami odrębnymi, w związku m.in. z treścią art. 477¹ k.p.

Przeciwko ograniczaniu uprawnień pracownika co do modyfikacji żądań w ramach dopuszczalnych ustawowo żądań alternatywnych przemawia także konieczność uwzględnienia w orzekaniu wykładni przepisów zgodnej z zasadami prawa pracy. Przede wszystkim decyzja pracownika co do preferencji wyboru określonego żądania alternatywnego, w tym także potrzeba modyfikacji już w toku postępowania cywilnego, może być w pełni uzasadniona zmianą okoliczności. Przykładowo w początkowym okresie, w dacie wytoczenia powództwa w związku z wadliwym rozwiązaniem (wypowiedzeniem) umowy o pracę, pracownik może nie być zainteresowany przywróceniem do pracy, z uwagi na obiektywnie istniejące okoliczności, związane z konfliktem z pracodawcą lub innymi czynnikami, obiektywnie istniejącymi po stronie pracodawcy jak kwestie organizacji pracy. Nie bez znaczenia, dla możliwości podjęcia odpowiedniej decyzji co do wyboru żądania alternatywnego mogą być w szczególności zaistniałe w toku procesu zmiany podmiotowe w zakresie osób wchodzących w skład zespołu pracodawcy, a zwłaszcza dotyczące osób kierujących zakładem pracy.

Ewentualny natomiast pogląd o związaniu sądu pracy wyborem pracownika co do zgłoszonego żądania alternatywnego (przywrócenie do pracy albo odszkodowanie) nie znajduje oparcia w przepisach prawa pracy i stanowi w rzeczywistości nieuzasadnioną próbę „obejścia” tych regulacji prawa pracy, poprzez niedozwoloną wykładnię art. 300 k.p. oraz innych przepisów prawa pracy o roszczeniach alternatywnych (art. 45 k.p., art. 477¹ k.p.c.). Nie są w tym zakresie w szczególności wystarczające argumenty, przywołujące treść ogólnych przepisów Kodeksu cywilnego, dotyczących skutków złożonego drugiej stronie umowy oświadczenia woli. (art. 61 k.c. art. 365 § 2 k.c.).

Gdyby bowiem przyjąć można wykładnię przepisów, prowadzącą do wniosku że z jednej strony roszczenie alternatywne, zgłoszone przez pracownika podlega rygorom zmiany powództwa, a ponadto, z uwagi na stosowane posiłkowo przepisy Kodeksu cywilnego o świadczeniach woli, zmiana w zakresie tego żądania wymaga co do zasady zgodny pracodawcy, była by to wykładnia nieprawidłowa i niedopuszczalna. Konstrukcja roszczeń alternatywnych w związku z wadliwym rozwiązaniem albo wypowiedzeniem umowy o pracę, ma zabezpieczać tzw. słuszny interes pracownika. Pracownik dochodzący alternatywnie na podstawie art. 45 k.p. roszczenia o przywrócenie do pracy albo o odszkodowanie, nie może zostać postawiony (a w przypadku dopuszczenia takiej wykładni przepisów niewątpliwie byłby) w gorszej sytuacji, niż powód, który dochodzi swoich roszczeń w zwykłym postępowaniu cywilnym, nie opartych na art. 45 k.p.

Jak stanowi art. 300 k.p.:

w sprawach nieunormowanych przepisami prawa pracy do stosunku pracy stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego, jeżeli nie są one sprzeczne z zasadami prawa pracy.

Jak trafnie zawraca się uwagę w doktrynie prawa pracy⁷:

zastosowanie przepisów Kodeksu cywilnego w zakresie prawa pracy (...) może mieć miejsce tylko o tyle, o ile sięgnięcie do Kodeksu cywilnego nie

⁷ Np. J. Iwulski, W. Sanetra, *Kodeks pracy. Komentarz*, wyd. III, LexisNexis 2013, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587672065/469505> [dostęp: 9 lipca 2017].

proceedzi do sformułowania normy, która koliduje z zasadami prawa pracy. Odpowiednie stosowanie Kodeksu pracy oznacza, że w określonym wypadku jego przepis stosowany jest bez zmiany jego dyspozycji, po dokonaniu w niej pewnych modyfikacji, bądź też nie znajduje w ogóle zastosowania. Dany przepis Kodeksu cywilnego może nie być stosowany – mimo że dana kwestia nie jest unormowana w prawie pracy – zarówno z tej racji, że koliduje on z zasadami prawa pracy, jak i dlatego – gdy zasady takie nie wchodzą w rachubę – iż wynika to z ograniczenia stosowania przepisów Kodeksu cywilnego w sposób odpowiedni.

Wykładnia art. 45 k.p. w świetle zasady trwałości i ochrony zatrudnienia

Na marginesie ww. rozważań zwrócić należy uwagę na dodatkowy istotny aspekt, dotyczący ochrony trwałości pracy. Zgodnie z art. 10 Kodeksu pracy każdy ma prawo do swobodnie wybranej pracy. Nikomu, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie, nie można zabronić wykonywania zawodu. Ww. przepis chroniący prawo do pracy stanowi wskazówkę interpretacyjną przy wykładni zarówno materialnych, jak i procesowych przepisów prawa pracy. Ochrona zatrudnienia znalazła odzwierciedlenie m.in. w treści omówionego wyżej § 3 art. 45 k.p., dotyczącego ograniczenia możliwości nie uwzględnienia roszczenia o przywrócenie do pracy zgłoszonego przez pracownika podlegającego szczególnej ochronie. Na marginesie ustawodawca preferuje interes takich osób również w innych przepisach prawa pracy. Zgodnie z art. 57 § 2 k.p. jeżeli umowę o pracę rozwiązano z pracownikiem o którym mowa w art. 39 (pracownik w okresie przedemerytalnym), albo z pracownicą w okresie ciąży lub urlopu macierzyńskiego, wynagrodzenie przysługuje za cały czas pozostawania bez pracy; dotyczy to także przypadku, gdy rozwiązano umowę o pracę z pracownikiem – ojcem wychowującym dziecko w okresie korzystania z urlopu macierzyńskiego albo gdy rozwiązanie umowy o pracę podlega ograniczeniu z mocy przepisu szczególnego.

W ocenie autorów artykułu, modyfikacje pracownika w toku postępowania przed sądem pracy w zakresie wyboru roszczenia alternatywnego, podlegają kontroli sądu pracy na podstawie art. 477¹ k.p., gdyż co

do zasady (o ile nie doszło do zawarcia ugody z pracodawcą) w żądnym wypadku, w interesie pracownika nie leży zrzeczenie się części lub całości roszczenia oraz cofnięcie w tym zakresie powództwa. W pozostałych przypadkach zmiana powództwa podlega obligatoryjnej kontroli sądu pracy. Zgodnie z art. 469 k.p.c. sąd uzna zawarcie ugody, cofnięcie pozwu, sprzeciwu lub środka odwoławczego oraz zrzeczenie się lub ograniczenie roszczenia za niedopuszczalne także wówczas, gdyby czynność ta naruszała słuszny interes pracownika lub ubezpieczonego.

Jak wskazuje się ponadto w doktrynie prawa konstytucyjnego:

pojęcie pracy obejmuje dwa aspekty. Aspekt przedmiotowy związany z pracą, jako zespołem konkretnych czynności faktycznych i warunków, w jakich są one wykonywane, oraz podmiotowy, wiążący się z ochroną sytuacji osób wykonujących pracę i podmiotów zatrudniających („warunki pracy”). Powstaje także problem zakresu obowiązku państwa ochrony pracy z punktu widzenia tytułu prawnego jej wykonywania oraz celu. Doktryna prawa konstytucyjnego w zasadzie stoi na stanowisku, że art. 24 Konstytucji RP z 1997 r.⁸ deklaruje szeroką ochronę pracy, bez względu na podstawę jej wykonywania oraz niezależnie od tego, czy ma ona charakter zarobkowy. (...) Artykuł 24 Konstytucji nie konkretyzuje treści nałożonego na państwo „obowiązku pracy”. Należy jednak przyjąć, że podstawowym przejawem realizacji tego obowiązku przez państwo powinno być przede wszystkim wprowadzenie i utrzymywanie ustawodawstwa biorącego w ochronę osoby wykonujące pracę, jako podmioty zależne i słabsze ekonomicznie⁹.

Dominujące orzecznictwo Sądu Najwyższego. Istota roszczeń alternatywnych

W aktualnej tezie do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 2011 r. sygn. III PZ 3/11¹⁰, Sąd Najwyższy wyłożył istotę roszczeń alter-

⁸ Dz.U z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.

⁹ A. Dral, B. Bury, *Zasada ochrony pracy w świetle Konstytucji RP*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2014, nr 3, s. 234–251, <http://www.marszalek.com.pl/przeglad-prawakonstytucyjnego/ppk19/13.pdf> [dostęp: 9 lipca 2017].

¹⁰ Postanowienie SN z 6 maja 2011 r. (III PZ 3/11, LEX nr 1396440).

natywnych na gruncie prawa pracy. Jak wskazał SN w przedmiotowym orzeczeniu (teza nr 1):

Istota roszczeń alternatywnych na gruncie prawa pracy polega na tym, że gdy pracownikowi przysługują – na zasadzie rozłącznego wyboru – dwa lub więcej roszczenia przemienne, wybór jednego z nich i spełnienie go przez pracodawcę powoduje wygaśnięcie zobowiązania. Jeżeli z mocy ustawy, ze względu na ustalone okoliczności faktyczne, sądowi przysługuje uprawnienie do dokonania korekty decyzji pracownika i „wyboru” innego roszczenia, to przyznanie pracownikowi tego roszczenia w wyroku powoduje również wygaśnięcie zobowiązania pracodawcy, które wynika z nieuzasadnionego lub sprzecznego z przepisami prawa zwolnienia pracownika z pracy. Zatem powagą rzeczy osądzonej takiego wyroku jest objęte także nie uwzględnione przez sąd, a wybrane przez pracownika roszczenie alternatywne. Tym samym prawomocność materialna wyroku dotyczy zarówno odszkodowania, jak i przywrócenia do pracy.

Zacytowane wyżej postanowienie przesądza pośrednio o wynikającym z ustawy uprawnieniu sądu pracy do korekty i w praktyce wyboru jednego z roszczeń alternatywnych, które sąd orzekający wybiera samodzielnie na etapie orzekania. Oczywiście jest przy tym, że z uwagi na powiązanie funkcjonalne roszczeń alternatywnych przysługujących pracownikowi tj. o przywrócenie do pracy, bądź o zapłatę odszkodowania, których jednoczenie dochodzić względem pracodawcy nie można, w wypadku uprawomocnienia się wyroku, wygasa prawo pracownika do żądania od pracodawcy wykonania żądania alternatywnego, nieuwzględnionego w prawomocnym orzeczeniu sądowym.

Dla jeszcze pełniejszego zobrazowania możliwości, ale i obowiązków sądu pracy w zakresie oceny na etapie orzekania oraz zakresu związania sądu żądaniem pracownika wybranych z pośród przysługujących alternatywnie żądań przywrócenia do pracy lub odszkodowania, należy przytoczyć uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego sygn. I PKN 69/00 z dnia 19 maja 2000 r.¹¹ Jak wynika z tezy do ww. wyroku:

w sprawach z zakresu prawa pracy istnieje obowiązek sądu kontroli cofnięcia pozwu przez pracownika w odniesieniu do sytuacji, gdy czynność ta

¹¹ Postanowienie SN z 19 maja 2000 r. (I PKN 69/00, LEX nr 1222173).

naruszałaby jego słuszny interes. Jest to więc rozszerzenie możliwości ingerencji sądu względem art. 203 § 4 k.p.c. Dla dokonania tej oceny sąd nie musi przeprowadzić postępowania dowodowego. Powinien jednak, choćby wstępnie, ocenić okoliczności sprawy i w tym celu odebrać przynajmniej oświadczenia stron.

Jeszcze istotniejsze wydaje się uzasadnienie przedmiotowego postanowienia Sądu Najwyższego. Omawia ono powiem obowiązki sądu na etapie orzekania o roszczeniach pracownika, w ramach roszczeń alternatywnych, a więc rozpatrywanych na podstawie art. 45 k.p. i art. 477¹ k.p.c.

Zgodnie z tym uzasadnieniem, którego trafność i przenikliwość w pełni podzielają autorzy niniejszej publikacji:

Sąd powinien także ocenić przyczyny cofnięcia pozwu w kontekście przedmiotu sporu, a zwłaszcza zgłoszonych lub możliwych roszczeń. Powód kwestionował dokonane mu wypowiedzenie umowy o pracę. Zgodnie więc z art. 45 § 1 k.p. mógł dochodzić przywrócenia do pracy lub odszkodowania. Mógł więc odpowiednio przekształcić powództwo, a przede wszystkim sąd pracy mógł orzec o roszczeniu alternatywnym z urzędu (art. 45 § 2 k.p. i art. 477¹ § 2 k.p.c.). Sąd pierwszej instancji powinien więc ocenić, czy uzyskanie przez powoda prawa do renty jest wystarczającą przesłanką cofnięcia pozwu w sprawie dotyczącej wypowiedzenia umowy o pracę, a w szczególności czy słuszny interes pracownika polegający na możliwości uzyskania odszkodowania nie jest naruszony. Takiej oceny Sąd pierwszej instancji nie dokonał, a w każdym razie nie uwzględnił, że uzyskanie przez powoda prawa do renty nie pozostaje w związku z ewentualnie przysługującym mu odszkodowaniem za wadliwe wypowiedzenie umowy o pracę (w istocie nie ma też związku między prawem do renty, a ewentualnym roszczeniem o przywrócenie do pracy).

Wyrok SN z 8 grudnia 2016 r. – kontrowersje. Stanowisko doktryny

Na podstawie analizy ww. orzecznictwa można dojść do wniosku, że przedstawiony przez autorów artykułu i popierany przez nich pogląd jest dominującym w doktrynie. Wspomnieć należy jednak na marginesie rozważań,

że pogląd odmienny, prowadzący do wniosku, że pracownik jest ograniczony co do możliwości modyfikacji i przejścia w toku procesu przed sądem pracy z żądania odszkodowania na żądanie alternatywne przywrócenia do pracy jest poglądem odosobnionym. Taki pogląd został zaprezentowany w wyroku Sądu Najwyższego z 8 grudnia 2016 roku, sygn. II PK 264/15¹².

Zgodnie z tezą nr 4 przedmiotowego orzeczenia:

Pracownik, który dokonał wyboru świadczenia przemiennego (odszkodowania) zgodnie z art. 365 § 2 k.c., po doświadczeniu woli do pracodawcy, bez jego zgody, nie może skutecznie dochodzić przywrócenia do pracy (art. 45 § 1 k.p.). Inaczej rzecz ujmując, znaczenie art. 264 § 1 k.p. ograniczone zostało do ustanowienia prekluzji sądowej. Przerwanie biegu siedmiodniowego terminu następuje z chwilą wniesienia odwołania (powództwa) do sądu. Czynność ta jest skuteczna, choćby pracownik nie sprecyzował rodzaju roszczenia.

Wyżej wymieniony, mocno kontrowersyjny wyrok, ze względu na jego wagę stał się przedmiotem analizy doktryny prawa pracy. W 2017 roku Wydawnictwo C.H. Beck wydało w serii Monografie Prawnicze pracę Małgorzaty Barzyckiej-Banaszczyk pod tytułem *Odpowiedzialność odszkodowawcza pracodawcy*¹³. Jest to pierwsza publikacja w sposób kompleksowy opisująca odpowiedzialność odszkodowawczą pracodawcy w polskim systemie prawa pracy¹⁴.

Autorka omawiając problematykę uprawnień pracownika w razie wadliwego rozwiązania przez pracodawcę umowy o pracę za wypowiedzeniem bardzo krytycznie odniosła się do wyroku SN z dnia 8 grudnia 2016 roku (s. 120–121). Warto przytoczyć zaprezentowane w cytowanej monografii stanowisko autorki w zakresie roszczeń alternatywnych pracownika wynikających z art. 45 § 1 Kodeksu pracy. Autorzy niniejszego artykułu przytaczają poglądy zawarte w przedmiotowej monografii

12 Wyrok SN z 8 grudnia 2016 r. (II PK 264/15, LEX nr 2188629).

13 M. Barzycka-Banaszczyk, *Odpowiedzialność odszkodowawcza pracodawcy*, Warszawa 2017.

14 Zob. Dr Małgorzata Barzycka-Banaszczyk, <https://www.ksiegarnia.beck.pl/autorzy/malgorzata-barzycka-banaszczyk> [dostęp: 9 lipca 2017]; *Odpowiedzialność odszkodowawcza pracodawcy*, <https://www.ksiegarnia.beck.pl/16465-odpowiedzialnosc-odszkodowawcza-pracodawcy-malgorzata-barzycka-banaszczyk> [dostęp: 9 lipca 2017].

na poparcie również swojego stanowiska, oraz w podsumowaniu przedstawionych w artykule zagadnień. Barzycka-Banaszczyk odnosząc się do wyżej wymienionych roszczeń pracowniczych stwierdziła:

Rozpatrując powództwo pracownika, sąd zasadniczo orzeka zgodnie z jego żądaniem. Jak słusznie podkreśla się w judykaturze, roszczenia wywodzone z art. 45 § 1 KP mają charakter alternatywny w rozumieniu art. 477¹ KPC, a zarazem przemienne w rozumieniu art. 365 § 1 KC, przy czym z mocy Kodeksu pracy uprawnionym przemienne jest pracownik (Wyr. SN z 8/12/2016, II PK 264/15, Legalis). Konsekwencją takiego rozwiązania normatywnego jest też to, że pracownik w czasie trwania procesu może zmienić dochodzone roszczenie zarówno z roszczenia o odszkodowanie na roszczenie o przywrócenie, jak i z roszczenia o przywrócenie na odszkodowanie. Żaden przepis ani prawa pracy, ani KPC nie ogranicza pracownika w podejmowaniu decyzji w tym względzie. Dlatego trudno zaakceptować stanowisko SN przyjęte w wyr. z 8 grudnia 2016 r., zgodnie z którym: „Pracownik ma prawo bez zgody pracodawcy zmienić żądanie z przywrócenia do pracy na odszkodowanie” natomiast jeśli wybrał roszczenie o odszkodowanie to „(...) po doświadczeniu woli do pracodawcy, bez jego zgody, nie może skutecznie dochodzić przywrócenia do pracy (art. 45 § 1 KP)”. O niemożliwości zmiany ma świadczyć – zdaniem Sądu Najwyższego – „(...) kompozycją normatywna zawarta w art. 365 § 2 KPC w związku z art. 61 § 1 zdanie drugie KC, stosowana z upoważnienia art. 300 KP”. Z kolei w uzasadnieniu do wcześniejszego wyroku SN stwierdził, że wybór roszczenia dokonany przez pracownika (np. w pozwie) jest wiążący w tym znaczeniu, że jeśli pracownik żąda przywrócenia do pracy, to pracodawca nie może uwolnić się od odpowiedzialności, wypłacając mu odszkodowanie za wadliwe rozwiązanie umowy o pracę. Wybór przez pracownika roszczenia o przywrócenie do pracy nie wiąże natomiast bezwzględnie sądu, gdyż prawo materialne (art. 45 § 2 KP) w powiązaniu z prawem procesowym (art. 8 k.p. w związku z art. 477¹ k.p.c.) pozwala sądowi na zasądzenie w pewnych przypadkach odszkodowania w miejsce żądanego przez pracownika przywrócenia do pracy” (Wyr. SN z 5 maja 2009 r., I PZP 1/09, Legalis.) Należy więc przyjąć że zmiana żądania pracownika w trakcie procesu jest dopuszczalna i nie wymaga zgody pracodawcy, a decyzję w tej kwestii podejmuje ostatecznie sąd biorąc pod uwagę całokształt okoliczności sprawy. Tak więc niezależnie od tego, czy pracownik zmienia w trakcie rozprawy swoje żądanie, czy jest to żądanie pierwotne, objęte treścią pozwu, to sąd pracy może uznać, że uwzględnienie żądania orzeczenia o bezskuteczności wypowiedzenia lub przywrócenia do pracy jest w określonym stanie

faktycznym niemożliwe lub niecelowe i orzec wbrew żądaniu pracownika o odszkodowaniu. (Por. R. Sadlik, Kiedy przywrócenie do pracy jest niecelowe mimo wadliwości wypowiedzenia umowy o pracę, MoPr 2008, nr 11, s. 581). Nie mniej jednak „o możliwości zastosowania art. 45 § 2 KP każdorazowo powinny być uprzedzone strony (a w szczególności pracownik), po to, by mogły przedstawić swoje stanowisko, co do niemożliwości lub niecelowości uwzględnienia żądania przywrócenia do pracy zwolnionego pracownika (Wyr. SN z 23 listopada 2016 r., II PK 222/15, Legalis)¹⁵.

Konkluzje

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego oraz Kodeksu pracy w sposób niewątpliwy dodatkowo zabezpieczają właściwą ochronę potrzeb pracownika. Ochrona ta ma charakter ochrony teoretycznej, w tym znaczeniu, że mimo jednoznacznego brzmienia kluczowych przepisów, nie da się do końca przewidzieć oraz udaremnić próby tworzenia orzecznictwa *contra legem*, w szczególności poprzez odwoływanie się w procesie wykładni przepisów do potrzeby usunięcia rzekomej luki w przepisach prawa. Wyobrażenia orzecznicza stwarza ryzyko kreowania własnej wersji prawa pracy, opartej nie na znaczeniu podstawowych przepisów i zasad prawa pracy, ale na tworzeniu równoległego, pozornie uzasadnionego aksjologicznie, modelu wykładni, opartego na quasi precedensach orzecznich. a w praktyce na nadaniu nowej treści poglądom doktryny i orzecznictwa, zgodnie z góry przyjętymi założeniami lub wyznawanymi wartościami. Tymczasem w procesie wykładni prawa pracy należało by często wrócić do podstawowego, językowego brzmienia przepisów i przywrócić (odtworzyć) właściwą treść norm prawnych, zgodnie z domniemanymi celami prekursorów prawa pracy, jako gałęzi prawa stworzonej, w celu ochrony zgodności z prawem działań zarówno pracowników, jak i pracodawców.

Reasumując, przedmiotowy artykuł przedstawia jedyną możliwą z punktu widzenia obowiązku zgodnej z Konstytucją wykładni

¹⁵ Zob. M. Barzycka-Banaszczyk, *Odpowiedzialność odszkodowawcza pracodawcy*, Wyd. C.H. BECK 2017, s. 120–121 i powołane tam orzecznictwo i piśmiennictwo.

przepisów prawa pracy, interpretację regulacji prawa pracy, dotyczących roszczeń alternatywnych, przysługujących pracownikowi. Na całość regulacji składa się zarówno treść literalna przepisów, jak i ocena poprawności przyjętej wykładni. Jak przypomniał w jednym ze swoich wystąpień, dotyczących oceny regulacji prawa pracy, Rzecznik Praw Obywatelskich¹⁶:

zakwestionowana regulacja prawna powinna także podlegać ocenie z punktu widzenia zgodności z art. 24 Konstytucji RP. Stosownie do jego treści, praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy. W świetle treści art. 24 Konstytucji RP na państwie ciąży obowiązek ochrony pracowników jako „słabszej” strony stosunku pracy, a w konsekwencji obowiązek stworzenia określonych gwarancji prawnych dotyczących zarówno ochrony osoby pracownika, jak i jego interesów. W wyroku z dnia 14 czerwca 2011 r. (sygn. akt Kp 1/11, OTK z 2011 r., nr 5/A, poz. 41)¹⁷ Trybunał Konstytucyjny uznał, że zachowanie przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka (art. 30 Konstytucji RP) dyktuje przyjęcie reguły stanowienia i interpretacji prawa, która zakazywać będzie arbitralnego traktowania pracownika jako przedmiotu pracy (...).

Bibliografia

- Barzycka-Banaszczyk M., *Odpowiedzialność odszkodowawcza pracodawcy*, C.H. BECK 2017.
- Dral A., Bury B., *Zasada ochrony pracy w świetle Konstytucji RP*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2014, nr 3, <http://www.marszalek.com.pl/przegladprawakonstytucyjnego/ppk19/13.pdf> [dostęp: 9 lipca 2017].
- Iwulski J., Sanetra W., *Kodeks pracy. Komentarz*, wyd. III, LexisNexis 2013, <https://sip.lex.pl/#/komentarz/587672065/469505> [dostęp: 9 lipca 2017].

¹⁶ *Wystąpienie do Marszałka Sejmu RP w sprawie zmian w ustawie o Krajowej Radzie Sądownictwa*, <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20do%20Marsza%C5%82ka%20Sejmu%20RP%20ws.%20zmian%20w%20ustawie%20o%20Krajowej%20Radzie%20S%C4%85downictwa.pdf> [dostęp: 9 lipca 2017].

¹⁷ Wyrok TK z 14 czerwca 2011 r. (Kp 1/11, 41/5A/2011, OTK ZU 5A/2011, poz. 41).

Beata Bury¹

DOPUSZCZALNOŚĆ ZMIANY PRZEZ PRACOWNIKA ROSZCZENIA W TOKU POSTĘPOWANIA Z ODWOŁANIA OD ROZWIĄZANIA UMOWY O PRACĘ

ABSTRACT

The Admissibility of an Employee Changing Claims during the Course of Proceedings on an Appeal Against Termination of an Employment Contract

This article addresses the issue of employees changing claims during the course of proceedings on appeal against termination of a contractual employment relationship. The direction of such changes may vary and is not limited merely to the stage that precedes bringing an action; furthermore, the change may occur during the course of proceedings. The provisions of the Labour Code do not offer any guidance on this matter.

---

¹ Dr Beata Bury – Sędzia Sądu Rejonowego w Rzeszowie orzekający w Wydziale Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, adiunkt w Wyższej Szkole Prawa i Administracji – Rzeszowskiej Szkole Wyższej oraz wykładowca Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, autorka kilkudziesięciu publikacji z zakresu prawa pracy.

Keywords: claims under employment relationship, reinstatement to work, damages, alternative obligations, amount in dispute

Słowa kluczowe: roszczenia ze stosunku pracy, przywrócenie do pracy, odszkodowanie, zobowiązanie przemienne, wartość przedmiotu sporu

Wprowadzenie

W związku z niezgodnym z prawem lub niezasadnym rozwiązaniem umowy o pracę przez pracodawcę, pracownikowi przysługują roszczenia alternatywne (przemienne) o przywrócenie do pracy (uznanie wypowiedzenia za bezskuteczne) lub o odszkodowanie (art. 45 § 1 i 56 § 1 k.p.). SN stanął na stanowisku, że stanowią one jednorazową kompensatę bezprawia pracodawcy². Wybór pomiędzy tymi roszczeniami, na zasadzie rozłączności, należy wyłącznie do pracownika i jest wiążący w tym znaczeniu, że jeżeli pracownik żąda przywrócenia do pracy, to pracodawca – w przypadku ustalenia wadliwości rozwiązania umowy o pracę – nie może uwolnić się od odpowiedzialności, wypłacając odszkodowanie³. Wybór przez pracownika roszczenia o przywrócenie do pracy nie wiąże natomiast bezwzględnie sądu, gdyż prawo materialne (art. 45 § 2 k.p.) w powiązaniu z prawem procesowym (art. 8 k.p. w związku z art. 477¹ k.p.c.⁴) pozwala sądowi na zasądzenie w pewnych przypadkach odszkodowania w miejsce (pomimo) żadanego przez pracownika przywrócenia do pracy. Sąd pracy, co do zasady, powinien zatem respektować prawo pracownika do wyboru roszczenia, ale w drodze wyjątku może – zamiast zgłoszonego przez pracownika żądania restytucji stosunku pracy – zasądzić odszkodowanie, mimo że nie było ono objęte pozwem⁵. Już

2 Por. wyrok SN z 6 lipca 2011 r., II PK 12/11, MoPr 2011, nr 12, s. 654. Zob. także A. Dral, *Powszechna ochrona trwałości stosunku pracy. Tendencje zmian*, Warszawa 2009, s. 211–219 i L. Mitrus, [w:] *Kodeks pracy. Komentarz*, A. Sobczyk (red.), Warszawa 2015, s. 251 i n.

3 Zob. W. Sanetra, [w:] J. Iwulski, W. Sanetra, *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 368.

4 Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego – Dz.U. z 2016 r., poz. 1822.

5 Por. uzasadnienie uchwały 7 SN z 25 lutego 1999 r., III ZP 34/98, OSNAPiUS 2000, nr 2, poz. 44.

na wstępie rozważań należy zasygnalizować, że w przypadku dochodzenia roszczeń wynikających z rozwiązania terminowych umów o pracę omawiana problematyka ma znaczenie marginalne. Poza rozwiązaniem umowy o pracę bez wypowiedzenia, roszczeniem wiodącym pozostaje bowiem odszkodowanie (art. 50 k.p. i art. 59 k.p.).

Rozpoczynając od strony procesowej, należy z kolei zauważyć, że zmiana żądania z przywrócenia do pracy na odszkodowanie (albo odwrotnie) jest konwersją określaną w art. 193 § 3 k.p.c. terminem „zamiast”. Zgodnie z powołanym przepisem, zmiana powództwa jest dopuszczalna, jeżeli nie wpływa na właściwość sądu, przy czym może ona polegać na wystąpieniu z nowym roszczeniem zamiast lub obok roszczenia pierwotnego. Oznacza to, że pracownik zastępuje jedno roszczenie drugim. Nie ma przy tym wątpliwości, że nadal popiera odwołanie od rozwiązania umowy o pracę, liczy jednak, w przypadku korzystnego rozstrzygnięcia, na inny efekt (nie chce kontynuacji stosunku pracy, zadowolając się odszkodowaniem albo w miejsce odszkodowania domaga się przywrócenia do pracy).

Zmiana roszczenia z restytucyjnego (przywrócenia do pracy) na odszkodowawcze

Jeżeli pracownik, odwołując się od rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem lub bez wypowiedzenia, (świadomie) z przysługujących mu roszczeń alternatywnych wybiera odszkodowanie, to sąd pracy nie może (np. na podstawie art. 477¹ k.p.c.) orzec o przywróceniu do pracy⁶. Taki wybór może nastąpić na różnym etapie, także w toku procesu. Pracownik może bowiem od samego początku dochodzić roszczenia odszkodowawczego albo dokonać zmiany na takie roszczenie w późniejszym czasie, rezygnując z wcześniejszego żądania przywrócenia do pracy. Wola pracownika w tym zakresie jest niezbędna i prawnokształtująca. Gdyby sąd pracy mógł sam orzec o przywróceniu do pracy w miejsce żądanego przez pracownika odszkodowania, to pracownik – aby uzyskać świadczenia

⁶ Por. wyroki SN: z 26 października 1978 r., I PRN 102/78, „Służba Pracownicza” 1979, nr 3, s. 30 oraz z 10 kwietnia 1975 r., I PRN 3/75, OSNCP 1976 nr 2, poz. 36.

ze stosunku pracy – musiałby wbrew swojej woli podjąć zatrudnienie (art. 48 k.p.). Sąd nie może zatem sprzeciwić się zmianie powództwa pracownika polegającej na żądaniu odszkodowania w miejsce pierwotnie zgłoszonego roszczenia o przywrócenie do pracy i uznać ją za niedopuszczalną. W takim przypadku nie mogą mieć zastosowania przepisy art. 203 § 4 k.p.c. i art. 469 k.p.c. Takiej zmianie powództwa nie może również sprzeciwić się – przez brak zgody – pozwany pracodawca. Jak wskazano wyżej, wybór roszczenia należy wyłącznie do pracownika, a nie do pracodawcy i jego zgoda na takie przekształcenie powództwa jest bezprzedmiotowa. Zbędne jest też formalne zrzeczenie się przez pracownika pierwotnie zgłoszonego roszczenia o przywrócenie do pracy, gdyż zasądzenie (zapłata) odszkodowania prowadzi do wygaśnięcia zobowiązania, także w zakresie alternatywnego roszczenia o przywrócenie do pracy.

W praktyce sądowej powszechnie akceptowany jest pogląd, że zmiana roszczenia z restytucyjnego na odszkodowawcze jest dopuszczalna bez żadnych ograniczeń, albowiem przemawia za tym zasada wolności pracy i dobrowolności zatrudnienia, wyrażone w art. 10 k.p. i art. 11 k.p., jak również w art. 65 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.⁷ Powyższe regulacje wyłączają możliwość zobowiązania pracownika do podjęcia pracy i restytucji stosunku pracy. Pracownikowi przysługuje prawo podmiotowe do swobodnego wyboru pracy (zasada wolności pracy – art. 10 k.p., dotycząca bardziej uniwersalnego wymiaru wykonywania pracy zarobkowej), jak również prawo do nieskrępowanego złożenia oświadczenia woli o nawiązaniu zobowiązania pracowniczego (zasada swobody nawiązania stosunku pracy – art. 11 k.p., dotycząca indywidualnego i konkretnego zatrudnienia). Poza powołanymi przepisami, na straży wskazanych uprawnień stoi także art. 15 ust. 1 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 30 marca 2010 r.⁸ Przewiduje on, że każdy ma prawo do podejmowania pracy oraz wykonywania swobodnie wybranego lub zaakceptowanego zawodu. Przekaz płynący z zaprezentowanych regulacji prawnych (korespondujących ze sobą i wzajemnie się uzupełniających) upoważnia do konstatacji, że wolność pracy polega na nieskrępowanym wyborze pracodawcy, wolności rezygnacji

⁷ Dz.U. Nr 78, poz. 483.

⁸ Dz.U.UE.C.2007.303.1.

z zatrudnienia, jak również na wolności podejmowania dodatkowego zatrudnienia⁹. Przytoczone przepisy implikują również wnioszek, zgodnie z którym, niedopuszczalne jest przymuszanie do wykonywania pracy (zakaz pracy przymusowej). W literaturze przedmiotu¹⁰ przyjmuje się, że zagadnienie dobrowolności stosunku pracy można oceniać w trzech płaszczyznach. Są nimi: 1) swoboda nawiązania bądź nienawiązania stosunku pracy; 2) swoboda rozwiązania stosunku pracy; 3) wolność kształtowania zobowiązania pracowniczego. Realizują one założenie o oparciu zatrudnienia pracowniczego na woli stron, wyrażanej przez złożenie zgodnych oświadczeń (art. 353¹ k.c.¹¹ w zw. z art. 300 k.p.). Wskazane reguły prawa pracy nie pozwalają na uniemożliwienie pracownikowi zmiany roszczenia, jeżeli pierwotnie domagał się przywrócenia do pracy (uznania wypowiedzenia za bezskuteczne), a następnie zmienił zdanie i dochodzi wyłącznie odszkodowania, jako również na sięgnięcie po inne rozwiązania, w tym uregulowane w Kodeksie cywilnym. Ponadto z reguły taka zmiana będzie korzystna dla pracodawcy, skoro bowiem dokonał rozwiązania stosunku pracy, to niezależnie od przyczyn takiej decyzji, nie widzi miejsca dla pracownika w zbiorowości zakładu pracy. O ile bowiem roszczenie o przywrócenie do pracy jest z reguły najtrudniej akceptowalne przez pracodawców, o tyle w przypadku roszczenia odszkodowawczego są oni niejednokrotnie skłonni do jego uwzględnienia, choćby częściowo, w ramach ugodowego załatwienia sporu. Swoistą korzyścią pozostaje bowiem wówczas to, że pracownik nie deklaruje chęci powrotu do pracy, czyli zostaje osiągnięty cel w postaci wyeliminowania go z zatrudnienia.

Zmiana roszczenia z odszkodowawczego na restytucyjne

O ile nie budzi istotnych zastrzeżeń dopuszczalność bezwarunkowej zmiany roszczenia z restytucyjnego na odszkodowawcze, o tyle problem

⁹ Por. wyrok SN z 23 maja 2014 r., II PK 273/13.

¹⁰ L. Kaczyński, *Zasada swobody umów w prawie pracy po nowelizacji Kodeksu pracy*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 3, s. 8–9.

¹¹ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny – Dz.U. z 2017 r., poz. 459 – tj.

jest większy w sytuacji, gdy powód – pracownik, w miejsce dotychczasowego odszkodowania, zgłasza żądanie przywrócenia do pracy. Kwestia ta może mieć i ma zazwyczaj istotne znaczenie dla drugiej strony postępowania, która – do chwili tej zmiany – mogła nie podejmować właściwej inicjatywy dowodowej, chociażby w przedmiocie niecelowości przywrócenia do pracy, a która mogłaby się pojawić, gdyby pracodawca od samego początku postępowania brał pod uwagę możliwość powrotu pracownika do pracy. Okoliczność ta, z przyczyn jw., nie jest również obojętna dla sądu, może bowiem wpływać na tok postępowania dowodowego. Pojawia się, w związku z tym, problem czy taka zmiana jest dopuszczalna, a w przypadku odpowiedzi twierdzącej – czy bezwarunkowo.

Jeżeli pracownik zdecydował się na odszkodowanie, w związku z wadliwym rozwiązaniem stosunku pracy, a następnie domaga się w jego miejsce (zamiast) przywrócenia do pracy, powyżej opisany standard dopuszczalności zmiany roszczenia nie znajduje zastosowania. Zasada swobody nawiązania stosunku pracy (art. 11 k.p.) chroni bowiem również pracodawcę. Umowa o pracę wymaga zgodnego oświadczenia woli pracownika i pracodawcy, a swobodzie wyboru pracy towarzyszy również prawo przynależne pracodawcy do doboru pracownika.

W przypadku zgłoszenia przez pracownika roszczenia o przywrócenie do pracy w miejsce odszkodowania, na jakimkolwiek etapie postępowania, rozwiązania tej sytuacji należy poszukiwać w przepisach Kodeksu cywilnego, tj. w art. 365 k.c. z uwagi na brak stosownych regulacji w Kodeksie pracy (art. 300 k.p.). Zgodnie z nim, jeżeli dłużnik jest zobowiązany w ten sposób, że wykonanie zobowiązania może nastąpić przez spełnienie jednego z kilku świadczeń (zobowiązanie przemienne), wybór świadczenia należy do dłużnika, chyba że z czynności prawnej, z ustawy lub z okoliczności wynika, iż uprawnionym do wyboru jest wierzyciel lub osoba trzecia (§ 1). Wyboru dokonuje się przez złożenie oświadczenia drugiej stronie. Jeżeli uprawnionym do wyboru jest dłużnik, może on dokonać wyboru także przez spełnienie świadczenia (§ 2). Jeżeli strona uprawniona do wyboru świadczenia wyboru tego nie dokona, druga strona może jej wyznaczyć w tym celu odpowiedni termin. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu uprawnienie do dokonania wyboru przechodzi na stronę drugą (§ 3). O istnieniu zobowiązania przemieennego decyduje zatem istnienie co najmniej dwóch

alternatywnych świadczeń w jednym stosunku prawnym. W opisywanym przypadku, zastosowanie mechanizmu z art. 365 § 2 k.c. w związku z art. 61 § 1 k.c. nie sprzeciwia się zasadom prawa pracy w rozumieniu art. 300 k.p. (kwestia ta nie została uregulowana w Kodeksie pracy, nie ma też podstaw, aby przepisy te modyfikować „odpowiednio”). Oznacza to, że pracownik, który dokonał wyboru świadczenia przemiennego (odszkodowania) zgodnie z art. 365 § 2 k.c., po dojsciu oświadczenia woli do pracodawcy (np. na skutek doręczenia odpisu pozwu), bez jego zgody, nie może skutecznie dochodzić przywrócenia do pracy (art. 45 § 1 k.p.). Zastosowanie tego rozwiązania na gruncie stosunków pracy nie pozostaje w sprzeczności z zasadami prawa pracy i uwzględnia interesy obu stron stosunku pracy. Nie można bowiem tracić z pola widzenia interesu pracodawcy, który, mając na uwadze pierwotne roszczenie pracownika (odszkodowawcze), może nie być przygotowany na jego powrót do pracy i podjął działania (czynności) zmierzające do zorganizowania pracy z pominięciem osoby tego pracownika, np. zlikwidował stanowisko pracy lub zatrudnił inną osobę. Postawienie pracodawcy przed koniecznością zmiany tak ustalonego stanu rzeczy, bez możliwości wyrażenia na taką zmianę zgody, byłoby nieuprawnione i stanowiło wręcz niedopuszczalną ingerencję w sposób prowadzonej przez niego działalności. Należy uwzględnić, że biorąc pod uwagę pierwotnie zgłoszone przez pracownika roszczenie, miał on uzasadnione podstawy do przyjęcia, że nie musi się liczyć z powrotem pracownika do pracy. Żądanie przywrócenia do pracy (uznania wypowiedzenia za bezskuteczne) wiąże się przecież z reaktywowaniem stosunku pracy (jego kontynuacją) i stawia pracodawcę przed koniecznością akceptacji takiej ewentualności i zorganizowania, z jej uwzględnieniem, swojej działalności.

Analogiczne stanowisko zajął SN w wyroku z dnia 8 grudnia 2016 r.¹² W tezach 3–5 wyraził pogląd, że roszczenia wywodzone z art. 45 § 1 k.p. mają charakter alternatywny w rozumieniu art. 477¹ k.p.c., a zarazem przemienny w rozumieniu art. 365 § 1 k.c., przy czym z mocy ustawy (Kodeksu pracy) uprawnionym przemiennie jest wierzyciel, czyli pracownik. Pracownik ma prawo bez zgody pracodawcy zmienić żądanie z przywrócenia do pracy na odszkodowanie. Pracownik, który dokonał wyboru

¹² II PK 264/15, Legalis nr 1546843.

świadczenia przemiennego (odszkodowania) zgodnie z art. 365 § 2 k.c., po dojsięciu oświadczenia woli do pracodawcy, bez jego zgody, nie może skutecznie dochodzić przywrócenia do pracy (art. 45 § 1 k.p.). O niemożliwości zmiany żądania o odszkodowanie na przywrócenie do pracy świadczy kompozycja normatywna zawarta w art. 365 § 2 k.c. w związku z art. 61 § 1 zdanie drugie k.c., stosowana z upoważnienia art. 300 k.p. We wcześniejszej uchwale z dnia 5 maja 2009 r.¹³ przyjęto, że wystąpienie pracownika z nowym żądaniem o odszkodowanie zamiast pierwotnego roszczenia o przywrócenie do pracy należy kwalifikować jako zmianę powództwa (art. 193 § 1 i § 3 k.p.c.). W art. 365 § 2 k.c. przewidziano, że wyboru dokonuje się przez złożenie oświadczenia drugiej stronie. Powszechnie przyjmuje się, że deklaracja ta jest oświadczeniem woli, ma charakter prawnokształtujący, a jej zmiana wymaga zgody drugiej strony. Roszczenia określone w art. 45 § 1 k.p. mają charakter świadczenia przemiennego w rozumieniu art. 356 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 300 k.p., w konsekwencji, złożenie oświadczenia woli o wyborze roszczenia wyczerpuje prawo wyboru świadczenia w rozumieniu art. 365 § 1 k.c., a odwołanie takiego oświadczenia podlega ograniczeniom wynikającym z art. 61 § 1 k.c. Odwołanie oświadczenia można określić jako inne oświadczenie, przez które składający chce pozbawić skuteczności prawnej swoje poprzednie (pierwsze) oświadczenie. Dochodzi do tego wówczas, gdy oświadczenie odwołujące dotarło do adresata najpóźniej równocześnie z oświadczeniem odwoływanym. Jednocześnie może ono być wyrażone w dowolnej formie, ale musi dotrzeć do adresata w taki sposób, aby mógł on zapoznać się z jego treścią.

Zmiana roszczenia a zachowanie terminu do wniesienia odwołania (art. 264 § 1 i § 2 k.p.)

Dokonując zmiany roszczenia, niezależnie od kierunku tej zmiany, powód nie narusza terminu z art. 264 § 1–2 k.p. Nie do zaakceptowania jest bowiem pogląd, że termin 21 dni biegnie odrębnie względem każdego z alternatywnych roszczeń. Powyższe założenie wynika z następujących

¹³ IPZP 1/09, OSNP 2009, nr 23–24, poz. 304.

okoliczności. Przepis art. 45 § 1 k.p. wchodzi w relację z art. 477¹ k.p., który upoważnia sąd do zasądzenia odszkodowania w miejsce przywrócenia do pracy. Podzielenie stanowiska, że w przypadku zmiany roszczenia dochodzi do naruszenia tego terminu prowadziłoby do konkluzji, że pracownik po upływie 21 dni od dnia złożenia oświadczenia o wypowiedzeniu umowy o pracę (rozwiązaniu umowy o pracę bez wypowiedzenia) nie mógłby skutecznie zmienić alternatywnego żądania, ograniczenie to nie dotyczyłoby jednak sądu. Taki dysonans byłby systemowo niezrozumiały i choćby z tego względu nieakceptowalny. W związku z tym, art. 264 § 1–2 k.p. zakreśliła termin do wniesienia powództwa (odwołania), nie dotyczy zaś rodzaju dochodzonych roszczeń. Rolą przepisu nie jest zatem tamowanie wyboru zamiennych roszczeń¹⁴. Inaczej rzecz ujmując, znaczenie art. 264 § 1–2 k.p. ograniczone zostało do ustanowienia prekluzji sądowej. Przerwanie biegu 21-dniowego terminu następuje z chwilą wniesienia odwołania (powództwa) do sądu. Czynność ta jest skuteczna, choćby pracownik nie sprecyzował rodzaju roszczenia albo uczynił to w sposób niewystarczający. Ustabilizowanie i dookreślenie przedmiotu roszczenia następuje w trybie art. 467 § 2 i art. 468 § 2 k.p.c.¹⁵ „Odwołanie” w rozumieniu art. 264 § 1–2 k.p. nie jest zatem synonimem skonkretyzowanego roszczenia. Dookreślenie żądania, a tym samym wybór świadczenia w rozumieniu art. 365 § 2 k.c., może bowiem nastąpić później (po wniesieniu powództwa).

Powyższe rozważania prowadzą do konstatacji, że pracownik może dokonać konwersji oświadczenia o wyborze rodzaju roszczenia bez obaw skutecznego postawienia zarzutu naruszenia terminu z art. 264 § 1–2 k.p. Dotyczy to zmiany w każdym kierunku, tj. zarówno przy żądaniu odszkodowania w miejsce przywrócenia do pracy, jak i odwrotnie. Powołane przepisy określają termin, w którym pracownik może wnieść do sądu powództwo bez dokonywania wyboru roszczenia, nie wskazując natomiast ram czasowych wniesienia powództwa o konkretne, określone w przepisach prawa materialnego, roszczenie¹⁶.

14 E. Maniewska, *Długość terminów na dochodzenie przez pracownika roszczeń z tytułu rozwiązania umowy o pracę a zasada proporcjonalności*, PiZS 2016, nr 4, s. 23.

15 Zob. wyrok SN z 12 maja 2005 r., I PK 248/04, OSNP 2006, nr 1–2, poz. 12.

16 Zgodnie z uchwałą SN z 5 maja 2009 r., niemożliwy jest „powrót” do pierwotnego żądania przywrócenia do pracy (w tym samym lub nowym procesie) ze względu na materialnoprawny termin dochodzenia tego roszczenia określony w art. 264 k.p.

Zmiana roszczenia a zasady orzekania o kosztach sądowych

Omawiana kwestia ma również istotne znaczenie w zakresie orzekania o kosztach sądowych, zwłaszcza opłaty sądowej od pozwu. Powód – pracownik, odwołując się od rozwiązania umowy o pracę, jest zobowiązany oznaczyć przedmiot sporu według wartości ustalonej w chwili wytoczenia powództwa. Wartość ta nie ulega zmianie w toku całego postępowania, chyba że dochodzi do zmiany powództwa w trybie art. 193 k.p.c. Wówczas wartość przedmiotu sporu ulega odpowiedniemu zmniejszeniu lub zwiększeniu.

Zgodnie z art. 35 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych¹⁷, w sprawach z zakresu prawa pracy pobiera się opłatę podstawową w kwocie 30,00 złotych wyłącznie od apelacji, zażalenia, skargi kasacyjnej i skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Jednakże w sprawach, w których wartość przedmiotu sporu przewyższa kwotę 50 000,00 złotych, pobiera się od wszystkich podlegających opłacie pism procesowych opłatę stosunkową. Zgodnie z poglądem SN wyrażonym w postanowieniu z 11 kwietnia 2008 r.¹⁸, sprawy dotyczące istnienia stosunku pracy (nawiązania, ustalenia, przekształcenia, rozwiązania, przywrócenia do pracy) mają charakter majątkowy, choć nie zawsze dochodzone świadczenie ma charakter pieniężny. Oznacza to, że w przypadku, gdy pracownik dochodzi przywrócenia do pracy, a jest to sprawa o roszczenie pracownika dotyczące rozwiązania stosunku pracy (tyle że niepieniężne), wartość przedmiotu sporu stanowi, przy umowach na czas określony – suma wynagrodzenia za pracę za okres sporny, lecz nie więcej niż za rok, a przy umowach na czas nieokreślony – za okres jednego roku (art. 23¹ k.p.c.). Natomiast do pozostałych rodzajów spraw pracowniczych, w tym o odszkodowanie, znajduje zastosowanie art. 19 k.p.c. (w sprawach o roszczenia pieniężne, zgłoszone choćby w zamian innego przedmiotu, podana kwota pieniężna stanowi wartość przedmiotu sporu). W utrwalonym już orzecznictwie zwrócono uwagę, że przepis art. 23¹ k.p.c. ma zastosowanie tylko do roszczeń majątkowych niepieniężnych. Konsekwencją tego

¹⁷ Dz.U. z 2016 r., poz. 623 – t.j.

¹⁸ IPZ 4/08, OSNP 2009, nr 15–16, poz. 204.

jest w szczególności to, że w sprawach o zasądzenie odszkodowania z tytułu bezprawnego wypowiedzenia lub rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia wartość przedmiotu sporu stanowi podana kwota pieniężna (art. 19 § 1 k.p.c.), a nie suma wynagrodzenia za pracę, określona na podstawie art. 23¹ k.p.c.¹⁹ Innymi słowy, sprawa o odszkodowanie, choć ma swoje źródło w rozwiązaniu stosunku pracy, jest traktowana jak „zwykła” sprawa o zapłatę²⁰.

W odniesieniu do analizowanego zagadnienia, w przypadku, gdy powód – pracownik dochodził pierwotnie przywrócenia do pracy, uiszczając opłatę sądową od pozwu z uwagi na wysokość wartości przedmiotu sporu (art. 23¹ k.p.c.), w przypadku zmiany roszczenia na odszkodowawcze, nastąpi zmiana wartości przedmiotu sporu i będzie zachodziła konieczność rozliczenia tej opłaty w całości lub w części, w zależności od tego, czy przekroczy ona czy też nie kwotę 50 000,00 zł.

Z kolei, w przypadku, gdy powód najpierw dochodził odszkodowania, a następnie zmienił żądanie na roszczenie restytucyjne i w związku z nowym oznaczeniem wartości przedmiotu sporu powstał obowiązek uiszczenia opłaty sądowej od pozwu, Sąd powinien sięgnąć po dyspozycję art. 130³ § 2 k.p.c., zgodnie z którym, jeżeli obowiązek uiszczenia lub uzupełnienia opłaty powstał na skutek rozszerzenia lub innej zmiany żądania, z innych przyczyn niż wymienione w § 1, albo po wysłaniu odpisu pisma innym stronom, a w braku takich stron – po wysłaniu zawiadomienia o terminie posiedzenia, przewodniczący wzywa zobowiązanego do uiszczenia należnej opłaty w terminie tygodnia, a jeżeli mieszka on lub ma siedzibę za granicą i nie ma w kraju przedstawiciela – w terminie nie krótszym od miesiąca. W razie bezskutecznego upływu terminu sąd prowadzi sprawę bez wstrzymywania biegu postępowania, a o obowiązku uiszczenia opłaty orzeka w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji, stosując odpowiednio zasady obowiązujące przy zwrocie kosztów procesu.

¹⁹ Zob. uchwałę SN z 6 grudnia 2001 r., III ZP 28/01, OSNP 2002, nr 15, poz. 350 i postanowienia SN: z 30 stycznia 2003 r., I PK 263/02, OSNP 2003 – wkładka, nr 15, poz. 11, z 13 stycznia 2006 r., I PZ 26/05, LEX nr 272587, z 8 października 2010 r., II PZ 28/10, LEX nr 784926 i z 16 czerwca 2015 r., I PZ 4/15, LEX nr 2051054.

²⁰ Szerzej B. Bury, *Ustalanie wartości przedmiotu sporu w sprawach z zakresu prawa pracy*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2016, nr 4 (9), s. 31–46.

Podsumowanie

Zmiana powództwa pracownika polegająca na wystąpieniu z roszczeniem o odszkodowanie zamiast pierwotnie zgłoszonego roszczenia o przywrócenie do pracy jest dopuszczalna, podobnie jak możliwa jest sytuacja odwrotna. Powyższe rozważania prowadzą do konstatacji, że pracownik może dokonać konwersji oświadczenia o wyborze rodzaju roszczenia z odszkodowawczego na restytucyjne tylko za zgodą pracodawcy. Reguły tej nie stosuje się natomiast do sytuacji, w której pracownik najpierw domagał się uznania wypowiedzenia za bezskuteczne (przywrócenia do pracy), a następnie oświadczył, że wnosi o zasądzenie odszkodowania. W tym przypadku, zastosowanie konstrukcji cywilistycznej, odwzorowanej w art. 365 § 2 k.c. w związku z art. 61 § 1 zdanie drugie k.c., napotykałoby na przeszkody wskazane w art. 300 k.p.

Bibliografia

- Dral A., *Powszechna ochrona trwałości stosunku pracy. Tendencje zmian*, Warszawa 2009.
- Bury B., *Ustalanie wartości przedmiotu sporu w sprawach z zakresu prawa pracy*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2016, nr 4 (9), s. 31 i n.
- Iwulski J., Sanetra W., *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2011.
- Kaczyński L., *Zasada swobody umów w prawie pracy po nowelizacji Kodeksu pracy*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 3, s. 8 i n.
- Maniewska E., *Długość terminów na dochodzenie przez pracownika roszczeń z tytułu rozwiązania umowy o pracę a zasada proporcjonalności*, „PiZS” 2016, nr 4, s. 23 i n.
- Kodeks pracy. Komentarz*, A. Sobczyk (red.), Warszawa 2015.

Marek Szymanowski¹

GRANICE SPROSTOWANIA ORZECZENIA W POSTĘPOWANIU CYWILNYM, SKUTKI ICH PRZEKROCZENIA, PRÓBA NOWEGO SPOJRZENIA

ABSTRACT

The Limits of Judgment Rectification under the Code of Civil Procedure, the Consequences of Exceeding them, and an Attempt at Formulating a Fresh Perspective

The article is based on the assumption that judgment rectification is a necessity in the course of every court's operations – not excluding the Supreme Court, the ECHR, and the CJEU – because errors and mistakes may appear in any judgment. In principle, errors and mistakes do not mean that a court (judge) has done an inadequate job, although very often they are so perceived. The article presents the broad and complex legal concept of rectification, with the focus on presenting the admissible line of its application in specific cases. In addition, the author analyzes the consequences that follow from rectification that breaches procedural law and goes as far as to include disciplinary proceedings against judges where rectification was grossly misused. The author supports rectifying judgments

---

¹ Sędzia SA w Białymstoku, wykładowca KSSIP w Krakowie.

provided that an error or a mistake is obvious and without rectification the judgment would not appear rational given the circumstances of the case, and where there are no alternatives to the way the wording of the judgment may be rectified.

Keywords: rectification of a judgment, obviousness of an error or a mistake

Słowa kluczowe: sprostowanie orzeczenia, oczywistość omyłki

I. Wstęp

Każde działanie ludzkie obarczone jest ryzykiem popełnienia błędu, omyłki czy niedokładności, dotyczy to także orzeczeń sądowych, gdzie omyłka jest czymś szczególnie niepożądanym, może bowiem podważać wizerunek, a także godzić w powagę sądu. Omyłki są jednak nie do uniknięcia w orzekaniu każdego sądu niezależnie od tego czy jest to sąd powszechny, Sąd Najwyższy, Europejski Trybunał Praw Człowieka² czy Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej³. Tytułem wstępnego zawężenia tematu pracy trzeba zaznaczyć, iż nie chodzi tu oczywiście o omyłkę rozumianą jaką wydanie przez sąd merytorycznie wadliwego rozstrzygnięcia, bo tego rodzaju błąd sądu podlega naprawieniu wyłącznie w trybu środków zaskarżenia⁴, lecz o omyłkę sądu⁵, w wyniku której

2 ETPC może z urzędu lub na wniosek zgłoszony w ciągu miesiąca od doręczenia orzeczenia sprostować oczywiste błędy, pomyłki w obliczeniach i inne oczywiste błędy; por. Rule 81, Rectification of errors in decisions and judgments; Rules of Court from 14. November 2016.

3 TSUE może sprostować swoje orzeczenie z urzędu lub na wniosek zgłoszony w terminie 2 tygodni od doręczenia po wysłuchaniu rzecznika generalnego; por. article 103, Rectification of judgments and orders; Consolidated version of the Rules of Procedure of the Court of Justice of 25 September 2012.

4 Por. m.in. postanowienia SN; z 3 lipca 2003 r., I CZ 17/03, M. Spół. 2004/2/36; z 11 sierpnia 2005 r., V CK 758/04, LEX nr 365063.; z 31 stycznia 2007 r., II CSK 314/06, niepubl oraz wyrok SN 14 lipca 1999 r. II CKN 395/98, LEX nr 78411, por. też: F. Rosengarten, *Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, NP 1971, nr 6, s. 873.

5 W orzecznictwie i literaturze przedmiotu dominuje pogląd, iż w zasadzie sprostowaniu podlega omyłka sądu a nie samej strony, która np. mylnie oznaczyła pozwanego, a sąd to mylne oznaczenie przyjął w wyroku por. A. Zieliński, *Kodeks postępowania*

prawidłowa wola sądu została wadliwie (*błędnie lub niedokładnie*) odzwierciedlona w wydanym orzeczeniu. Z reguły będzie to polegać na wadliwym oznaczeniu strony, przedmiotu sprawy, daty, sygnatury sprawy, a zatem części orzeczenia zwanej rubrum. W świetle art. 350 § 1 k.p.c. sąd może z urzędu sprostować w wyroku niedokładności, błędy psiarskie albo rachunkowe lub inne oczywiste omyłki. Sprostowanie nie wymaga przeprowadzenia rozprawy, może nastąpić na posiedzeniu niejawnym (§ 2), a sprostowania orzeczenia sądu pierwszej instancji może też dokonać sąd drugiej instancji, jeżeli przed nim toczy się sprawa (§ 3) i to nawet w części niezaskarżonej⁶. Omyłka podlegająca sprostowaniu może dotyczyć już samej formy orzeczenia⁷, części wstępnej (*rubrum*), części orzekającej o żądaniach (*tenoru*), jak i sporządzonego uzasadnienia⁸. W orzecznictwie i literaturze dopuszcza się nawet sprostowanie błędu rachunkowego zawartego w sentencji na podstawie następnie sporządzonego uzasadnienia (por. postanowienie SN z 30 sierpnia 1972 r. I PZ 40/72)⁹, jeżeli w jego świetle omyłka jest oczywista. Nie podlega sprostowaniu natomiast odpis orzeczenia, co najwyżej zachodzi potrzeba sporządzenia i doręczenia odpisu prawidłowego¹⁰. W części wprowadzającej należy też przypomnieć pojęcia omyłki pisarskiej i rachunkowej.

---

cywilnego – komentarz, Warszawa 2012, teza 5, s. 549; raczej wyjątkiem w tym zakresie jest pogląd odmienny wyrażony w postanowieniu SN z 13 stycznia 1964 r. (II CR 194/63, OSNC 1965/2/27).

- 6 Por. np. wyrok SN z 29 maja 1970 r., I CR 231/70, OSNCP 1971 nr 2, poz. 39, postanowienie SN z 10 grudnia 2001 r., I PZ 93/01, OSNP 2003 nr 24, poz. 597.
- 7 T. Ereciński (red.), J. Gudowski, M. Jędrzejewska, *Kodeks postępowania cywilnego – postępowanie rozpoznawcze, postępowanie zabezpieczające – komentarz*, Warszawa 2006, cz. II, tom 2 s. 56.
- 8 Por. np. postanowienia SN z: 23 kwietnia 1976 r. I PO 9/76, OSNC 1976/12/270 i 8 kwietnia 2014 r. II PZ 2/14, LEX nr 1460603.
- 9 Por. postanowienie SN z 30 sierpnia 1972 r. I PZ 40/72, OSPiKA 1973/7–8/ poz. 155; stanowisko to zaaprobowali w glosach do tego orzeczenia J. Krajewski OSPiKA 1973/7–8/s. 334 i n. oraz W. Siedlecki, *Glosa do postanowienia SN z 30 sierpnia 1972 r., I PZ 40/72*, „Nowe Prawo” 1973, nr s. 443 i n.
- 10 Por. M. Manowska (red.), A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, *Kodeks postępowania cywilnego – komentarz*, Warszawa 2015, t. I, s. 811, teza 1; postanowienie SN z dnia 27 października 1998 r. I PZ 37/98 OSNP 1999/22/725 z aprobującą glosą M. Lewandowskiego, *Glosa do postanowienia SN z 27 października 1998 r. I PZ 37/98, OSNP 1999/22/725*, „Monitor Prawniczy” 2001, nr 9, s. 512.

Pod pojęciem omyłki psiarskiej zwykle się rozumieć widoczne niezgodne z wolą sądu niewłaściwe użycie wyrazu, mylna jego pisownia, błąd gramatyczny lub opuszczenie wyrazu¹¹. Pod pojęciem omyłki rachunkowej rozumie się natomiast błędy będące wynikiem wadliwie przeprowadzonych operacji matematycznych¹². Oczywistość omyłki wynika z samej natury omyłki i jest łatwo dostrzegalna przy porównywaniu sentencji z uzasadnieniem czy pozwem¹³.

II. Granice sprostowania orzeczenia w postępowaniu cywilnym i przypadki ich przekroczenia

Jak wcześniej wspomiano sprostowanie nie jest instytucją służącą korekcie popełnionych błędów w zakresie zastosowanego prawa materialnego bądź procesowego, nie zawsze jednak w praktyce da się łatwo zdefiniować z jaką omyłką (*niedokładnością*) mamy do czynienia. Analizując obszerne orzecznictwo dotyczące sprostowania, co już samo przez się świadczy o istotnym, praktycznym znaczeniu tej instytucji procesowej, można zauważyć zarówno nurt orzecznictwa opowiadający się za wąskim wyznaczaniem granic sprostowania, wskazujący na zakaz sprostowania prowadzącego do zmiany samego rozstrzygnięcia sporu poprzez zmianę rozmiarów zasądzonego świadczenia lub ustalenia prawa¹⁴, jak i nurt idący w kierunku szerszego rozumienia tej instytucji¹⁵.

Przedstawiając katalog omyłek i niedokładności, które podlegają sprostowaniu wypada zacząć od sprostowań odnoszących się do oznaczenia

11 Por. np. A. Marciniak A., Piasecki K. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego – komentarz*, Warszawa 2014, teza 9, 13, s. 1197–1198.

12 Por. J. Jodłowski (red.), Piasecki K. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, komentarz*, t. II, Warszawa 1989, s. 565–566.; K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, komentarz*, tom I, Warszawa 1996, teza 11, s. 1050.

13 Por. H.E. Zadroźniak, *Rektyfikacja orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 21.

14 Por. Postanowienie SN z 25 listopada 1976 r. II CZ 97/76 LEX nr 7882; wyrok SN z 19 listopada 2015 r., IV CSK 764/14 LEX nr 1962543.

15 Por. np. wyrok SN z 23 lutego 2011 r. V CSK 257/10OSNC 1971/2/39.

stron procesu. Sprostowanie imienia czy nazwiska strony procesu zdarza się w praktyce często i nie budzi większych kontrowersji, jeżeli nie ma wątpliwości, że chodzi o tę osobę, która faktycznie brała udział w sprawie, a której imię lub nazwisko zniekształcono. Sprostowanie nazwiska jest jednak wykluczone, gdy jego brzmienie jest elementem stosowania prawa materialnego, jak ma to miejsce w przypadku nadania prawidłowego nazwiska osobie przysposobianej (por. postanowienie SN z dnia 5 grudnia 1980 r. III CRN 133/80¹⁶). Kontrowersje budzi sytuacja, gdy omyłka była nie tyle błędem sądu co powtórzeniem błędnego oznaczenia stron przez powoda w pozwie. Za dopuszczalnością takiego sprostowania SN opowiedział się w postanowieniu z 13 stycznia 1964 r. II CR 194/63¹⁷. Odmienne w tym zakresie poglądy SN wyraził w wyroku z 8 czerwca 1977 r. IV PRN 4/77¹⁸, wskazując że zasadą jest sprostowanie omyłki sądu a nie omyłki samej strony, przy czym jeżeli w innych pismach oznaczenie strony (*w sprawie nazwiska*) było prawidłowe to na sądzie ciążył obowiązek wyjaśnienia rozbieżności i ustalenia prawidłowego brzmienia¹⁹. Nie budzi kontrowersji sprostowanie polegające na prawidłowym oznaczeniu strony postępowania, jeżeli omyłka w oznaczeniu strony była skutkiem przeoczenia następstwa prawnego, do którego doszło z mocy przepisów prawa²⁰ albo gdy następstwo to było skutkiem innych zdarzeń ale jest oczywiste w świetle złożonego odpisu KRS²¹. Jeżeli jednak nie mamy do czynienia z następstwem prawnym to granice sprostowania wyznacza tożsamość strony, inaczej mówiąc sprostowanie oznaczenia strony nie może zastąpić regulacji z art. 194–198 k.p.c. określających tryb przekształceń podmiotowych w procesie, mających zresztą zastosowanie tylko przed sądem

16 OSNC 1981/6/115.

17 OSNC 1965/2/27.

18 LEX nr 7945.

19 Podobnie H. Pietrzkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2005, s. 357; oraz T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, *Kodeks postępowania cywilnego – postępowanie rozpoznawcze, komentarz*, tom II, Warszawa 2006, teza 7, s. 55.

20 Por. wyrok SN z 12 kwietnia 2007 r. I PK 261/06, LEX nr 509048, w którym ustalono, że następstwo wynika z przepisów rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 19 września 2005 r. w sprawie połączenia Centrum Mechanizacji Górnictwa „K.” i Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Motoreduktorów i Reduktorów „R.” (Dz.U. Nr 186, poz. 1556).

21 Por. postanowienie SN z 15 maja 2012 r. II UK 130/11, LEX nr 1615917.

I instancji (art. 391 § 1 k.p.c.). Wskazał na to wyraźnie SN między innymi w postanowieniu z 11 sierpnia 2005 r. V CK 758/04²² i postanowieniu z 3 marca 1976 r. II CZ 11/76²³. Sprostowaniem nie można też usunąć błędu sądu polegającego na wydaniu orzeczenia w stosunku do osób, które wskutek omyłki sąd uznał za stronę. W okolicznościach sprawy, w której zapadło drugie z powołanych postanowień wskazane przez pełnomocnika osoby jako powodowie nie udzielili mu ostatecznie pełnomocnictwa, czego sąd umarzając postępowanie nie zauważył i zasądził również od nich solidarnie z innymi koszty procesu. Również w uchwale z 26 kwietnia 1995 r. III CZP 43/95²⁴ SN wykluczył możliwość naprawienia takiego błędu w drodze sprostowania. Nie budzi natomiast kontrowersji sprostowanie strony zmierzające do uściślenia jej oznaczenia np. poprzez oznaczenie strony jej pełną nazwą. Taki pogląd SN wyraził wyroku z 22 czerwca 2006 r. V CSK 139/06²⁵ oraz z 18 czerwca 1998 r., II CKN 817/97²⁶. To samo dotyczy sprostowania siedziby strony w przypadku spółek (por. postanowienie SN z 6 listopada 2008 r. I PK 309/07²⁷). Od uściślenia oznaczenia strony należy odróżnić jej sprecyzowanie przez powoda, które należy oceniać w nawiązaniu do stadium postępowania i właściwych przepisów regulujących przekształcenia podmiotowe w procesie (por. wyrok SN z 9 września 2005 r. III PK 63/05²⁸). Za niedokładność w oznaczeniu strony podlegającą sprostowaniu SN uznał sprostowanie oznaczenia strony powodowej poprzez zastąpienie określonej jako powódki *hurtowni farmaceutycznej* (nie mającej zdolności sądowej) danymi jej właścicielki (wyrok SN z 18 czerwca 1998 r. II CKN 817/97²⁹), przy czym znaczenie miał

22 LEX nr 365063; podobnie orzeczenia SN: z 13 stycznia 1964 r., II CR 194/63, OSNC-CP 1965, nr 2, poz. 27; z 26 kwietnia 1995 r., III CZP 53/95, OSNC 1995, nr 9, poz. 26; z 18 czerwca 1998 r., II CKN 817/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 16; z 9 sierpnia 2000 r., I CKN 749/00, niepubl., z 10 grudnia 2001 r., IPZ 93/01, OSNAPIUS 2003, nr 24, poz. 597.

23 LEX nr 7806.

24 OSNC 1995/9/122.

25 LEX nr 196953.

26 OSNC 1999/1/16.

27 LEX nr 1615063.

28 OSNP 2006/11–12/180.

29 OSNC 1999/1/16.

tu fakt, iż po błędnym określeniu powódki w pozwie, na rozprawie oznaczyła ona stronę powodową prawidłowo, czego nie zauważył sąd. Także w wyroku SN z dnia 22 września 2003 r. I PK 284/02³⁰ dopuszczono co do zasady sprostowanie oznaczenia pozwanego pracodawcy poprzez wskazanie przedsiębiorcy (osoby fizycznej) zamiast prowadzonego przez niego przedsiębiorstwa. Sprostowanie nie jest zdaniem SN właściwym trybem do poszukiwania właściwego *statio fisci*, które ma podejmować działania za Skarb Państwa, w świetle wyroku SN z 22 stycznia 2003 r. II CKN 1103/00³¹ właściwym w tym zakresie trybem jest art. 67 § 2 k.p.c.³² W kontekście *statio fisci* istotnym jest też wyrok SN z dnia 20 kwietnia 2012 r. III CSK 247/11³³, w którym SN z błędne uznał sprostowanie przez Sąd Apelacyjny wyroku Sądu Okręgowego poprzez oznaczenie strony powodowej jako „Skarb Państwa – Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w W.” w miejsce „Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w W.”. W ocenie SN uprawnienie ministra do wystąpienia z żądaniem nieważności umowy z jakim wystąpił on na podstawie art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców³⁴ nie jest związane z realizacją cywilnoprawnych interesów Skarbu Państwa w zakresie dominium i ochroną majątkowych interesów Skarbu Państwa, lecz związane jest z uprawnieniami władczymi Skarbu Państwa z zakresu imperium i ochroną porządku publicznego poprzez reglamentację obrotu nieruchomościami z udziałem cudzoziemców.

Niezwykle istotny jest dopuszczalny zakres sprostowania, gdy omyłka lub niedokładność dotyczy składu sądu, a zatem kiedy powstanie rozbieżność między jego faktycznym składem a składem widniejącym w orzeczeniu. Trzeba w tym zakresie zauważyć, iż w aktualnym stanie prawnym obowiązuje zasada ciągłości składu³⁵ w tej samej sprawie, co

30 OSNP 2004/17/297.

31 LEX nr 78875.

32 W literaturze jednak dopuszcza się w trybie sprostowania określenie właściwego *statio fisci*, por. A. Marciniak, Piasecki K. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego – Komentarz*, Warszawa 2014, teza 17, s. 1198.

33 LEX nr 1168546.

34 Dz.U. z 2004 r., Nr 167, poz. 758.

35 Por. art. 47b § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. z 2016 r., poz. 2062 j.t. z zm., dalej jako u.s.p.

sprawa w praktyce sądów drugiej instancji, że w tym samym dniu w rozpoznawaniu spraw bierze udział wielu sędziów w różnych konfiguracjach trzyosobowych, co oczywiście znacznie podnosi ryzyko omyłki. Z tego powodu należy podzielić pogląd SN wyrażony w wyroku z 4 kwietnia 2000 r. I PKN 476/99³⁶, że omyłkowe wymienienie w wyroku nazwisk sędziów (ławników) może być sprostowane (art. 350 §k.p.c.) przez zastąpienie ich nazwiskami sędziów, przed którymi odbyła się rozprawa poprzedzająca bezpośrednio wydanie wyroku oraz którzy w rzeczywistości wydali i podpisali wyrok. W takiej sytuacji nie zachodzi nieważność postępowania (art. 379 pkt 4 w związku z art. 323 k.p.c.). Odmienny i zbyt rygorystyczny pogląd SN wyraził w wyroku z 29 października 1997 r. II UKN 313/97³⁷ uznając, że sprostowanie składu sądu w sytuacji gdy inny członek składu podpisał wyrok, natomiast uzasadnienie wyroku podpisała inna osoba nie mieści się w pojęciu „niedokładności” i „oczywistych omyłek”. W sytuacji, gdy w doręczonym odpisie wyroku i uzasadnieniu figurują inne osoby niż te, które brały udział w ogłoszeniu wyroku stronie, zachodzi sprzeczność składu sądu z wymienionymi przepisami prawa, skutkująca nieważnością postępowania. Rażąco niedbalstwo w oznaczeniu składu sądu nie może podlegać sprostowaniu w trybie i na zasadach dotyczących niedokładności i oczywistych omyłek zawartych w art. 350 § 1 k.p.c., wykracza bowiem poza granice określone tym przepisem. Pogląd ten jest oderwany od realiów pracy sądów drugiej instancji, które w tym samym dniu nierzadko rozpoznają nawet 20 różnych spraw w różnych składach osobowych (*personalnych i liczbowych*), co do których uzasadnienie sporządzone przez sędziego sprawozdawcę przedkładane jest z reguły miesiąc później i przy pewnej zbieżności stanów faktycznych może się zdarzyć podpisanie uzasadnienia przez sędziego, który nie orzekał w tej sprawie. Zgodzić się natomiast wypada z postanowieniem SN z 24 czerwca 2014 r. I CZ 38/14³⁸, w którym uznał On, że przekracza dopuszczalne granice sprostowania sytuacja, w której doszło do opatrzenia sentencji wyroku nieusuwalnymi podpisami sędziego i osoby nieuprawnionej do udziału w wydaniu wyroku

36 OSNP 2001/16/515.

37 OSNP 1998/15/466.

38 LEX nr 1511809.

(protokolanta), wskazującymi skład sądu, który wydał orzeczenie. Sprostowanie w takiej sytuacji nie jest dopuszczalne, a samo opatrzenie podwójnym podpisem wyroku prowadzi do nieważności postępowania z uwagi na skład sprzeczny z ustawą i niemożnością usunięcia tej wady z powodu tajności narady sędziowskiej.

Analizując orzecznictwo w zakresie przedmiotu postępowania, zarówno co do jego oznaczenia w rubrum jak i brzmienia tenoru, trzeba zauważyć, że już zmiana oznaczenia przedmiotu w rubrum wpływa istotnie na zakres rozstrzygnięcia w tenorze, niejako nadając mu inną od dotychczasowej treść, mimo pozostawienia bez zmiany samego tenoru. Oznaczenie przedmiotu ma też bezpośredni wpływ na zakres prawomocności i powagi rzeczy osądzonej (art. 363, 365 i 366 k.p.c.), stąd ważnym jest właściwe posługiwanie się instytucją sprostowania w tym zakresie. W wyroku z dnia 23 lutego 2011 r. V CSK 257/10³⁹ SN nie wykluczył dopuszczalności sprostowania na podstawie art. 350 k.p.c. określenia przedmiotu sprawy poprzez zastąpienie w komparycji przedmiotu postępowania „o uchylenie uchwał” słowami „o stwierdzenie nieważności uchwał”, o ile żądanie takie było faktycznie przedmiotem rozstrzygnięcia sądu.

Dopuszczalne jest w świetle wyroku SN z 9 marca 2010 r. I UK 267/09⁴⁰ dokonanie sprostowania przedmiotu postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych polegającego na wskazaniu, że oddalenie odwołania nastąpiło także od innej jeszcze decyzji odmownej. Z kolei w świetle uzasadnienia wyroku SN z 2 czerwca 2010 r. I UK 250/08⁴¹ dopuszczalne jest również sprostowanie w tym postępowaniu odrębnym jako oczywistej omyłki okresu za jaki członek zarządu ponosi odpowiedzialność z tytułu składek, jeżeli okres ten wynika z zaskarżonej decyzji organu rentowego. Jeszcze dalej idącym zastosowaniem instytucji sprostowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jest wyrok SN z 26 kwietnia 2017 r. I UK 578/16⁴², w którym zaaprobowano sprostowanie liczby dniówek pracy górniczej z 178 na 36, a którą są

39 LEX nr 1129171.

40 M.P.Pr. 2010/7/382–387.

41 LEX nr 607442.

42 LEX nr 2305921.

mylnie przyjął w ślad za informacją płatnika. SN potwierdził, że instytucja sprostowania wyroku nie może być wykorzystywana do eliminacji błędów merytorycznych w rozstrzygnięciu sprawy, jednakże podkreślił specyfikę spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, w których postępowanie przed sądem poprzedza etap postępowania przed organem rentowym. W jego toku, zwłaszcza w sprawach o wysokość emerytury, dokonywane są wyliczenia hipotetycznego świadczenia, sporządzane są wersje na żądanie stron albo sądów. Dokumenty sporządzają również płatnicy składek. W ten sposób wprowadza się do materiału dowodowego pisma posługujące się zestawami liczb w ujęciu globalnym albo z rozbiciem na poszczególne okresy. Z tego względu przedmiotowe sprostowanie może być uznane za błąd rachunkowy, mający odzwierciedlenie w zsumowaniu podanych cyfr. Nie jest to zdaniem SN dowolna ingerencja w przedmiot rozstrzygnięcia, co staje się widoczne przy szerszym spojrzeniu z zachowaniem minimalnych standardów obiektywnego osądu rzeczy. Za przekroczenie natomiast granic sprostowania w tego typu sprawach SN uznał sprostowanie daty początkowej od jakiej przysługuje renta i w efekcie przyznanie jej o rok wcześniej (por. wyrok SN z 6 września 1995 r. II URN 14/95⁴³). Nie jest natomiast przekroczeniem granic art. 350 k.p.c. sprostowanie polegające na właściwym określeniu przedmiotu postępowania poprzez zastąpienie określenia „renta” „świadczeniem wyrównawczym”, gdy poza sporem było, że jej przedmiotem nie było prawo do renty (wyrok SN 12 października 1999 r. UKN 142/99⁴⁴).

Z kolei w sprawach z zakresu prawa pracy za dopuszczalne w istocie SN uznał sprostowanie polegające na sprostowaniu w wyroku zasądającym świadczenie pracownika polegające na zastąpieniu sformułowania: „tytułem wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych” zwrotem: „tytułem wynagrodzenia” (por. postanowienie SN z 25 lipca 2012 r. II PK 72/12⁴⁵), jeżeli w istocie powód zmienił w toku procesu żądanie. W wyroku z 17 stycznia 2017 r. I PK 310/15⁴⁶ SN uznał jednak za daleko idące sprostowanie przez sąd okręgowy wyroku sądu pierwszej instancji polegające

43 OSNP 1996/6/85.

44 PPiPS 2001/1/42.

45 LEX nr 1747749.

46 LEX nr 2259298.

na zmianie tytułu prawnego zasądzonych kwot poprzez wpisanie w miejsce „ekwiwalentu za niewykorzystany urlop wypoczynkowy” zwrotu „wynagrodzenie za urlop wypoczynkowy”). W sprawach pracowniczych nie jest też dopuszczalne sprostowanie wyroku polegające na dodaniu w treści wyroku uznającego zdarzenie za wypadek przy pracy dalszego opisu tego zdarzenia. W wyroku z dnia 18 marca 2015 r. I PK 162/14⁴⁷ uznał takie sprostowanie za niedopuszczalne, aczkolwiek jednocześnie słusznie za-uważył, iż sprostowanie to nie zmieniło istoty rozstrzygnięcia.

Ciekawym orzeczeniem na gruncie prostowania omyłki rachunkowej jest postanowienie SN z 13 czerwca 2013 r. V CZ 28/13⁴⁸, w którym za oczywistą omyłkę rachunkową SN uznał w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku sprostowanie wielkości udziałów spadkowych ustalając, że źródłem błędu była wadliwa operacja dzielenia. Orzeczenie to jest dobrym przykładem tego, iż nawet sprostowanie oczywistego błędu rachunkowego prowadzi do istotnej merytorycznej zmiany rozstrzygnięcia, co w tym przypadku zmieniło wielkość udziału spadkobierców, a w konsekwencji ich wartość w postępowaniu działowym. W podobnym kierunku zmierza też wyrok SN z 25 listopada 2009 r. II PK 135/09⁴⁹, w którym SN zaakceptował sprostowanie polegające na zastąpieniu przez Sąd Okręgowy kwoty zasądzonej 8 100 zł kwotą 12 453,75 zł na podstawie uzasadnienia zaskarżonego wyroku, w którym przedstawiono źródło omyłki. SN uznał mianowicie, że ustalenie błędu w rachunku może wymagać sprawdzenia rachunków powołanych w uzasadnieniu i w jego rezultacie sprostowania sumy podanej w sentencji. W tym konkretnym przypadku omyłka wyniknęła z odjęcia kwoty zasądzonej od kwoty dochodzonej w apelacji, a nie od wartości przedmiotu sporu. Podobnie w postanowieniu SN z 30 sierpnia 1972 r., I PZ 40/72, zaakceptowano sprostowanie wysokości zasądzonej renty uzupełniającej na podstawie sposobu jej wyliczenie przedstawionego w uzasadnieniu sporządzonym później, a orzeczenie to zaaprobowali w swoich glosach W. Siedlecki i J. Krajewski⁵⁰.

47 LEX nr 1678949.

48 LEX nr 1375536.

49 LEX nr 571924.

50 Por. przypis nr 9.

Jak wcześniej wspomniano, sprostowanie oczywistej omyłki czy niedokładności może dotyczyć także uzasadnienia, skoro jest ono elementem składowym wyroku (tak SN w postanowieniu SN z 23 kwietnia 1976 r. I PO 9/76⁵¹). W konsekwencji do sprostowania uzasadnienia mają odpowiednie zastosowanie wymogi dotyczące sprostowania orzeczeń⁵². Przykładowo sprostowanie uzasadnienia może nastąpić poprzez pominięcie zdublowanej jego części (por. postanowienie SN z 8 kwietnia 2014 r. II PZ 2/14⁵³).

Podzielić trzeba pogląd, że nie jest dopuszczalne sprostowanie w sytuacji gdy sąd, rozstrzygając o kilku żądaniach pozwu, część z nich wyliczył w sentencji wyroku jako uwzględnione, a w pozostałej części powództwo oddalił, przy czym w wyliczeniu uwzględnionych żądań jedno przez przeoczenie opuścił (roszczenie jednej z kilku powódek). Przeoczenie może stać się podstawą środka odwoławczego, a zatem wykluczone jest sprostowanie w takiej sytuacji (por. wyrok SN z dnia 7 czerwca 1967 r. III CR 81/67⁵⁴), a stanowisko to jest akceptowane w doktrynie⁵⁵. W podobny sposób SN potraktował sprostowanie orzeczenia gdzie zwrot „wniosek oddalić” zastąpiono zwrotem „wniosek odrzucić” (postanowienie SN z dnia 31 stycznia 2007 r. II CSK 314/06⁵⁶). Za przekroczenie granic sprostowania należy uznać również zmianę polegającą na uchyleniu prawomocnego nakazu zapłaty wydanego przeciwko upadłemu i odrzucenie pozwu. Z taką sytuacją spotkał się SN w wyroku z dnia 13 stycznia 2005 r. III CK 155/04⁵⁷ uchylając w trybie kontroli kasacyjnej zaskarżone orzeczenie sądu drugiej instancji. Za istotne wyjście poza granice sprostowania uznać należy sprostowanie rozstrzygnięcia dokonane postanowieniem NSA w Warszawie z 13 października 1998 r., który powołując się na art. 350 § 1 k.p.c. zastąpił

51 OSNC 1976/12/270.

52 Por. § 96 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2015 r., poz. 2316) nakazujący stosować do sprostowania uzasadnienia odpowiednio regulacje rozprzędzania dot. sprostowanie wyroku.

53 LEX nr 1460603.

54 OSNC 1968/3/43.

55 Por. W. Siedlecki, *Przegląd orzecznictwa SN*, PiP 1969, nr 2, s. 371.; H.E. Zadrozniak, *Rektyfikacja...*, op. cit.

56 LEX nr 445207.

57 LEX nr 371487; podobnie w wyroku SN z 12 kwietnia 2006 r. III CSK 25/06, LEX nr 195387.

w sentencji swego wyroku stwierdzenie „uchyla zaskarżoną decyzję” sformułowaniem „oddala skargę”, co zanegował SN w postanowieniu z 7 lipca 1999 r. III RN 24/99⁵⁸. W całkowicie jednak odmiennym kierunku ale z relewantną argumentacją dotyczącą rozumienia oczywistej omyłki poszedł SN w postanowieniu z 3 lipca 2003 r. I CZ 17/03⁵⁹, w którym zaaprobował ON sprostowanie polegające na zastąpieniu zwrotu „oddala zażalenie” wyrażeniem „uchyla zaskarżone postanowienie”. Uzasadniając swoje orzeczenie SN wskazał, że w większości wypadków sprostowanie prowadzi do jakiejś zmiany treści orzeczenia. Taki skutek niewątpliwie pociąga np. eliminacja błędu rachunkowego, zmiana określenia stron, a nawet zmiana interpunkcji. Dlatego przyjęcie „zmiany treści” jako kryterium dopuszczalności sprostowania omyłki okazuje się niewystarczające.

Z trafny należy uznać pogląd, że brak rozstrzygnięcia w sentencji wyroku w przedmiocie zwrotu kosztów nie stanowi oczywistej omyłki w rozumieniu art. 350 k.p.c., a zatem nie może być usunięty w trybie określonym w tym przepisie, lecz co najwyżej w drodze uzupełnienia wyroku, jeżeli spełnione są pozostałe przesłanki uzupełniania orzeczenia (por. postanowienia SN z 17 maja 1973 r. II CR 646/72⁶⁰). W kontekście orzekania o kosztach i zakresie dopuszczalnego sprostowania za przekroczenie granic sprostowania uznać należy orzeczenie samego SN, w którym dokonał On w istocie merytorycznej korekty orzeczenia o kosztach postępowania podwyższając zasądzone koszty i powiększając je o stawkę należnego podatku VAT. Wbrew treści uzasadnienia nie było to bowiem sprostowanie oczywistej omyłki czy niedokładności lecz zmiana stawek pierwotnie zasądzonych (por. postanowienie SN z 6 sierpnia 2010 r. IV CSK 436/09⁶¹). Za przekroczenie granic sprostowania należy uznać sprostowanie dokonujące modyfikacji odpowiedzialności na przyszłość zobowiązanego do odszkodowania (por. wyrok SN z 16 listopada 2011 r. V CSK 527/10⁶²). Konsekwentne, trafne i logiczne jest stanowisko SN, że nie jest dopuszczalne sprostowanie niedokładności lub omyłek w trybie art. 350 k.p.c.

58 OSNP 2000/12/456.

59 M. Spół. 2004/2/36.

60 OSP 1974/2/31.

61 LEX nr 1615298; podobnie postanowienie SN z 30 marca 2011 r., V CSK 250/10, LEX nr 1619589.

62 LEX nr 1299214.

w orzeczeniu sądu zagranicznego (por. postanowienie SN z 27 sierpnia 1975 r. I CR 465/75⁶³). Sprostowaniu takiemu nie podlega też użycie w postanowieniu uznającym za skuteczny na obszarze Polski zagranicznego imienia uczestniczki postępowania, odmiennego niż wynikające z polskiego aktu stanu cywilnego (por. uchwała SN z 9 maja 1995 r., III CZP 55/95⁶⁴), choć zasadniczo nie jest wykluczone sprostowanie polskiego orzeczenia wydanego w przedmiocie uznania na zasadach ogólnych. Konsekwentnie nie podlega kontroli sądu polskiego dopuszczalność sprostowania orzeczenia sądu zagranicznego przez sąd zagraniczny. Taki wniosek zdaje się wynikać – bo nie sformułowano go *expressis verbis* – z postanowienia SN z 30 września 2008 r. II CSK 158/08⁶⁵. Stanowisko to zaaprobował w głosie do tego orzeczenia J. Ciszewski⁶⁶.

III. Skutki przekroczenia granic sprostowania orzeczenia

Przekroczenia dopuszczalnych granic sprostowania orzeczenia mogą wywoływać różne skutki w zależności od swego rodzaju, charakteru i istotności. Skutki te mogą powstać zarówno w sferze procesowej jak również w sferze ustrojowej, jeżeli zachowanie sędziego da się zakwalifikować jako przewinienie służbowe lub oczywistą obraz przepisów postępowania⁶⁷ (art. 107 § 1 u.s.p.). Analizując skutki procesowe przekroczenia granic sprostowania przede wszystkim należy zauważyć, że na orzeczenie w przedmiocie sprostowania, służy zażalenie ale tylko co do postanowienia sądu pierwszej instancji (art. 394 § 1 pkt 8 k.p.c.). Na dokonanie sprostowania w drugiej instancji zasadniczo nie służy już jednak zażalenie do Sądu Najwyższego (por. np. postanowienie SN z 8 kwietnia 2014 r. II PZ

63 OSNC 1976/7–8/170.

64 OSNC 1995/9/126.

65 OSNC 2009/11/151.

66 Por. M. Pazdan (red.), *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, t. 6, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego” nr 2788, Katowice 2010, s. 209–223.

67 W zakresie oczywistej i rażącej obraz przepisów postępowania por. A. Górski (red. nauk), *Prawo o ustroju sądów powszechnych, Komentarz*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 2013, teza 25–27, s. 555.

2/14⁶⁸). Zdarza się jednak nierzadko, że „pod pozorem” sprostowania sądu drugiej instancji dokonuje nieuprawnionej, istotnej merytorycznej zmiany prostowanego orzeczenia. W takim przypadku uznać należy, iż nie mamy do czynienia z postanowieniem wydanym w przedmiocie sprostowania, na które nie służy środek odwoławczy lecz z wydaniem orzeczenia, co do którego o dopuszczalności zaskarżenia winna decydować materia, której dotyczy sprostowanie. W tym zakresie godzi się nawiązać do raczej utrwalonego orzecznictwa wskazującego, ogólnie rzecz biorąc na podążanie środka zaskarżenia za rozstrzyganą materią a nie za formą rozstrzygnięcia, gdy sąd nadal ją błędnie⁶⁹. Trafnym jest zatem pogląd Sądu Najwyższego wyrażony między innymi w wyroku z dnia 4 listopada 2010 r. IV CSK 188/10⁷⁰, że postanowienie sądu drugiej instancji dotyczące sprostowania wyroku, a w rzeczywistości zmieniające ten wyrok co do istoty, podlega zaskarżeniu skargą kasacyjną, chyba że skarga kasacyjna w sprawie nie przysługuje. Zasadę tę trzeba też odpowiednio przenieść na grunt apelacji, w sytuacji gdy strona nie wniosła w terminie zażalenia, a jednocześnie sprostowanie jest w istocie „wyrokiem” zmieniającym prostowany wyrok (*postanowienie co do istoty sprawy w nieprocesie*). Uprawnionym jest w takiej sytuacji przyjęcie, że stronie w takim przypadku służy prawo do zaskarżenia takiego sprostowania apelacją. Przekroczenie granic sprostowania poprzez dokonanie w istocie zmiany wyroku (*w zakresie dotyczącym materii rozstrzyganej wyrokiem*) spowoduje nieważność postępowania z art. 379 pkt 5 k.p.c. we wszystkich przypadkach, gdzie ustawa wymaga rozpoznania sprawy na rozprawie (art. 148 k.p.c.)⁷¹, a zatem z wyłączeniem sytuacji regulowanych art. 148¹ k.p.c., art. 505¹⁰ § 2 k.p.c. oraz

68 LEX nr 1460603 oraz postanowienie SN z 26 marca 2015 r., II UZ 90/14, LEX nr 1806450.

69 Por. np. uchwała SN z 3 lutego 2009 r. I PZP 5/08; OSNP 2009/11–12/132 oraz uchwały SN Izby Cywilnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z 6 marca 1972 r., III CZP 27/71, OSNC 1973/1/1.

70 OSNC 2011/7–8/86; podobnie postanowienia SN z 6 grudnia 2010 r. II UZ 33/10, OSNP 2012/3–4/50, z 14 kwietnia 2015 r. II PZ 3/15, LEX nr 1681883; oraz wyroki SN z 17 czerwca 2014 r., I CSK 422/13, LEX nr 1532772, z 18 marca 2015 r., I PK 162/14, LEX nr 1678949, z 16 listopada 2011 r. V CSK 527/10, LEX nr 1299214.

71 T. Ereciński T. (red.), J. Gudowski J. (red.), *System prawa procesowego cywilnego, środki zaskarżenia III*, Warszawa 2013, s. 1311.; por. też wyrok SN z 10 lipca 1974 r., II CR 331/74, LexisNexis nr 313439.

postanowień co do istoty sprawy wydawanych w postępowaniu nieprocesowym, w którym zgodnie z art. 514 § 1 k.p.c. zasadą jest rozpoznawanie spraw na posiedzeniu niejawnym, o ile przepis szczególnie nie wymaga przeprowadzenia rozprawy. Konsekwentnie trzeba dopuścić możliwość złożenia skargi o wznowienie postępowania od postanowienia dokonującego sprostowania orzeczenia pierwszej lub drugiej instancji, w sytuacji gdy materia objęta sprostowaniem powinna być rozstrzygnięta wyrokiem. W takiej sytuacji istniałaby bowiem podstawa do wznowienia postępowania z powodu nieważności, o której mowa w art. 401 pkt 2 k.p.c. czyli pozbawienie możliwości działania wskutek naruszenia przepisów prawa.

Analizując skutki przekroczenia granic sprostowania w sferze ustrojowej, z punktu widzenia odpowiedzialności dyscyplinarnej trzeba stanowczo stwierdzić, iż odpowiedzialność taką mogą rodzić wyłącznie rażące nadużycia tej instytucji zmierzające z reguły do tuszowania kompromitujących uchybień w sferze orzekania lub rażącego niedbalstwa. Dobrym przykładem w tym zakresie tu wyrok SN z dnia 16 lutego 2009 r. w sprawie dyscyplinarnej SNO 1/9⁷², w której ustalono, że w postępowaniu cywilnym doszło do raczej niecodziennej sytuacji, że SO rozpoznając zażalenie na posiedzeniu niejawnym w przedmiocie odrzucenia apelacji oddalił je i orzekł o kosztach postępowania zażaleniowego, co ujęto w sporządzonej i podpisanej przez cały skład sentencji. W sporządzonym natomiast uzasadnieniu przez sędziego sprawozdawcę uznano zażalenie za zasadne, a zaskarżone postanowienie uchylono. Powstała sprzeczność sędziego sprawozdawca zaproponowała składowi orzekającemu usunąć w trybie sprostowania polegającego na zastąpieniu właściwych części uzasadnienia wskazujących na jego zasadność odpowiednimi sformułowaniami wskazującymi na jego niezasadność łącznie z powołaniem podstawy prawnej w postaci art. 385 k.p.c. Cały skład orzekający został uznany za winnych popełnienia przewinienia art. 107 § 1 u.s.p. poprzez sprostowanie uzasadnienia postanowienia w sytuacji gdy ustalenia poczynione w sprostowanym uzasadnieniu nie dawały podstawy do przyjęcia, że uzasadnienie w części sprostowanej jest wynikiem niedokładności, błędu pisarskiego, czy też innej oczywistej omyłki. Z kolei w wyroku SN z 29 kwietnia 2009 r. SNO 30/09⁷³ utrzymano

⁷² LEX nr 725083.

⁷³ LEX nr 1288853.

w mocy wyrok skazujący sędziego za wydanie na posiedzeniu niejawnym postanowienia, w którym sprostował on inne swoje postanowienie poprzez uzupełnienie go o punkt 3 o treści: „zwolnić pozwaną od kosztów sądowych w całości”, czym zmierzał do dostosowania treści protokołu późniejszej rozprawy, w którym zakładano istnienie takiego zwolnienia. Oczywiście w tym przypadku trudno mówić o przekroczeniu granic sprostowaniu lecz bardziej o poświadczenia nieprawdy. Przewinieniem dyscyplinarnym jest już sam zamiar wykorzystania instytucji sprostowania do zmiany daty wydania wyroku wydanego w postępowaniu uproszczonym, którym sędzia był związany z chwilą podpisania ich sentencji. Taki właśnie wniosek wynika, ze skazania sędziego utrzymanego przez SN w mocy wyrokiem z 20 marca 2008 r. SNO 15/08⁷⁴. Podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziego może być nie tylko rażące nadużycie tej instytucji, ale również odmowa sprostowania przez sędziego omyłek w sposób zgodny z art. 350 k.p.c., która miała charakter uporczywy. Nierespektowanie regulacji w tym zakresie, mających na celu ochronę integralności i rzetelności orzeczenia sądowego oraz stanowiących gwarancję niemożności pozaprawnej ingerencji w jego treść – jest nie tylko przewinieniem dyscyplinarnym ale także rażąco obrazę prawa art. 107 § 1 Prawa o u.s.p. (por. wyrok SN z 7 grudnia 2007 r. SNO 82/07⁷⁵). W sprawie tej obwiniona sędzia nie stosując instytucji sprostowania usuwała omyłki w orzeczeniu dokonując odręcznych nadpisań, przekreśleń oraz przy użyciu korektora. Można zatem sformułować na tle tego orzeczenia tezę, iż korzystanie z instytucji sprostowania nie jest prawem sądu (sędziego) ale może stać się jego obowiązkiem, zwłaszcza w sytuacji, gdy brak sprostowania utrudnia wykonanie orzeczenia. Istnienie obowiązku sprostowania można też wyprowadzić z wyroku SN z 9 października 2014 r. SNO 26/14⁷⁶, w której to sprawie sędzia nie sporządził uzasadnienia postanowienia o odrzuceniu apelacji tłumacząc, iż wydał „jakieś orzeczenie”, ale nie o odrzuceniu apelacji, a do protokołu i treści samego postanowienia wkradł się błąd. SN przypisując mu przewinienie dyscyplinarne wskazał, iż nie sygnalizował wcześniej nikomu konieczności dokonania sprostowania.

---

74 LEX nr 1288794.

75 LEX nr 471842.

76 LEX nr 1650302.

IV. Wnioski

Instytucja sprostowania orzeczenia jest instytucją niezbędną w procedurze cywilnej, stanowiącą pewien wentyl bezpieczeństwa umożliwiającą w relatywnie prosty i nie sformalizowany sposób usunięcie omyłek sądu. Instytucja ta nie może w żaden sposób służyć naprawieniu wadliwości rozstrzygnięcia wynikającego z wadliwego zastosowania prawa procesowego lub materialnego, bo wówczas stałaby się instytucją konkurencyjną dla apelacji, co obniżyłoby też jakość orzecznictwa sądów zwłaszcza pierwszej instancji, gdyby przyznać im możliwość prostowania materii rozstrzyganej wyrokiem (*postanowieniem co do istoty sprawy*). Nieco odmiennie, a zatem z mniejszym rygoryzmem trzeba traktować materię rozstrzyganą postanowieniami (*podlegającą zaskarżeniu w drodze zażalenia*) i po części ustawodawca stworzył taką możliwość w postaci instytucji opisanej w art. 395 § 2 k.p.c. Regulacja ta umożliwiła w przypadku zaskarżonych postanowień sądu i odpowiednio zarządzeń przewodniczącego usunięcie oczywistych błędów nawet merytorycznych poprzez uchylenie własnego postanowienia (zarządzenia przewodniczącego) przez sąd, który go wydał i ewentualnie wydanie nowego. Celem sprostowania nie jest tylko rektyfikacja wadliwego orzeczenia, ale też to, aby nastąpiło to w możliwie szybkim sposobie, a zatem stwierdzenie wadliwości orzeczenia podlegającej sprostowaniu, zwłaszcza mającej znaczenie dla jego wykonania lub wywołania określonych skutków powinno rodzić po stronie sądu obowiązek jego sprostowania, stąd możliwość dokonania tego z urzędu.

Trzeba zauważyć, że regulacja instytucji sprostowania w art. 350 k.p.c. ma ponad 50 lat, a zatem powstała w innej przestrzeni techniczno-cywilizacyjnej, gdzie większość orzeczeń i uzasadnień była sporządzona ręcznie, a następnie przepisywana pismem maszynowym. Stopień złożoności orzeczeń, a zwłaszcza długości i złożoności uzasadnień był relatywnie niższy i w żaden sposób nieporównywalny z aktualnie sporządzanymi, w dominującym zakresie sporządzanymi digitalnie, a następnie drukowanymi. Każdy praktyk niewątpliwie zauważył, że nawet kilkukrotne czytanie wielostronicowego sporządzonego uzasadnienia, orzeczenia czy pisma procesowego (*w przypadku pełnomocników*) nie daje gwarancji wyeliminowania wszelkich omyłek. Co więcej mechaniczny sposób sporządzania wydaje się być nawet główną przyczyną powstania tych omyłek, zwłaszcza

przy edytorach tekstu z automatyczną korektą. Powyższe uwagi prowadzą do przypisania instytucji sprostowania aktualnie większego znaczenia i potrzebie dopuszczenia większej elastyczności oraz postrzegania go jako koniecznego składnika systemu naprawczego orzeczeń, w ramach którego eliminowane są oczywiste uchybienia, do usunięcia których nie ma potrzeby uruchamiania długotrwałego postępowania odwoławczego. Należy się zatem opowiedzieć za szerszym stosowaniem instytucji sprostowania, z tym zastrzeżeniem, że szczególnie nacisk należy położyć na „oczywistość” omyłki lub niedokładności, by nie wykorzystywać jednocześnie tej instytucji do korekty błędów w subsumcji prawa. Wydaje się koniecznym podkreślenie, iż oczywistość omyłki czy niedokładność orzeczenia winna być definiowana w okolicznościach danej sprawy, a nie poprzez nadawanie jej uniwersalnego znaczenia. To co bowiem w danym przypadku jest oczywistą omyłką lub niedokładnością może w okolicznościach faktycznych innej sprawy nie mieć już cech oczywistości.

Trafnym jest łączenie zakresu dopuszczalności sprostowania ze specyfiką danego postępowania, dotyczy to w szczególności specyfiki postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, które ma charakter hybrydowy, a osią tego postępowania jest rozstrzygnięcie o decyzji organu rentowego, co uzasadnia dopuszczenie w nich nieco szerszych granic zastosowania sprostowania⁷⁷. Powyższy sposób rozumienia oczywistej omyłki daje szerszą możliwość stosowania tej instytucji z zachowaniem jej istoty. Nie jest trafny pogląd, by nie powiedzieć, że jest on oczywiście błędny, przytaczany w wielu wyżej cytowanych orzeczeniach, że sprostowanie nie może prowadzić do zmiany wydanego orzeczenia. Nie sposób bowiem nie zauważyć, iż już sama istota sprostowania polega na tym, że wadliwą treść czegoś zastępuje się treścią prawidłową, co trudno nie nazwać zmianą⁷⁸.

Przyjęcie tezy, że sprostowanie nie może prowadzić do zmiany orzeczenia to w istocie pozbawienie instytucji sprostowania praktycznego znaczenia⁷⁹. Istotnym zatem dla dopuszczalności dokonania sprostowania

⁷⁷ Por. cytowany wyżej wyrok SN z 26 kwietnia 2017 r., I UK 578/16.

⁷⁸ Przynał to w istocie SN w uzasadnieniu postanowienia z 3 lipca 2003 r., I CZ 17/03, M. Spół. 2004, nr 2, s. 36.

⁷⁹ J. Krajewski, *Glosa do postanowienia SN z 30 sierpnia 1972 r.*, OSPiKA 1973, nr 7–8, s. 334 i n.

winno być wystąpienie z jednej strony elementu oczywistości omyłki w danej sprawie, która to oczywistość w okolicznościach danej sprawy winna się łączyć z równoczesnym wystąpieniem „bezalternatywności” dla brzmienia orzeczenia po sprostowaniu. Inaczej rzecz ujmując orzeczenie nabiera sensu w dotkniętej omyłką części dopiero w wyniku sprostowania, a sposób sprostowania nie daje możliwości alternatywnych. By zobrazować tę nieco skomplikowaną myśl przykładami, to chodzi tu o takie sytuacje gdy np. sąd opierając się na opinii biegłych, którą akceptuje i dla której w sprawie nie ma alternatywy (*nie ma innych opinii sprzecznych z nią i nie istnieją żadne inne przeszkody do przyznania prawa do renty zgodnie z opinią*) wskutek omyłki mylnie określa datę przyznania prawa do renty czy jej ustania. W takiej sytuacji nie powinno być przeszkód do sprostowania takiego orzeczenia, co aktualnie orzecznictwo wyklucza⁸⁰.

Podobnie należałoby też potraktować w niektórych przypadkach zasądzenie odsetek od wadliwej daty, w szczególności od daty w sposób oczywisty wadliwej, do której wkraśl się czeski błąd np. „od 1 stycznia 2107 r.” jeżeli zgłoszone w tym zakresie żądanie pozwu prawidłowo określa datę wymagalności odsetek, a w sprawie dla żądania tego nie pojawiła się inna alternatywna data wymagalności. Istotną okolicznością braną pod uwagę winno też być to, by w danych okolicznościach naprawienie orzeczenia sprostowaniem rzeczywiście powodowało nadanie mu takiego sensu jaki zamierzał nadać sąd orzekający, co czyni celowym orzekanie w przedmiocie sprostowania przez ten sam skład sądu. *De lege ferenda* wartym rozważania jest wprowadzenie możliwości sprostowania omyłki w sprawach niespornych (np. w wielu sprawach rozpoznawanych postępowaniu nieprocesowym) w szerszym zakresie, niż ma to miejsce w procesie np. na wniosek jedynej strony takiego postępowania. Ponieważ art. 350 k.p.c. w postępowaniu nieprocesowym stosowny jest odpowiednio zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c., to nawet w obecnym stanie prawnym nie jest wykluczone stosowanie instytucji sprostowania z szerszym zakresem granic jej dopuszczalności w niektórych sprawach tego postępowania.

⁸⁰ Por. cytowany wyżej wyrok SN z 6 września 1995 r., II URN 14/95, OSNP 1996, nr 6, s. 85.

Bibliografia

- T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, *Kodeks postępowania cywilnego – postępowanie rozpoznawcze*, tom II, Warszawa 2006.
- T. Ereciński (red.), J. Gudowski (red.), *System prawa procesowego cywilnego, środki zaskarżenia III*, Warszawa 2013.
- A. Górski (red. nauk), *Prawo o ustroju sądów powszechnych, komentarz*, Warszawa 2013.
- J. Jodłowski (red.), K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego – komentarz*, t. II, Warszawa 1989.
- M. Manowska (red. nauk.), A. Adamczuk, P. Pruś, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, *Kodeks postępowania cywilnego – Komentarz*, Warszawa 2015.
- A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego – Komentarz*, Warszawa 2014.
- H. Pietrzkowski, *Zarys metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2005.
- F. Rosengarten, *Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, NP 1971, nr 6.
- K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, komentarz*, tom I, Warszawa 1996.
- W. Siedlecki, *Przegląd orzecznictwa SN*, PiP 1969, nr 2.
- A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego – komentarz*, Warszawa 2012.
- H.E. Zadrożniak, *Rektyfikacja orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 21.

Wykorzystane glosy

- J. Ciszewski, *Glosa do postanowienia SN z 30 września 2008 r.*, II CSK 158/08, [w:] M. Pazdan (red.), „Problemy prawa prywatnego międzynarodowego”, t. 6, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, nr 2788, Katowice 2010, s. 209–223.
- J. Krajewski, *Glosa do postanowienia SN z 30 sierpnia 1972 r.*, OSPiKA 1973, nr 7–8, s. 334 i n.

- M. Lewandowski, *Glosa do postanowienia SN z 27 października 1998 r. I PZ 37/98, OSNP 1999/22/725*, „Monitor Prawniczy” 2001, nr 9.
- W. Siedlecki, *Glosa do postanowienia SN z 30 sierpnia 1972 r., I PZ 40/72*, „Nowe Prawo” 1973, nr 3.

Julia Dorokhina¹
Beata Pankowska-Lier²

ZJAWISKO KORUPCJI I JEGO ZWALCZANIE W PRAWIE UKRAIŃSKIM

ABSTRACT

The Phenomenon of Corruption and Combating It under Ukrainian Law

Stamping out corruption was one of the demands of Euromaidan on Maidan Nezalezhnosti in 2014. Since then, far-reaching changes have been introduced in the legal and institutional sphere. Yet the question of what has actually changed – in practical terms – regarding the combating of corruption in Ukraine remains open. What is the current level of corruption in Ukraine? What pieces of legislation have been adopted in order to combat corruption?

1 Prof. dr hab. Julia Dorokhina jest pracownikiem naukowym Wydziału Prawa Karnego Instytutu Edukacyjno-Naukowego na Tawrijskim Narodowym Uniwersytecie im. V.I. Wernadskiego. Autorka ponad 150 publikacji naukowych.

2 Dr Beata Pankowska-Lier jest adwokatem, absolwentką Uniwersytetu Wrocławskiego i uniwersytetu w Mannheim (Niemcy). Doktoryzowała się na Ludwig-Maximilian Universität w Monachium (Niemcy). Obecnie mieszka i pracuje w Kijowie (Ukraina), pracuje jako adwokat w kancelarii Rödl & Partner w Kijowie i jest wicedyrektorem Centrum Prawa Polskiego na Kijowskim Narodowym Uniwersytecie im. Tarasa Szewczenki.

How are corruption offences regulated under the Ukrainian criminal code and, consequently, how is a criminal offence defined under Ukrainian law? How does society view corruption and the effects of stamping it out? And, above all, what political means and measures are necessary to effectively combat corruption? The authors of this article attempt to thoroughly answer all the aforementioned questions. In order to fully understand the issue of corruption in Ukraine it is necessary to consider not only criminal responsibility for corruption offences, the effectiveness of prosecuting authorities, and new legislation on combating corruption, but also the political and economic situation of the state, as well as Ukrainian society's approach to this issue. The authors have made every effort to present this issue in a comprehensive manner.

Keywords: corruption, stamping out corruption, anti-corruption programs, reform

Słowa kluczowe: korupcja, walka z korupcją, programy antykorupcyjne, reforma

1. Wprowadzenie

Ukraina zaliczana jest do krajów, w których stopień korupcji należy do najwyższych w świecie. Wszechobecna korupcja we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego i politycznego była jednym z powodów wybuchu „Rewolucji Godności” w latach 2013–2014. Ukraińcy postulowali walkę z korupcją i podjęcie wszelkich środków mających na celu przeciwdziałanie zjawiskom do niej prowadzącym. Choć minęło już cztery lata od tego momentu, problem ten jest w dalszym ciągu aktualny i stanowi jedno z głównych realnych i potencjalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego Ukrainy, a zwalczanie i eliminacja korupcji jest podstawowym i priorytetowym zadaniem rządu.

Wysoki poziom korupcji jest jednym z czynników, które wpływają na złą reputację Ukrainy jako rynku inwestycyjnego wśród zagranicznych inwestorów. Jakie jest rzeczywiste podejście zagranicznych inwestorów do rynku ukraińskiego świadczy odpowiedź, jaką otrzymał rząd Ukrainy w 2017 roku, w związku ze złożeniem wniosku o wdrożenie projektu „Efektywności energetycznej” do firmy Tesla. W odpowiedzi

czytamy, że odrzucenie wniosku nastąpiło w związku z obecnie istniejącym poziomem korupcji i złym klimatem inwestycyjnym na Ukrainie, który nie pozwala firmie Tesla inwestować w projekty oszczędzania energii³.

Korupcja na Ukrainie jest problemem, który istnieje w tym kraju od wielu lat, co potwierdzają wyniki badań, rozpoczęte w 1998, przez międzynarodową, pozarządową organizację Transparency International. Według danych tej organizacji poziom korupcji w okresie ostatnich dziesięciu lat, wynosił:

- » w 2007 r. – 118 miejsce wśród 180 badanych krajów;
- » w 2008 r. – 134 miejsce wśród 180 badanych krajów;
- » w 2009 r. – 158 miejsce wśród 190 krajów świata;
- » w 2010 r. – 134 miejsce wśród 178 krajów objętych indeksem;
- » w 2011 r. – 152 miejsce wśród 183 krajów objętych badaniem;
- » w 2012 r. – 144 miejsce wśród 176 krajów;
- » w 2013 r. – 144 miejsce wśród 177 krajów;
- » w 2014 r. – 142 miejsce wśród 175 krajów;
- » w 2015 r. – 130 miejsce wśród 168 krajów;
- » w 2016 r. – 131 miejsce wśród 176 krajów⁴.

Liczby te potwierdzają, że korupcja była w przeszłości i w dalszym ciągu pozostaje jednym z najbardziej negatywnych zjawisk społecznych, które istnieją w społeczeństwie ukraińskim. W szczególności przy dokładnej analizie tych danych, nie jest możliwe stwierdzenie, że na przełomie lat, sytuacja ulega stałej poprawie. Wręcz przeciwnie, biorąc pod uwagę ankietę, która przeprowadzona została przez Fundację „Inicjatywy Demokratyczne” wśród społeczeństwa ukraińskiego w celu zbadania, jak skuteczne jest zwalczanie korupcji na Ukrainie, ponad 80% respondentów uważa, że zwalczanie jej się nie powiodło, a tylko 1% badanych respondentów dostrzega pozytywne zmiany⁵.

3 A. Omelchenko, *Ilon Mask odmówił Hrojsmanu wdrożenia projektu, z powodu korupcji*, <http://infokava.com/UK/60561-ilon-Mask-otkazal-grojsmanu-o-vnedrenii-proekta-v-Ukraine-iz-za-korupcii.html> [dostęp: 12 lutego 2018].

4 Dane Transparency International, dostępne na stronie organizacji, <https://www.transparency.org/> [dostęp: 12 lutego 2018].

5 Ankieta przeprowadzona przez Fundację „Inicjatywy Demokratyczne”, <http://dif.org.ua/category/opinion-polls> [dostęp: 12 lutego 2018].

2. Powołanie organów antykorupcyjnych

Mimo tak negatywnej opinii społeczeństwa ukraińskiego, nie można jednoznacznie stwierdzić, że walka z korupcją na Ukrainie odniosła klęskę. Jest to bowiem bardzo długi proces, wymagający nie tylko zmian w sferze prawnej ale przede wszystkim zmian w nastawieniu samego społeczeństwa do zachowań korupcyjnych.

Na Ukrainie przez ostatnie lata przyjęto bardzo wiele aktów prawnych, mających na celu walkę z korupcją. Już w 2014 roku Rada Najwyższa Ukrainy (Verhovna Rada) przyjęła pakiet ustaw antykorupcyjnych, które przewidywały utworzenie instytucji powołanych i wyspecjalizowanych w zwalczaniu korupcji:

- » Narodowego Biura Antykorupcyjnego (NBA), które odpowiada za zapobieganie, ujawnianie, zwalczanie i wykrywanie przestępstw korupcyjnych w organach władzy i
- » Narodowej Agencji ds. Przeciwdziałania Korupcji (NAPK), której zadaniem ma być badanie wiarygodności deklaracji o dochodach urzędników państwowych⁶.
- » Narodową Agencję ds. Zapobiegania Korupcji, Narodową Agencję ds. Poszukiwania i Rozporządzania Aktywami Pochodzącymi z Przestępstw Korupcyjnych

Działalność organów antykorupcyjnych ma nadzorować wyspecjalizowany organ wydzielony w strukturze Prokuratury Generalnej – Prokuratura Antykorupcyjna. Organ ten powołany został ustawą o prokuraturze z 22 września 2015 r.⁷ Utworzenie tej instytucji było jednym z warunków UE przyznania Ukrainie ruchu bezwizowego.

Ważnym krokiem na drodze walki z korupcją było uruchomienie 1 września 2016 r. systemu elektronicznych deklaracji majątkowych. Wszyscy politycy i urzędnicy państwowi, w tym prezydent i premier zostali zobowiązani do upublicznienia stanu swojego majątku.

⁶ Ustawa Ukrainy „O zapobieganiu korupcji”, przyjęta 14 października 2014 r., ustawa weszła w życie 26 kwietnia 2015 r., <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> [dostęp: 12 kwietnia 2018].

⁷ Ustawa Ukrainy „O prokuraturze”, przyjęta 22 września 2015 r., <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> [dostęp: 12 lutego 2018].

3. Reforma wymiaru sprawiedliwości, a walka z korupcją

Walce z korupcją ma służyć również zapoczątkowana w 2016 roku reforma sądownictwa. Sądy i prokuratury należą w Ukrainie do najbardziej skorumpowanych i cieszą się bardzo niskim zaufaniem społeczeństwa. Gruntowna reforma sądownictwa była również jednym z postulatów Rewolucji Godności w 2014 roku. 2 czerwca 2016 r. Rada Najwyższa Ukrainy uchwaliła nowelizację konstytucji dotyczącą wymiaru sprawiedliwości oraz „ustawę o ustroju sądów i statusie sędziów”⁸. Reforma zakłada daleko idące zmiany w organizacji sądownictwa, takie jak np. likwidacja mocno skorumpowanych sądów kasacyjnych, zmieniono zasady powoływania sędziów, założono szybką podwyżkę wynagrodzeń sędziów⁹.

Planowane jest powołanie specjalnego Sądu Antykorupcyjnego. Drugą instancją ma być specjalna Izba Antykorupcyjna w Sądzie Najwyższym. Niestety mimo nacisków ze strony organizacji międzynarodowych i Międzynarodowego Funduszu Walutowego w dalszym ciągu opóźnia się utworzenie tych organów, mimo że ich finansowanie zostało już założone w budżecie na 2018 rok. W październiku 2017 roku Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła ustawę № 2147-VIII „Wniesieniu zmian do Kodeksu postępowania handlowego, Kodeksu postępowania cywilnego, Kodeksu ustroju sądów administracyjnych i innych aktów”¹⁰. Ustawa ta jest kontynuacją reformy sądownictwa i ma umożliwić lepsze funkcjonowanie organów sprawiedliwości.

8 Ustawa Ukrainy „O ustroju sądów i statusie sędziów” z 2 czerwca 2016 r., Nr 1402-VIII, http://zib.com.ua/ua/print/123908-zakon_ukraini_pro_sudoustriy_i_status_suddiv_vid_02062016_14.html [dostęp: 12 lutego 2018].

9 Bliżej na temat reformy: *Reforma sądownictwa na Ukrainie*, http://www.roedl.net/pl/pl/warto_wiedziec/reforma_sadownictwa_na_ukrainie.html [dostęp: 12 lutego 2018].

10 Ustawa Ukrainy „O wniesieniu zmian do Kodeksu postępowania handlowego Ukrainy, Kodeksu postępowania cywilnego Ukrainy, Kodeksu postępowania administracyjnego postępowanie sądowe Ukrainy i innych aktów prawnych”, <http://vobu.ua/rus/documents/item/zakon-ukrainy-vid-031017-r-2147-viii-pro-vnesennia-zmin-do-hospodarskoho-protseesualnoho-kodeksu-ukrainy-tsyvilnoho-protseesualnoho-kodeksu-ukrainy-kodeksu-administratyvnoho-sudochynstva-ukrainy-ta-inshykh-zakonodavchykh-aktiv> [dostęp: 12 lutego 2018].

Reforma sądownictwa jest uważana z jedną z najbardziej kompleksowych reform i ma być realizowana do 2020 roku. W styczniu 2018 ma zostać w pełni zaktualizowany skład Sądu Najwyższego, z kolei są zmiany w sądach apelacyjnych i sądach rejonowych. Oczekuje się również, że utworzony zostanie Sąd Antykorupcyjny, choć obiektywnie oceniając znacznie osłabiło obecnie zaangażowanie administracji rządowej w procesie przeprowadzania reformy antykorupcyjnej.

W 2017 roku Rada Najwyższa przyjęła blisko 50 projektów ustaw, które pozwalają na kontynuację i realizację kluczowych reform dotyczących kwestii: rent i emerytur, edukacji, służby zdrowia i sądownictwa. Wszystkie reformy mają wpływ na poziom korupcji i dlatego bardzo ważna jest ich realizacja. Od poziomu korupcji zależy bowiem łatwość prowadzenia działalności gospodarczej na Ukrainie i jej atrakcyjność inwestycyjna.

4. Opinia społeczna

Obecnie Ukraina stoi w obliczu szeregu specyficznych problemów, w tym koncentracji władzy politycznej i gospodarczej w rękach niewielkiej grupy osób, co utrudnia podejmowanie skutecznych środków zwalczania korupcji. Potwierdza to badanie opinii publicznej przeprowadzone na Ukrainie w 2017 przez Krajową Agencję ds. Zapobiegania Korupcji (KAZK). Zgodnie z tym badaniem większość Ukraińców uważa, że „nieczyste ręce” mają władze państwowe, sądy, Parlament, prokuratura i izba celna. Interesującym jest jednak, że na pytanie „co to jest korupcja” umiało odpowiedzieć zaledwie 59,4% ludności i 61,7% przedsiębiorców.

Ciekawe są również poglądy samych Ukraińców odnośnie łapówkarstwa. Na przykład, jeśli pacjent zapłacił za operację na żądanie lekarza 5000. USD. to 93,1% respondentów nazwało to łapówką. Jeżeli pacjent zrobił to samo, ale z własnej woli, bez żądania lekarza, to czyn ten potępiło tylko 60,1% respondentów. Sytuację, w której emeryt daje listonoszowi 20 hrywien, kiedy ten przynosi mu emeryturę, potępia tylko 33,5% Ukraińców. Jednakże, jeśli nauczyciel w szkole nalega na opłacenie dodatkowych korepetycji dla dziecka, które sam będzie prowadził, to 58% respondentów uważa to za akt przysporzenia sobie przez nauczyciela

nieuczciwych korzyści. Wśród przedstawicieli biznesu 84,2% respondentów uważa, że jeśli dyrektor firmy zatrudnia księgowego lub innego pracownika „po znajomości” – to jest to również korupcja.

Badania wykazały również, że przeciętni obywatele są bardziej tolerancyjni wobec korupcji niż przedstawiciele biznesu. Tylko 14,7% badanych wyraziło gotowość ukarania łapówkarza (wśród przedsiębiorców gotowość wyraziło 24,7% badanych). Kolejne 26% zwykłych obywateli są skłonne zapłacić niezbędną łapówkę (wśród przedsiębiorców takich 20,9%). Przedstawiciele biznesu mają bardziej neutralny stosunek do korupcji (53,8%). 22,4% z nich jest gotowa wykorzystywać znajomości do rozwiązywania swoich problemów. Tylko 19% respondentów zadeklarowało gotowość zgłoszenia realnych przypadków wymuszenia korzyści materialnych. Z tego tylko 7% to zgłosiło i nie żałuje, 3% zgłosiło i żałuje a 84% milczy. Przy pytaniu o przyczynę milczenia 45% respondentów odpowiedziało, że kwestionują oni skuteczność kary, 32% nie ufa organom ścigania, 19% akceptuje korupcję. Ciekawa jest również opinia społeczna w Ukrainie odnośnie „donosicieli”, czyli osób zgłaszających przypadki korupcji do odpowiednich organów ścigania. 52% respondentów uważa, że donosiciele to prawni obywatele, 11,9% uważa, że to karierowicze, 3,3% – że to dziwacy, 9,6% – że to zazdrośnicy, 7,7% – że chciwi, a 7,4% – że to zdrajcy¹¹.

Badanie wykazało, że biznesmeni i przeciętni obywatele uważają, że najlepsze wyniki w walce z korupcją można osiągnąć poprzez środki masowego przekazu, organizacje publiczne, organy zwalczające korupcję, a mianowicie: Krajowe Antykorupcyjne Biuro Ukrainy (NABU), specjalistyczne anty-korupcyjne prokuratury (SAP), KAZK, policję krajową, itp.

5. Pomoc organizacji międzynarodowych w walce z korupcją i opracowane strategie antykorupcyjne

Efektywna walka z korupcją pozostaje również głównym warunkiem pomocy finansowej dla Ukrainy. Międzynarodowy Fundusz Walutowy

¹¹ Ankieta przeprowadzona przez Fundację „Inicjatywy Demokratyczne”, <http://dif.org.ua/category/opinion-polls> [dostęp: 12 lutego 2018].

opracował w 2015 roku czteroletni program pomocy, który zakłada udzielenie Ukrainie kredytu w łącznej wysokości 17,5 mld. USD. Pieniądze mają być wypłacane w transzach, a dokonywanie wypłat uzależnione jest od przeprowadzania kolejnych reform i zmian w różnych sferach gospodarczych a także efektywnej walki z korupcją. Do tej pory wypłacone zostały tylko 4 transze kredytu. Wypłata następnej została w drugiej połowie 2017 roku przesunięta, ponieważ efekty walki z korupcją są niezadowalające.

W walce z korupcją Ukraina wspierana jest finansowo przez organizacje międzynarodowe. 16 września 2016 r. komisarz UE do rozszerzenia i europejskiej polityki sąsiedztwa Johannes Hahn stwierdził, że Unia Europejska przeznaczona ponad 16 000 000 euro na wsparcie ukraińskiego rządu w zakresie zwalczania korupcji¹². Jesienią 2017 roku szef banku światowego, Jim Yong Kim zwrócił uwagę, że nowo powstałe ukraińskie organy antykorupcyjne muszą mieć wsparcie finansowe, aby mogły efektywnie walczyć z korupcją i wdrażać reformę. W szczególności w czasie konferencji prasowej NABU przypomniano, że wsparcie finansowe będzie miało na celu powstanie Sądu Antykorupcyjnego, jak również doradztwo, szkolenia itp. Pomoc finansowa będzie udzielana również w postaci sprzętu i oprogramowania informatycznego. Całkowity budżet programu to 16 340 000 Euro, a udział państw UE w tej kwocie wynosi 15 000 000 Euro, a reszta to udział Danii, która należy do krajów o najniższym poziomie korupcji i posiada bardzo dobre doświadczenia w jej zwalczaniu¹³.

Jednym z poważnych kroków w realizacji zobowiązań międzynarodowych w dziedzinie walki z korupcją było przyjęcie przez Radę Najwyższą (Verhovną Radę), w dniu 2014 r. szeregu normatywnych aktów prawnych, dotyczących przeciwdziałania korupcji. Do tych aktów prawnych należy również „Strategia antykorupcyjna na lata 2014–2017” która została uchwalona w drodze ustawy¹⁴. Akt ten zastąpił krajową strategię

12 *UE przewiduje 16 milionów euro na walkę z korupcją na Ukrainie*, <http://www.epravda.com.ua/news/> [dostęp: 12 lutego 2018].

13 *UE i Dania przeznaczyły 16 milionów Euro na walkę z korupcją na Ukrainie*, http://ukr.lb.ua/news/2016/09/15/345242_ies_i_daniya_vidilili_16 mln_borotbu.html [dostęp: 12 lutego 2018].

14 *Strategia antykorupcyjna na lata 2014–2017*, Ustawa z dnia 14 października 2014 r., Nr 1699–VII, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> [dostęp: 12 lutego 2018].

zwalczania korupcji na lata 2011–2015, która była zatwierdzona dekretem prezydenta Ukrainy z dnia 21 października 2011 roku¹⁵.

Strategia antykorupcyjna 2014–2017 przewiduje różne kierunki walki z korupcją, a przede wszystkim przewiduje przeznaczenie w tym celu znacznych zasobów finansowych i personalnych. W ostatnich latach rząd Ukrainy przeznaczył znaczne środki finansowe z budżetu państwa, które zapewniły stworzenie nowego systemu państwowych organów, wyspecjalizowanych w zwalczaniu korupcji (patrz: wyżej „orany ds. zwalczania korupcji”). Organy te podjęły już konkretne kroki w celu zwalczania korupcji i są wspierane przez międzynarodowych partnerów Ukrainy. Jednocześnie istnieje w dalszym ciągu potrzeba wzmacniania zaufania społeczeństwa do tych organów w tym również ich zdolności do przeciwdziałania korupcji.

8 września 2017, szef NAZK Nataliya Korczak opracowała koncepcję nowej strategii zwalczania korupcji na lata 2018–2020. Do priorytetowych zadań należą: ocena poziomu korupcji i analiza wyników działań poprzedniej strategii zwalczania korupcji 2014–2017, dalszy rozwój organów państwowych ds. zwalczania korupcji, usprawnienie inicjatywy ustawodawczej w celu zapobiegania korupcji na wszystkich szczeblach życia publicznego i prywatnego, itd. W szczególności, projekt strategii podkreśla, że poziom korupcji w Ukrainie w ogóle i zwalczanie jej przejawów w poszczególnych sektorach gospodarki i administracji publicznej zależy od wdrożenia zasad uczciwości, przestrzegania zasad uczciwych i przejrzystych wyborów przez społeczeństwo oraz od podniesienia poziomu demokracji w systemie politycznym.

Opublikowane wyniki elektronicznej deklaracji dochodów, zadeklarowane przez deputowanych do ukraińskiego parlamentu, wykazały w kilku przypadkach posiadanie nieufności i środków finansowych, które nie odpowiadają ich dochodom i naruszają tym samym standardy uczciwości. Niestety mechanizm immunitetu parlamentarnego utrudnia doprowadzenie takich osób do odpowiedzialności karnej¹⁶. Do tej

¹⁵ *Krajowa strategia antykorupcyjna na lata 2011–2015*, dekret Prezydenta Ukrainy z dnia 21 października 2011 r., Nr 1001/2011, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011> [dostęp: 12 lutego 2018].

¹⁶ *Strategia antykorupcyjna na lata 2018–2020*, <http://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017> [dostęp: 12 lutego 2018].

pory na Ukrainie nie dokonano koniecznych zmian w ustawodawstwie w celu zapewnienia przejrzystych i skutecznych procedur pozbawienia immunitetu deputowanych, w sytuacjach jeżeli istnieją ku temu konkretne podstawy prawne. Nie uregulowana jest również kwestia ewentualnego ograniczenia immunitetu parlamentarnego, w szczególności poprzez wprowadzenie immunitetu funkcjonalnego, który pozwoliłby funkcjonariuszom na zatrzymanie deputowanego bez zgody Rady Najwyższej Ukrainy (Verkhovna Rady) z powodów i w sposób przewidziany przez przepisy Kodeksu postępowania karnego. Nie rozwiązany jest również problem zapobieżenia wyjazdowi za granicę deputowanych, w stosunku do których, Rada Najwyższa (Verkhovna Rada) rozważa kwestię wyrażenia zgody na uchylenie immunitetu i wyrażenie zgody na pociągnięcie deputowanego do odpowiedzialności karnej.

6. Ściganie przestępstw korupcyjnych i walka z korupcją

W 2015 i 2016 roku w zasadzie nie wzrósł, bardzo niski poziom orzeczeń sądowych w sprawach przestępstw korupcyjnych. W pierwszej połowie 2017 r. do sądów ukraińskich zgłoszono 4444 przypadki przestępstw korupcyjnych z tego rozpatrzono 2063 przypadki. Za popełnienie przestępstw korupcyjnych do odpowiedzialności karnej pociągnięto 469 osoby, a do odpowiedzialności administracyjnej – 903 osoby. Sądy ukraińskie skazały 121 osób na karę pozbawienia wolności za przestępstwa korupcyjne, a 77 zostało uniewinnionych¹⁷. 102 osoby postanowiono zwolnić z odbywania kary. W stosunku do 25 skorumpowanych urzędników zastosowano konfiskatę mienia. Dane te są dowodem na to, że porównując rozmiar korupcji na Ukrainie we wszystkich dziedzinach życia politycznego i gospodarczego z liczbą orzeczeń sądowych i zastosowanych kar, dochodzi się do wniosku, że walka z korupcją na Ukrainie w dalszym ciągu jest bardzo nieefektywna. Co prawda w 2017 r. postawiono zarzuty popełnienia przestępstw korupcyjnych w stosunku do

17 Por. *Statystyka wyroków wydanych w związku z korupcją*, <https://novynarnia.com/2017/08/07/statistika-virokiv-za-koruptsiyu-v-pershomu-pivrichchi-zasudili-469-posadili-121/> [dostęp: 12 lutego 2018].

kilku znanych urzędników państwowych (min. do szefa Państwowej Służby Fiskalnej Romana Nasirowa)¹⁸ i byłego deputowanego Mykoli Martynenki¹⁹. Są to jednak pojedyncze przykłady, które niestety nie wskazują na rzeczywiste pragnienie władz w celu prowadzenia bezkompromisowej walki z korupcją. Negatywnym zjawiskiem jest również konflikt między ukraińskimi agencjami antykorupcyjnymi a Prokuraturą Generalną, o podział kompetencji i zakres uprawnień²⁰.

Aby mówić o skutecznej walce z korupcją i jej zapobieganiu konieczne jest spełnienie następujących warunków: 1) istnienie woli politycznej przywództwa Państwa; 2) odpowiednia świadomość społeczeństwa, a przede wszystkim negatywny stosunek opinii publicznej do korupcji; 3) eliminacja/redukcja sytuacji, warunków i zachęt do korupcji; 4) skuteczne wykrywanie przestępstw korupcji, wysokości i rodzaju kar za popełnienie tych przestępstw. Wszystkie powyższe elementy powinny znaleźć odzwierciedlenie w polityce Ukrainy w celu walki i zapobiegania korupcji. Dlatego problem poprawy kierunku polityki państwa Ukrainy w zakresie zapobiegania korupcji w dalszym ciągu pozostaje aktualny. Konieczne są dalsze, głębokie zmiany w kierunku zwalczania korupcji na Ukrainie, a obecny rząd tylko deklaruje wolę walki z korupcją, bez konkretnych działań.

Obecnie określenie rzeczywistego rozmiaru korupcji i skuteczności środków mających na celu jej zwalczanie jest dość trudne i oceniane jest na podstawie:

- » statystyk (które mają znaczenie dla władz publicznych, w tym organów odpowiedzialnych za egzekwowanie prawa);
- » oceny poziomu korupcji dokonywanej przez niektóre organizacje międzynarodowe (np. Transparency International);

18 Por. T. Iwański, *Zatrzymanie Nasirowa – sukces antykorupcyjny na Ukrainie*, publikacje Ośrodka Studiów Wschodnich, im. Marka Karpia (OSW), <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-03-08/zatrzymanie-nasirowa-sukces-antykorupcyjny-na-ukrainie> [dostęp: 12 lutego 2018].

19 NABU: *były poseł Martynenko został postawiony w stan oskarżenia od 20 kwietnia 2017*, BBC Ukraina, <http://www.bbc.com/ukrainian/news-39662439> [dostęp: 12 lutego 2018].

20 *To może doprowadzić do wojny, której ofiarą będzie cała Ukraina*, „Sputnik” 2017, 11 grudnia, <https://pl.sputniknews.com/swiat/201712116891337-sputnik-ukraina-korupcja/> [dostęp: 12 lutego 2018].

- » stosunku społeczeństwa do tego procesu (najbardziej optymalne kryterium jeżeli chodzi o ocenę skuteczności rządu w tym kierunku).

Oceny dokonane na podstawie powyższych przesłanek wskazują, że poziom korupcji na Ukrainie jest jednym z największych w świecie. Jej rozmiar jest tak duży, że śmiało można twierdzić, że korupcja na Ukrainie, stwarza zagrożenie dla stabilności finansowej kraju. Obejmuje ona bowiem wszystkie dziedziny życia społecznego i politycznego (korupcja bytowa, urzędnicza, polityczna). Szacuje się, że rocznie korupcja kosztuje ten kraj 1–2% potencjalnego wzrostu gospodarczego²¹. W 2017 r. nastąpił wzrost gospodarczy na Ukrainie o około 2%. Widać zatem, że jest to bardzo negatywne zjawisko dla rozwoju gospodarki kraju. Tak więc pomimo ogólnego spadku liczby zarejestrowanych przestępstw korupcyjnych i wzrostu wskaźników pociągania do odpowiedzialności osób dokonujących tych czynów straty materialne pozostają dość duże.

7. Definicja „przestępstwa korupcji” w prawie ukraińskim

Na Ukrainie w kręgach teoretyków i praktyków, istnieje wiele kwestii spornych odnoszących się, przede wszystkim do definicji pojęcia „przestępstwa korupcji” i odpowiedzialności za nie. Cechą charakterystyczną ukraińskiego ustawodawstwa karnego jest brak systematycznego podejścia co do definicji przestępstw korupcji i odpowiedzialności za nie. W szczególności w art. 1 „Definicje terminów” ustawy o zapobieganiu korupcji z 14 października 2014 r. stwierdza się, że korupcja to „wykorzystanie przez osobę, określoną w części 1 art. 3 tej ustawy, przyznaných jej uprawnień lub związanych z nimi pełnomocnictw, w celu uzyskania bezprawnego zysku lub przyjęcia świadczenia lub obietnicy uzyskania takiego świadczenia dla siebie lub innych osób”. Zgodnie z tym przepisem „korupcja to również propozycja przekazania bezprawnego świadczenia, w celu skłonienia osoby, wymienionej w części 1 art. 3 ustawy,

²¹ *Ile traci Ukraina z powodu korupcji*, <https://news.finance.ua/ru/news/-/414698/nazvana-summa-skolko-ukraina-teryet-iz-za-korruptsii> [dostęp: 12 lutego 2018].

do niezgodnego z prawem wykorzystania swojej władzy lub związanych z nią uprawnień”. Ustawa ta rozróżnia dwa rodzaje przestępstw korupcyjnych: przestępstwa o charakterze korupcyjnym i przestępstwa powiązane z korupcją.

Kodeks karny Ukrainy (zwany dalej „KK Ukrainy”) w części szczególnej nie zawiera odrębnego działu, w którym usystematyzowane byłyby i odpowiednio pogrupowane wszystkie możliwe rodzaje przestępstw korupcyjnych. Jest to uzasadnione tradycją kształtowania się struktury Kodeksu karnego Ukrainy i późniejszego rozprzestrzeniania się zjawisk korupcyjnych w prawie wszystkich sferach życia społecznego.

Warto wspomnieć, że przestępstwa korupcyjne, za których odpowiedzialność uregulowana jest w KK Ukrainy, znalazły swoje odzwierciedlenie w ustawie „O Narodowym Biurze Korupcyjnym Ukrainy” z dnia 14 października 2014 r.²², która uzupełniła art. 45 KK Ukrainy. Zmiana wyżej wymienionego aktu została dokonana w ustawie „O wniesieniu poprawek do niektórych ustaw w sprawie zapewnienia działalności Krajowego Biura antykorupcyjnego Ukrainy i Narodowej Agencji ds. Zapobiegania Korupcji” z dnia 12 lutego 2015 r.²³.

W konsekwencji tych zmian, art. 45 ukraińskiego KK został uzupełniony poprzez dodanie „Uwagi” do tego artykułu. Definicja prawna przestępstw korupcyjnych nie jest podana w kontekście ich obszernego opisu wraz z ujawnieniem specyficznych cech, ale poprzez wyszczególnienie konkretnych artykułów Kodeksu karnego Ukrainy, który ustanawia odpowiedzialność za takie społecznie niebezpieczne czyny. Zupełnie niezrozumiałym jest jednak, dlaczego ukraiński ustawodawca w art. 45 KK, w przepisie pt. „Zwolnienie od odpowiedzialności karnej ze względu na czynny żal”, dodał uwagę, w której wyszczególnił artykuły KK Ukrainy z części szczególnej Kodeksu, uważane za przestępstwa korupcyjne. Spotkało się to również z dużym oburzeniem teoretyków

22 Krajowy Urząd Antykorupcyjny Ukrainy, Ustawa Ukrainy z dnia 14 października 2014 r., Nr 1698, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/page> [dostęp: 12 lutego 2018].

23 W sprawie zmian niektórych aktów prawnych Ukrainy dotyczących działalności Krajowego Biura Antykorupcyjnego Ukrainy i Narodowej Agencji ds. Zapobiegania Korupcji: Ustawa Ukrainy z dnia 12 lutego 2015 r., Nr 198–VIII, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/198-19/paran27#n27> [dostęp: 12 lutego 2018].

i praktyków prawa, ponieważ nie ma żadnego logicznego uzasadnienia takiego postępowania ustawodawcy i umieszczenia tej regulacji akurat w tej części Kodeksu. Zgodnie zatem z tym przepisem za przestępstwa korupcyjne i przestępstwa związane z korupcją uważa się przestępstwa wyszczególnione w art. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, jak również przestępstwa wyszczególnione w artykułach 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² KK Ukrainy.

Przestępstwa korupcji ustawodawca dzieli zatem na 2 grupy. Pierwsza grupa obejmuje: przywłaszczenie lub sprzeniewierzenie mienia lub posiadanie go poprzez nadużycie oficjalnego stanowiska, (art. 191 KK Ukrainy); kradzież, przywłaszczenie broni palnej, materiałów bojowych, materiałów wybuchowych lub radioaktywnych lub ich posiadanie poprzez oszustwo lub nadużywanie oficjalnego stanowiska (art. 262 KK Ukrainy); kradzież, przywłaszczenie, wymuszenie środków odurzających, substancji psychotropowych lub pochodnych, bądź ich posiadanie w drodze oszustwa lub nadużycia (art. 308 KK Ukrainy); kradzież, przywłaszczenie, wymuszenie środków odurzających (psychotropowych) lub posiadanie ich w drodze oszustwa lub nadużycia (art. 312 KK Ukrainy); kradzież, przywłaszczenie sprzętu przeznaczonego do produkcji narkotyków, substancji psychotropowych lub ich pochodnych, lub też posiadanie ich poprzez oszustwo lub nadużycia i inne nielegalne działania (art. 313 KK Ukrainy); naruszenie ustalonych zasad obrotu środkami odurzającymi, substancjami psychotropowymi, lub ich pochodnymi (art. 320 KK Ukrainy); kradzież, przywłaszczenie, dokumentów, pieczęci, lub ich posiadanie w drodze oszustwa lub nadużycia oficjalnego stanowiska (art. 357 KK Ukrainy); kradzież, przywłaszczenie, lub wymuszenie prowadzące do posiadania broni, uzbrojenia, materiałów wybuchowych lub sprzętu wojskowego jak również ich przejęcie w posiadanie przez oszustwo lub nadużycie oficjalnego stanowiska (art. 410 KK Ukrainy).

Do drugiej grupy zaliczane są następujące przestępstwa korupcji: niewłaściwe wykorzystanie środków budżetowych, nieprawidłowa realizacja wydatków budżetowych (art. 210 KK Ukrainy); przekupstwo pracownika przedsiębiorstwa, instytucji lub organizacji (art. 354 KK Ukrainy); nadużycie władzy lub oficjalnego stanowiska (art. 364 KK Ukrainy); nadużycie władzy przez urzędnika podmiotu prawa

prywatnego, niezależnie od formy organizacyjnej i prawnej (art. 354 KK Ukrainy); nadużycie władzy przez osoby świadczące usługi publiczne (art. 365² KK Ukrainy); przyjęcie propozycji, obietnicy lub uzyskania bezprawnego świadczenia przez urzędnika (art. 368 KK Ukrainy); nielegalne wzbogacenie (art. 368² KK Ukrainy), przekupstwo funkcjonariusza osoby prawnej prawa prywatnego, niezależnie od formy organizacyjnej i prawnej (art. 368³ KK Ukrainy); przekupstwo osoby świadczącej usługi publiczne (art. 368⁴ Kodeksu karnego Ukrainy); Propozycja, obietnica lub zapewnienie niewłaściwej korzyści dla urzędnika (art. 369 KK Ukrainy); nadużycie wpływów (art. 369² KK Ukrainy)²⁴.

Jak widać katalog przestępstw korupcyjnych, jak także przestępstw związanych z korupcją jest bardzo szeroki. Jest to uzasadnione, ponieważ jednoznaczna definicja korupcji, mimo iż pozornie wydaje się być dość prosta i jednoznaczna, w praktyce nastrocza teoretykom wielu trudności. Jest to bowiem zjawisko, które obejmuje wiele działań i zachowań, których granice etyczności nie są łatwe do określenia.

Teoretycy zwracają uwagę, że niemożliwe jest opracowanie uogólnionej regulacji prawnej, która odzwierciedlałaby absolutnie wszystkie przejawy (oznaki) korupcji, a zatem zastosowanie wyżej wymienionego sposobu wyróżniania czynów korupcyjnych jest całkowicie uzasadnione²⁵. Ponadto obecnie zauważalna jest tendencja do zmiany filologicznej (gramatycznej) interpretacji pojęcia korupcji, (od łac. *corrumpere* – „rozpad”) jako rozpad, rozwiązłość itd., a nie tylko jako przekupstwo, w zamian za otrzymanie jakiejś korzyści²⁶. Podkreślić należy, że korupcja to „dziedzina stale się rozwijająca” tzn., że pojawiają się stale nowe zachowania, czyny, modele, mające na celu bezprawne przysporzenia majątkowe. Przestępcy są bardzo kreatywni w opracowywaniu nowych

²⁴ Kodeks karny Ukrainy, Ustawa Ukrainy z 5 kwietnia 2001 r., Nr 2341–III, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [dostęp: 12 lutego 2018].

²⁵ *Odpowiedzialność karna za przestępstwa korupcyjne*, <http://jurblog.com.ua/2017/06/kriminalna-vidpovidalnist-za-koruptionsyni-pravoporushennya/> [dostęp: 12 lutego 2018].

²⁶ E.L. Streltsov, *Ewolucja w koncepcji korupcji: zmiana akcentów*, [w:] *Společna funkcia prava karnogo: problemy wsparcia naukowego, egzekwowania prava*, materiały międzynarodowe z konferencji nauka–praktyka, 12–13 października 2016, V.Ya. Tatsiy, V.I. Borisov (red.), s. 65–70.

możliwości korupcji i zazwyczaj działają szybciej, niż strażnicy porządku prawnego. Ustawodawca powinien w związku z tym stale reagować, rewidując obowiązujące prawo i podciągając pod odpowiedzialność karną nowe zachowania i czyny. W przeciwnym razie może dojść do dekryminalizacji wielu czynów lub do konieczności dostosowywania lub podciągania kwalifikacji czynu pod inne przepisy prawa karnego²⁷.

Z drugiej strony, niektóre czyny, zakwalifikowane w ukraińskim KK jako przestępstwa korupcyjne (np. czyny przewidziane w art. 262, 308, 312, 313, 320, 410 Kodeksu karnego), w międzynarodowych aktach prawnych nie są one określane jako takie²⁸. Definicje „przestępstw związanych z korupcją” zawarte są w postanowieniach Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, ratyfikowanej przez Ukrainę 4 lutego 2004 r.²⁹, jak również w szeregu innych konwencji międzynarodowych, które Ukraina ratyfikowała.

Niektórzy autorzy podkreślają jednak, że „konsolidacja listy przestępstw korupcyjnych w Kodeksie karnym miała przede wszystkim uniemożliwić lub utrudnić stosowanie korzystniejszych norm prawa karnego wobec tych, którzy takie czyny popełnili”³⁰. Warto podkreślić, że w teorii i w praktyce prawa istnieje również wiele kontrowersyjnych dyskusji dotyczących odpowiedzialności karnej i wymiaru kar za korupcję, ponieważ nie istnieje jednolite orzecznictwo odnośnie ustalenia różnicy np., jaki jest stosunek pomiędzy pojęciami „osoba służbowa” i „urzędnik”, „przyjęcie korzyści”, „przyjęcie oferty”³¹.

27 J.A. Ponomarenko, *Perspektywy rozwoju ukraińskiego prawa karnego na podstawie deklaracji z Doha z 2015 r.*, [w:] *Společná funkcia práva karného: problémy wsparcia naukowego, egzekwowania práva*, materiały międzynarodowe z konferencji nauka-praktyka, 12–13 października 2016, V.Ya. Tatsiy, V.I. Borisov (red.), s. 142–146.

28 *Odpowiedzialność karna...*, op. cit.

29 Konwencja ONZ przeciwko zwalczaniu przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji z dnia 15 listopada 2000 r., Dz.U. z 2005 r., Nr 18, poz. 158, <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2005/s/18/158> [dostęp: 12 lutego 2018].

30 V.I. Tytyugin, *Pojęcia i oznaki zbrodni korupcyjnych*, „Biuletyn Stowarzyszenia Prawa Karnego Ukrainy” 2015, nr 1(4), s. 391–392.

31 A.V. Savchenko, *Zbrodnie związane z korupcją (charakterystyka prawno-kryminalna)*. Instrukcja, Centre for Educational Literature 2016, pkt 168.

8. Przeciwdziałanie korupcji

Absolutnie skuteczne zapobieganie korupcji i jej przeciwdziałanie jest obiektywną koniecznością dla dalszego pozytywnego rozwoju Ukrainy jako demokratycznego państwa prawnego. Tymczasem, pomimo znacznej ilości badań naukowych, przyjęcia nowego ustawodawstwa, głośnych oświadczeń i deklaracji urzędników państwowych, należy zauważyć, że obecnie praktycznie nie ma znaczących rezultatów efektywnej walki z korupcją, jak także niezadowalający jest sam poziom walki z korupcją.

Poszukiwanie konkretnych przyczyn występowania korupcji w poszczególnych kręgach społeczeństwach jest skazane na porażkę. Jednakże można przychylić się do opinii profesora M. Kostenko, który podkreśla, że obecny poziom korupcji na Ukrainie jest rezultatem wzrostu głębokiego kryzysu społecznego na Ukrainie. Korupcja jest bowiem powodem do osłabienia procesu reform w tym kraju i przyczynia się do złej reputacji Ukrainy. To właśnie tzw. „komponent korupcyjny” miał wpływ na to co stało się z Krymem i na to co dzieje się w obecnej sytuacji na Wschodzie Ukrainy. Gdyby walka z korupcją była efektywna i stopień korupcji w Ukrainie nie byłby tak wysoki, to sytuacja polityczna i gospodarcza Ukrainy mogłaby być całkiem inna. Dlatego też korupcja pozostaje problemem politycznym nr 1 dla Ukrainy³².

Istnieją dwa zasadnicze typy korupcji 1) „typ rzymski” (płacić za to aby otrzymać dodatkową lub zabronioną przez prawo korzyść); 2) „typ bizantyjski” (płacić za uzyskanie czegoś, co jest dozwolone lub co jest gwarantowane przez prawo)³³. Złożoność przeciwdziałania korupcji na obecnym etapie polega na dominacji w Ukrainie drugiego z wymienionych rodzajów.

Oczywiście należy obiektywnie stwierdzić, że obecnie, również gospodarczo i społecznie rozwinięte kraje muszą również konfrontować się z problemem korupcji. Skandale w którym dominuje pierwszy typ korupcji na poziomach ministerialnych, nagłaśniane są okresowo przez

32 O.M. Kostenko, *Korupcja na Ukrainie jest konsekwencją anomalii społecznej*, <http://slovoprosvity.org/2017/08/24/koruptsiya-v-ukrajini-tse-naslidok-sotsialnoji-anomaliji/> [dostęp: 12 lutego 2018].

33 Por. Gorky_Look, *Corrumba, daj i idź stąd*, <http://gorky-look.livejournal.com/71734.html> [dostęp: 12 lutego 2018].

media i występują one w wielu krajach Europy i świata. Typ bizantyjski jednak występuje w wszystkich krajach rozwiniętych bardzo rzadko i na przestrzeni lat odnotować można pozytywne wyniki w zwalczaniu przejawów tego typu korupcji. Do krajów, które nie przezwyciężyły korupcji drugiego typu (bizantyjskiej) należą przede wszystkim Ukraina, Kamerun, Iran, Nepal, Nikaragua, Paragwaj, itp. W związku z tym najważniejszym zadaniem dzisiejszego społeczeństwa ukraińskiego jest walka z rzeczywistymi przyczynami „bizantyjskiej” korupcji³⁴ oraz opracowanie skutecznych instrumentów przeciwdziałania korupcji typu rzymskiego. W związku z powyższym wypada podzielić pogląd M. Kostenki, według którego prawdziwie skuteczna polityka przeciwdziałania korupcji na Ukrainie to polityka oparta na koncepcji „**antykorupcyjnych nożyczek**”, która odniosła już pożądane rezultaty np. w Singapurze. Polityka taka polega na połączeniu dwóch elementów w „nożyczkach antykorupcyjnych”: pierwsza polega na pogłębieniu reform społecznych, które mają potencjał antykorupcyjny, a po drugie na wykorzystaniu represyjnych środków przeciwko skorumpowanym urzędnikom, które mają być stosowane przez organy antykorupcyjne.

Konieczna jest zatem na Ukrainie stała poprawa przepisów prawnych w celu zwalczania korupcji, chociaż nie jest to proste ze względu na świadomość i podejście do problemu samego społeczeństwa ukraińskiego. Niemożliwe jest bowiem stworzenie takiego ustawodawstwa lub organu antykorupcyjnego, jeśli istnieje anomalia społeczna w społeczeństwie, w którym żyć i pracować uczciwie i zgodnie z prawem, nie jest opłacalne. Ponadto istnieje niebezpieczeństwo utworzenia tak zwanego „państwa policyjnego”.

Ukraina przechodzi obecnie proces transformacji w wielu dziedzinach życia społecznego, gospodarczego i politycznego. W wyniku reform społecznych powinna stać się krajem, w którym żyją i pracują uczciwi i przestrzegający prawo obywatele. Dopiero wtedy będzie możliwe, zgodnie z koncepcją „nożyczek antykorupcyjnych”, zwalczać efektywnie korupcję poprzez skuteczne antykorupcyjne organy i przepisy prawa a także instytucje społeczeństwa obywatelskiego³⁵.

34 O.E. Radutny, *Obraz informacji wroga w prawie karnym Ukrainy*, http://ippi.org.ua/sites/default/files/13_2.pdf [dostęp: 12 lutego 2018].

35 O.M. Kostenko, *Korupcja na Ukrainie...*, *op. cit.*

Podsumowując wyniki analizy literatury specjalistycznej i obowiązującego prawodawstwa, warto podkreślić, że korupcja zagraża obecnie ideałom demokracji, prawom człowieka i rządowi prawa w ogóle, niszczy praworządność, uczciwość i sprawiedliwość społeczną, hamuje konkurencję i rozwój gospodarczy Ukrainy, podważa zasady moralne społeczeństwa.

Ponadto korupcja jest ściśle związana z innymi formami przestępczości, w szczególności z przestępczością zorganizowaną i gospodarczą. Korupcja dotyczy również znacznej części finansów publicznych, które mogą stanowić istotną część zasobów publicznych i które zagrażają stabilności politycznej, trwałemu rozwojowi Państwa i jego bezpieczeństwu narodowemu.

Niewątpliwie ukraińskie państwo i społeczeństwo może i będzie z pewnością stopniowo zmieniać obecną sytuację poprzez zwiększenie publicznego potępienia skorumpowanych urzędników, tworząc efektywne organy antykorupcyjne, aktualizując i rozwijając antykorupcyjne ustawodawstwo. Konieczne jest powstanie w społeczeństwie i w państwie ruchu negującego wszystkie przejawy korupcji, aby w ten sposób zwiększać świadomość społeczeństwa i zapobiegać szerzeniu się i akceptacji tego zjawiska.

Według badań socjologicznych, w roku 2014, tylko 13% obywateli Ukrainy zadeklarowało gotowość zgłoszenia znanych im przypadków korupcji. W 2015 roku organizacja Transparency International przeprowadziła kampanię informacyjną pt. „Oni nie będą milczeć”. Kampania ta prowadzona była przez kilka miesięcy w różnych miastach kraju z wezwaniem, aby przestać milczeć o korupcji. W wyniku tej kampanii zwiększyła się o trzy razy liczba potencjalnych obywateli gotowych zgłaszać znane im przypadki korupcji (co stanowi 45% Ukraińców, którzy deklarują gotowość do mówienia o przypadkach korupcji, które są im znane). Obecnie jednak tylko 2% informatorów zawiadamia odpowiednie organy o znanych im przypadkach korupcji.

Pomimo wszystkich pozytywnych zmian i niemałych osiągnięć Ukraina pozostaje jednak w dalszym ciągu na tym samym poziomie, jeżeli chodzi o wskaźnik korupcji co Iran, Kamerun, Nepal, Nikaragua i Paragwaj. Badania sondażowe wskazują, że ponad połowa ludności Ukrainy gotowa jest popełnić przestępstwo korupcji, jeżeli może się to przyczynić

do rozwiązania ich problemu³⁶. Ponadto duża część społeczeństwa, ze względu na brak odpowiedniej wiedzy i świadomości społecznej, nie klasyfikuje niektórych rodzajów zachowań jako przestępstwa korupcji.

Inną przyczyną szerzenia się korupcji w Ukrainie jest sytuacja gospodarcza kraju. Sami Ukraińcy wyrażają pogląd, że żyć i pracować uczciwie jest nieopłacalne, i vice versa, dobrze żyć i pracować mogą tylko nieuczciwi³⁷. Faktem pozostaje, że zgodnie z danymi ONZ poziom wynagrodzeń w Ukrainie znajduje się na równi z Nigerią i Mongolią, a ubóstwo dotyka ponad 80% Ukraińców (w ubogich krajach Afryki, próg ubóstwa jest na poziomie 1,25 USD dziennie na osobę, na Ukrainie kwota ta aktualnie wynosi – 1,5 USD³⁸).

Jednak głównymi czynnikami, które są odpowiedzialne za rozprzestrzenianie się korupcji na Ukrainie, są nie tylko bardzo niskie dochody, ale także wiele innych, jak np. – brak w społeczeństwie negatywnego nastawienia do korupcji, bardzo niskie, niewystarczające i nieuzasadnione ekonomicznie wynagrodzenia urzędników państwowych i innych pracowników, brak pociągania do odpowiedzialności karnej skorumpowanych urzędników, zwiększanie elementu korupcji w stosunkach między przedsiębiorstwem a rządem, nieefektywność identyfikacji przestępców dopuszczających się korupcji, zapobieganie i zwalczanie korupcji, niedoceniaenie wyników badań naukowych dotyczących zapobiegania i zwalczania korupcji, luk w krajowych przepisach dotyczących zwalczania korupcji itp.

Na szczególną uwagę zasługuje element naukowy i normatywny przeciwdziałający przejawom korupcji, a szczególności teoretyczne zmiany w dziedzinie prawa karnego i odpowiednich innych obszarach ukraińskiego prawa.

36 *Zasady państwowej polityki antykorupcyjnej na Ukrainie (strategia antykorupcyjna) na lata 2014–2017*, Zat. Prawo Ukrainy z dnia 14 października 2014 r., Nr 1699–VII, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> [dostęp: 12 lutego 2018].

37 O.M. Kostenko, *Przyczyną ukraińskiej korupcji jest nienormalny stan społeczeństwa, w którym uczciwe życie jest nieopłacalne*, <http://nikorupciji.org/2017/03/16/prychyna-ukrajinskoji-korupciji-anomalnij-stan-suspilstva-za-yakoho-zhyty-chesno-nevyhidno/> [dostęp: 12 lutego 2018].

38 J. Borszcz, *80 procent ludności Ukrainy żyje poniżej granicy ubóstwa – ONZ*, <https://www.radiosvoboda.org/a/26959841.html> [dostęp: 12 lutego 2018].

9. Konkluzje

Przedstawione powyżej rozważania upoważniają do postawienia tezy, że Ukraina nie ukończyła jeszcze w pełni tworzenia ram legislacyjnych i instytucjonalnych dla rozwoju i wdrażania polityki zwalczania korupcji. W szczególności w dalszym ciągu istnieją duże rozbieżności między odpowiednimi aktami ustawodawczymi pod względem rozgraniczenia uprawnień organów antykorupcyjnych i ich właściwej i przede wszystkim efektywnej współpracy. Do tej pory nie podjęto wystarczających kroków w celu harmonizacji ustawodawstwa krajowego z międzynarodowymi regulacjami prawnymi i standardami społeczno-politycznymi. Niewątpliwie przewyciężanie korupcji i walka z nią jest nierozzerwalnie związana z rozwojem nowej Ukrainy – kraju bez anomalii społecznych, który będzie oparty na takim porządku społecznym, w którym normą życia społecznego jest uczciwość i kultura prawna. Bez tych czynników postęp (polityczny, gospodarczy, prawny, moralny) i skuteczny proces walki z korupcją są niemożliwe.

Walka z korupcją na Ukrainie to z pewnością bardzo skomplikowany proces społeczno-polityczny i jako taki nie może być o postrzegany w perspektywie krótkoterminowej. Dlatego konieczne jest kontynuowanie szerzenia się wśród społeczeństwa, negatywnego stosunku do korupcji, ponieważ bez odpowiedniej moralności i świadomości społecznej wszelkie ustawodawstwo antykorupcyjne jest jedynie teorią, bez odniesienia w praktyce. Zgodnie z tym konieczne jest równoległe rozwijanie moralności antykorupcyjnej wśród społeczeństwa poprzez negowanie odpowiednich zachowań i czynów oraz dalsze rozwijanie i stosowanie ustawodawstwa antykorupcyjnego. W przeciwnym razie efekt będzie niepełny, porównywalny do nożyczek tylko z jednym ostrzem, gdzie drugie jest wyłamane.

Wypada mocno podkreślić, że w sferze prawno-instytucjonalnej w walce z korupcją uczyniono od 2014 roku więcej niż przez cały okres niepodległości, tzn. od 1991 roku. Ukraina jest dopiero na początku bardzo długiego marszu, ale jeśli chce wygrać z korupcją musi go kontynuować. Jeśli Ukraińcy nie wygrają tej walki wszystkie reformy będą daremne. W tej sytuacji bardzo aktualna jest myśl Thomasa Karlejlá: „Wszystkie reformy, oprócz moralnej, są bezużyteczne”³⁹.

39 O.M. Kostenko, *Korupcja na Ukrainie...*, op. cit.

Biografia

- Ankieta przeprowadzona przez Fundację „Inicjatywy Demokratyczne”, <http://dif.org.ua/category/opinion-polls> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Borszcz J., *80 procent ludności Ukrainy żyje poniżej granicy ubóstwa – ONZ*, <https://www.radiosvoboda.org/a/26959841.html> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Gorky_Look, *Corrumba, daj i idź stąd*, <http://gorky-look.livejournal.com/71734.html> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Ile traci Ukraina z powodu korupcji*, <https://news.finance.ua/ru/news/-/414698/nazvana-summa-skolko-ukraina-teryet-iz-za-korruptsiii> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Iwański T., *Zatrzymanie Nasirowa – sukces antykorupcyjny na Ukrainie*, publikacje Ośrodka Studiów Wschodnich, im. Marka Karpia (OSW), <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-03-08/zatrzymanie-nasirowa-sukces-antykorupcyjny-na-ukrainie> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Kostenko O.M., *Korupcja na Ukrainie jest konsekwencją anomalii społecznej*, <http://slovoprosvity.org/2017/08/24/koruptsiya-v-ukrajini-tse-naslidok-sotsialnoji-anomaliji/> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Kostenko O.M., *Przyczyną ukraińskiej korupcji jest nienormalny stan społeczeństwa, w którym uczciwe życie jest nieopłacalne*, <http://nikorupciji.org/2017/03/16/prychyna-ukrajinskoji-koruptsiji-anomalnyj-stan-suspilstva-za-yakoho-zhyty-chesno-nevyhidno/> [dostęp: 12 lutego 2018].
- NABU: *były poseł Martynenko został postawiony w stan oskarżenia od 20 kwietnia 2017*, BBC Ukraina, <http://www.bbc.com/ukrainian/news-39662439> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Odpowiedzialność karna za przestępstwa korupcyjne*, <http://jurblog.com.ua/2017/06/kriminalna-vidpovidalnist-za-koruptsiyni-pravoporushennya/> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Omelczenko A., *Ilon Mask odmówił Hrojsmanu wdrożenia projektu, z powodu korupcji*, <http://infokava.com/UK/60561-ilon-Mask-otkazal-grojsmanu-o-vnedrenii-proekta-v-Ukraine-iz-za-korruptcii.html> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Ponomarenko J.A., *Perspektywy rozwoju ukraińskiego prawa karnego na podstawie deklaracji z Doha z 2015 r.*, [w:] *Społeczna funkcja prawa*

- karnego: problemy wsparcia naukowego, egzekwowania prawa*, materiały międzynarodowe z konferencji nauka–praktyka, 12–13 października 2016, V.Ya. Tatsiy, V.I. Borisov (red.).
- Radutny O.E., *Obraz informacji wroga w prawie karnym Ukrainy*, http://ippi.org.ua/sites/default/files/13_2.pdf [dostęp: 12 lutego 2018].
- Reforma sądownictwa na Ukrainie*, http://www.roedl.net/pl/pl/warto_wiedziec/reforma_sadownictwa_na_ukrainie.html [dostęp: 12 lutego 2018].
- Savchenko A.V., *Zbrodnie związane z korupcją (charakterystyka prawno-kryminalna). Instrukcja*, Centre for Educational Literature 2016.
- Statystyka wyroków wydanych w związku z korupcją*, <https://novynarnia.com/2017/08/07/statistika-virokiv-za-koruptsiyu-v-pershomu-pivrichchi-zasadili-469-posadili-121/> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Streltsov E.L., *Ewolucja w koncepcji korupcji: zmiana akcentów*, [w:] *Społeczna funkcja prawa karnego: problemy wsparcia naukowego, egzekwowania prawa*, materiały międzynarodowe z konferencji nauka–praktyka, 12–13 października 2016, V.Ya. Tatsiy, V.I. Borisov (red.).
- To może doprowadzić do wojny, której ofiarą będzie cała Ukraina*, „Sputnik” 2017, 11 grudnia, <https://pl.sputniknews.com/swiat/201712116891337-sputnik-ukraina-korupcja/> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Tytyugin V.I., *Pojęcia i oznaki zbrodni korupcyjnych*, „Biuletyn Stowarzyszenia Prawa Karnego Ukrainy” 2015, nr 1(4), s. 391–392.
- UE i Dania przeznaczyły 16 milionów Euro na walkę z korupcją na Ukrainie*, http://ukr.lb.ua/news/2016/09/15/345242_ies_i_daniya_vidilili_16 mln_borotbu.html [dostęp: 12 lutego 2018].
- UE przeznacza 16 milionów euro na walkę z korupcją na Ukrainie*, <http://www.epravda.com.ua/news/> [dostęp: 12 lutego 2018].

Akty prawne

- Kodeks karny Ukrainy, Ustawa Ukrainy z 5 kwietnia 2001 r., Nr 2341–III, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Konwencja ONZ przeciwko zwalczaniu przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych

- przeciwko korupcji z dnia 15 listopada 2000 r., Dz.U. z 2005 roku, Nr 18, poz. 158, <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2005/s/18/158> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Krajowa strategia antykorupcyjna na lata 2011–2015*, dekret Prezydenta Ukrainy z dnia 21 października 2011 r., Nr 1001/2011, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Krajowy Urząd Antykorupcyjny Ukrainy, Ustawa Ukrainy z dnia 14 października 2014 r., Nr 1698, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698-18/page> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Strategia antykorupcyjna na lata 2014–2017*, Ustawa z dnia 14 października 2014 r., Nr 1699–VII, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Strategia antykorupcyjna na lata 2018–2020*, <http://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Ustawa Ukrainy „O prokuraturze”, przyjęta 22 września 2015 r., <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Ustawa Ukrainy „O ustroju sądów i statusie sędziów” z 2 czerwca 2016 r., Nr 1402–VIII, http://zib.com.ua/ua/print/123908-zakon_ukraini_pro_sudoustriy_i_status_suddiv_vid_02062016_14.html [dostęp: 12 lutego 2018].
- Ustawa Ukrainy „O wniesieniu zmian do Kodeksu postępowania handlowego Ukrainy, Kodeksu postępowania cywilnego Ukrainy, Kodeksu postępowania administracyjnego postępowanie sądowe Ukrainy i innych aktów prawnych”, <http://vobu.ua/rus/documents/item/zakon-ukrainy-vid-031017-r-2147-viii-pro-vnesennia-zmin-do-hospodarskoho-protsesualnoho-kodeksu-ukrainy-tsyvilnoho-protsesualnoho-kodeksu-ukrainy-kodeksu-administratyvnoho-sudochynstva-ukrainy-ta-inshykh-zakonodavchykh-aktiv> [dostęp: 12 lutego 2018].
- Ustawa Ukrainy „O zapobieganiu korupcji”, przyjęta 14 października 2014 r., ustawa weszła w życie 26 kwietnia 2015 r., <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> [dostęp: 12 lutego 2018].
- W sprawie zmian niektórych aktów prawnych Ukrainy dotyczących działalności Krajowego Biura antykorupcyjnego Ukrainy i Narodowej Agencji ds. Zapobiegania Korupcji: Ustawa Ukrainy z dnia 12 lutego 2015 r., Nr 198–VIII, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/198-19/paran27#n27> [dostęp: 12 lutego 2018].

Zasady państwowej polityki antykorupcyjnej na Ukrainie (strategia antykorupcyjna) na lata 2014–2017, Zat. Prawo Ukrainy z dnia 14 października 2014 r., Nr 1699–VII, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> [dostęp: 12 lutego 2018].

Paweł Borecki¹

GŁOSA DO WYROKU SĄDU NAJWYŻSZEGO Z 15 WRZEŚNIA 2017 R. (III CSK 241/16) – PRZYJĘCIE W POCZET CZŁONKÓW GMINY WYZNANIOWEJ ŻYDOWSKIEJ

ABSTRACT

**A Gloss on the Judgment of the Supreme Court
of 15 September 2017 (Court File No. III CSK 241/16)
– Admission into a Jewish Religious Community**

The judgment of the Supreme Court of 15 September 2017 (court file No. III CSK 241/16) directly concerns membership in a Jewish religious community. Indirectly, it broaches such important issues as autonomy and independence of religious organizations in relations with the state, as well as the relations between an individual and the collective freedom of conscience and religion. The judgment should be viewed predominantly in critical terms. The Supreme

---

¹ Doktor habilitowany nauk prawnych, adiunkt w Zakładzie Prawa Wyznaniowego Wydziału Prawa i Administracji UW, ekspert w sprawach wyznaniowych laickich grupowań politycznych i organizacji społecznych, założyciel i członek Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego, członek Polskiego Towarzystwa Prawa Konstytucyjnego.

Court should have refrained from examining the merits of the case due to limitations on entering a judgment. Membership in religious organizations is an internal matter with which the judicial authorities should not interfere, abiding by the constitutional principle of respect for the autonomy and independence of religious organizations within their sphere (Article 25(3) of the Constitution). It is difficult to conceive of an individual holding a civil-law claim for admission to a religious organization. The relationship between religious communities and their members is not of a civil law nature. Instead, it is a *sui generis* relationship. The exclusive criteria for membership in Jewish religious communities have not been imposed on the communities by the lawmakers. They reflect even more strict criteria provided for in the Internal Law of the Jewish Religious Community in the Republic of Poland. Yet, the exclusion under Polish law of the right of foreign nationals to register new religious communities gives grounds for concern.

Keywords: religious organization, Jewish religious community, autonomy and independence, Supreme Court, foreign national

Słowa kluczowe: związek wyznaniowy, gmina wyznaniowa żydowska, autonomia i niezależność, Sąd Najwyższy, cudzoziemiec

Analizowany wyrok² odnosi się do zasadniczych kwestii z zakresu stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi oraz wolności sumienia i wyznania. Przede wszystkim dotyczy on zagadnienia stopnia dopuszczalności ingerencji organów państwowych, szczególnie organów ustawodawczych oraz sądowych, w sferę wewnętrznej autonomii i niezależności wspólnoty religijnej. Dotyczy on także kolizji między indywidualną wolnością sumienia i wyznania, ewentualnym prawem jednostki do przynależności do określonego związku wyznaniowego a wolnością wyznania danej wspólnoty religijnej w związku z jej wolnością do swobodnego zrzeszania się i w związku z tym, wolnością kształtowania swego składu osobowego. W tym kontekście uwypukleniu ulega kwestia równouprawnienia cudzoziemców z obywatelami polskimi w zakresie legalizacji związków wyznaniowych i przynależności doń. Wymaga także rozstrzygnięcia problem, czy jednostce przysługuje roszczenie cywilnoprawne o przyjęcie

² Źródło: LEX nr 2407341.

do związku wyznaniowego, będące konsekwencją uznania więzi łączącej jednostkę ze wspólnotą religijną za stosunek cywilnoprawny. Przy ocenie wyroku Sądu Najwyższego z 15 września 2017 r. występuje także problem bezpośredniego stosowania postanowień Konstytucji RP, a w związku z tym – derogacji norm ustawowych pozostających z nimi w kolizji.

Komentowany wyrok nie poddaje się jednoznacznym ocenom. W sumie przy jego klasyfikacji w musi jednak przeważać opcja krytyczna. Zwłaszcza jego uzasadnienie należy postrzegać w kategoriach regresu w porównaniu z orzecznictwem sądów niższych, przede wszystkim Sądu Apelacyjnego. Niestety, sprawia ono wrażenie niepogłębionej i niewolnej od stereotypów analizy.

Wyrok Sądu Najwyższego dotyczy członkostwa cudzoziemca w gminie wyznaniowej żydowskiej należącej do Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP. Regulacje z zakresu prawa stanowionego w tej dziedzinie mają charakter wyjątkowy. Ustawa z 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w RP³ jako jedyna ze szczegółowych ustaw wyznaniowych wprowadza w art. 2 ust. 1 zdecydowanie ekskluzywne kryteria członkostwa we wspomnianym związku wyznaniowym. Stanowi, że gminy żydowskie zrzeszają pełnoletnie osoby wyznania możeszowego, posiadające obywatelstwo polskie, zamieszkałe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawodawca wprowadził zatem w dziedzinie członkostwa w gminach wyznaniowych żydowskich aż cztery cenzusy łącznie: wyznania, wieku, polityczny, tzn. obywatelstwa oraz domicylu. Dla określenia zagadnienia członkostwa w gminach wyznaniowych żydowskich znaczenie ma także art. 3 ust. 2 wspomnianej ustawy, stanowiący, iż gminy żydowskie rządzą się w swoich sprawach własnym prawem wewnętrznym, określającym w szczególności organizację gmin żydowskich, uchwalanym przez Walne Zebranie Związku Gmin w porozumieniu z Radą Religijną Związku Gmin. Prawo wewnętrzne może zatem również regulować kwestie członkostwa w gminach żydowskich. Prawo Wewnętrzne Wyznaniowej Wspólnoty Żydowskiej w RP⁴, uchwalone 15 stycznia 2006 r. stanowi w art. 7 ust. 1,

³ Tj. Dz.U. z 2014 r., poz. 1798.

⁴ *Prawo Wewnętrzne Wyznaniowej Wspólnoty Żydowskiej w Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Mniejszości wyznaniowe w Polsce. Prawo wewnętrzne (statutowe). Wprowadzenie*,

że członkiem Wspólnoty może być osoba pełnoletnia będąca Żydem lub pochodzenia żydowskiego, nie będąca wyznania innego niż mojżeszowe oraz nie będąca członkiem innego kościoła lub związku wyznaniowego, mająca obywatelstwo polskie i miejsce stałego zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W prawie wewnętrznym wprowadzono jeszcze dodatkowe, nie przewidziane w ustawie kryteria – etniczne (pochodzenie żydowskie) oraz brak przynależności do innego związku wyznaniowego. Członkostwo nabywa się z zachowaniem trybu przewidzianego w art. 10 Prawa Wewnętrznego, przez złożenie pisemnej deklaracji według ustalonego wzoru oraz ze świadectwami dwóch członków Wspólnoty z danej gminy. Wspomniany art. 10 w ust. 1 stanowi, że nabycie członkostwa stwierdza uchwała zarządu właściwej gminy. Ta uchwała podejmowana jest na zasadach określonych przez samą gminę wyznaniową. W świetle prawa wewnętrznego nabycie członkostwa nie ma charakteru *ex lege*. Jest zależne nie tylko od spełnienia kryteriów prawnych, ale także od decyzji organu kierowniczego danej gminy wyznaniowej. W przypadku gminy wyznaniowej żydowskiej w Krakowie uchwała w sprawie przyjęcia nowej osoby wymaga jednomyślnej zgody wszystkich członków zarządu.

Sąd Najwyższy wyroku z 15 września 2017 r. uchylił zaskarżony w drodze skargi kasacyjnej wyrok Sądu Apelacyjnego z 26 stycznia 2016 r. oraz poprzedzający go wyrok Sądu Okręgowego z 19 czerwca 2015 r., korzystne dla Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie, i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania temuż sądowi. Sąd Najwyższy działał z inicjatywy obywatela brytyjskiego wyznania mojżeszowego, zamieszkałego na stałe w Polsce od 2011 r. Od 2012 r. czynił on już formalne starania o przyjęcie go w poczet członków Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie. Ponieważ jego prośba nie została faktycznie zaaprobowana, wystąpił przeciwko tej gminie z powództwem do Sądu Okręgowego o nakazanie na podstawie art. 64 K.c. złożenia oświadczenia woli o przyjęciu go w poczet członków. Powód wniósł także m.in., aby Sąd w razie powzięcia wątpliwości co do zgodności art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych

---

zbiór statutów, oprac. R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, Warszawa 2014, s. 135–144.

żydowskich w RP z art. 32 w związku z art. 53 ust. 1 i 2 Konstytucji RP zwrócił się z pytaniem prawnym do Trybunału Konstytucyjnego (TK) w trybie art. 193 Konstytucji.

Sąd Okręgowy postanowieniem z 17 października 2013 r. zwrócił się z pytaniem prawnym do Trybunału Konstytucyjnego, czy przepis art. 2 ust. 1 ustawy z 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w RP jest zgodny z art. 32 w związku z art. 53 ust. 1 i 2 Konstytucji RP w zakresie, jakim uniemożliwia pełnoletnim osobom wyznania mojżeszowego, zamieszkującym na terenie Polski, lecz nie posiadającym obywatelstwa polskiego przyjęcie w poczet członków gminy wyznaniowej żydowskiej. Trybunał postanowieniem z 18 lutego 2015 r. (P 48/13)⁵ umorzył postępowanie ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku. W uzasadnieniu TK stwierdził w szczególności, że art. 2 ust. 1 ustawy z 20 lutego 1997 r. nie daje podstaw do nałożenia na gminę żydowską zrzeszoną w Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich każdego, kto spełnia kryteria określone w tym przepisie. Tym samym nie można uznać, że pragnącym przystąpić do tej wspólnoty przysługuje roszczenie cywilnoprawne na mocy wspomnianego przepisu. Trybunał stwierdził ponadto trafnie, że gminy żydowskie rządzą się w swoich sprawach własnym prawem wewnętrznym, a jedynymi organami powołanymi do rozstrzygnięcia spraw regulowanych prawem wewnętrznym ZGWŻ są przewidziane w nim organy wspólnoty. Przy tym jak zauważył TK warunki członkostwa – zgodnie z art. 7 ust. 1 Prawa Wewnętrznego Wyznaniowej Wspólnoty Żydowskiej w RP są bardziej rygorystyczne niż te wynikające z zaskarżonego przepisu. Dla sytuacji powoda nie ma to znaczenia, czy Trybunał orzeknie niezgodność art. 2 ust. 1 ustawy z 20 lutego 1997 r., gdyż nawet po takim rozstrzygnięciu Wyznaniowa Wspólnota Żydowska może pozostawić treść dotychczasową art. 7 Prawa Wewnętrznego. To oznacza brak wpływu wyroku Trybunału w niniejszej sprawie na rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego. Konkludując TK stwierdził, że pytanie prawne wspomnianego sądu nie spełnia przesłanki funkcjonalnej, gdyż udzielenie odpowiedzi przez Trybunał na to pytanie nie jest warunkiem podjęcia przez Sąd rozstrzygnięcia z zastosowaniem kwestionowanego przepisu ustawy o stosunku

⁵ OTK-A 2015, nr 2, poz. 22.

Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich. Stwierdzenie niekonstytucyjności art. 2 ust. 1 tej ustawy w zakwestionowanym zakresie nie przesądziłby również o uwzględnieniu powództwa. Zarazem TK postanowieniem z 18 lutego 2015 r. (S 2/15)⁶ przedstawił Sejmowi RP uwagi o stwierdzonym uchybieniu w art. 2 ust. 1 ustawy z 20 lutego 1997 r. co do polskiego obywatelstwa jako ustawowego kryterium dopuszczalności członkostwa w gminach wyznaniowych żydowskich, uznając, że usunięcie tego kryterium jest niezbędne do zapewnienia spójności systemu prawnego RP.

Sąd Okręgowy podjął zawieszono postępowanie i postanowieniem z dnia 19 czerwca 2015 r. oddalił wniosek Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie o odrzucenie pozwu. Zarazem wyrokiem z 19 czerwca 2015 r. Sąd oddalił powództwo. W uzasadnieniu stwierdził zwłaszcza, dzieląc stanowisko Trybunału Konstytucyjnego, że art. 64 K.c. nie jest źródłem roszczenia, a przymusowa realizacja obowiązku złożenia oświadczenia woli jest możliwa tylko wtedy, gdy wynika z przepisów prawa lub innych źródeł. Sąd powołał się także na pogląd Trybunału, iż w niniejszej sprawie brak jest podstaw prawnych do uznania istnienia cywilnoprawnego obowiązku Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie w przyjęciu powoda w poczet swoich członków. Treść art. 2 ust. 1 ustawy z 20 lutego 1997 r. nie daje podstawy do nałożenia na Gminę obowiązku przyjęcia w poczet członków każdego, kto spełnia kryteria wymienione w tym przepisie. Powód wniósł apelację od wyroku Sądu Okręgowego. Sąd Apelacyjny wyrokiem z 26 stycznia 2016 r. oddalił apelację. Zaakceptował ustalenia faktyczne tego Sądu oraz podzielił jego ocenę prawną. Uwzględniając orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego podkreślił Sąd Apelacyjny, że powództwo uległoby oddaleniu także ze względu na art. 3 ustawy z 20 lutego 1997 r. odwołujący się do własnego prawa wewnętrznego gmin żydowskich oraz art. 4 akcentujący niezależność organizacyjną od jakiegokolwiek zagranicznej władzy religijnej i świeckiej gmin żydowskich i Związku Gmin. Odwołał się w związku z tym do art. 7 ust. 1 Prawa Wewnętrznego Wyznaniowej Wspólnoty Żydowskiej w RP. Trzeba odnotować, że Sąd Apelacyjny zasadnie podkreślił ograniczoną możliwość ingerencji organów państwowych

⁶ OTK-A, nr 2, poz. 23.

w organizację wewnętrzną wspólnot religijnych w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W wyroku z 3 lutego 2011 r., co odnotował Sąd Apelacyjny, Trybunał stwierdził m.in., że:

tradycyjnie i powszechnie wspólnoty religijne funkcjonują w formach zorganizowanych struktur i, jeżeli chodzi o organizację takich struktur, art. 9 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności musi być interpretowany w świetle art. 11 Konwencji, który chroni wolność stowarzyszania przed nieuzasadnioną ingerencją Państwa. W rzeczy samej, autonomia tychże wspólnot, niezbędna dla pluralizmu w demokratycznym społeczeństwie, stanowi samą istotę ochrony przyznanej przez art. 9 Konwencji.

Sąd Apelacyjny uzasadniając swoje stanowisko przywołał także wyrok ETPCz w składzie Wielkiej Izby z 26 października 2000 r., 30985/96. Stwierdzono w nim, że:

tam gdzie pojawia się kwestia organizacji wspólnoty wyznaniowej, art. 9 Konwencji musi być interpretowany w świetle art. 11, który chroni wolność stowarzyszania się przed nieuzasadnioną ingerencją Państwa. Z tej perspektywy prawo wierzących do wolności wyznania zawiera oczekiwanie, że wspólnota będzie mogła funkcjonować bez przeszkód, wolna od arbitralnej ingerencji ze strony Państwa. Istotnie, autonomicznego funkcjonowania wspólnot religijnych nie da się oderwać od zagadnienia pluralizmu w demokratycznym społeczeństwie, tak więc kwestia ta leży w samym sercu gwarancji udzielonych przez art. 9. Dotyczy bezpośrednio nie tylko organizacji wspólnoty jako takiej, lecz także skutecznego korzystania z prawa do wolności wyznania przez jej aktywnych członków. Gdyby zorganizowane życie wspólnoty nie było chronione przez art. 9, inne aspekty indywidualnej wolności wyznania narażone były na uszczerbek.

Sąd Apelacyjny nie zdecydował się jednak na sformułowanie stwierdzenia o niedopuszczalności orzekania w omawianej sprawie.

Sądy powszechne oraz Sąd Najwyższy winny powstrzymać się od rozpatrzenia powyższej sprawy z uwagi na niedopuszczalność orzekania. W całej analizowanej sprawie najbardziej prawidłowo zachował się Trybunał Konstytucyjny. Organ ten uchylił się od rozstrzygnięcia w istocie rzeczy kwestii wymogu przyjęcia do gminy żydowskiej nowego

członka nie będącego obywatelem polskim, stwierdziwszy konieczność umorzenia postępowania ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku. Sprawa członkostwa w związku wyznaniowym jest bowiem sprawą ściśle wewnętrzną danej wspólnoty wyznaniowej. Jako taka zgodnie z zasadą poszanowania wewnętrznej autonomii i niezależności wspólnot wyznaniowych w ich relacjach z państwem⁷, co gwarantuje art. 25 ust. 3 Konstytucji RP, znajduje się ona poza sferą kompetencji organów władzy publicznej. Związki wyznaniowe mają szczególny status konstytucyjny. Są jedynym rodzajem korporacji, którym ustrojodawca zagwarantował tak daleko posuniętą niezależność od państwa. Nie można w związku z tym porównywać ich, jak to czyni Sąd Najwyższy, z innymi korporacjami: stowarzyszeniami, spółkami, czy spółdzielniami i na tej podstawie przypisywać sobie kompetencje do rozstrzygania kwestii członkostwa w związku wyznaniowym. To nie jest sfera kompetencji organów państwowych, zarówno ustawodawczych jak i sądowych. Sformułowanie przez ustawodawcę treści art. 2 ust. 1 ustawy z 20 lutego 1997 r. należałoby uznać za naruszenie zasady wewnętrznej autonomii związków wyznaniowych, gdyby nie okoliczność, że przepisy wspomnianej ustawy nie były arbitralnie formułowane przez ustawodawcę. Powstawały w toku kilkuletniego procesu uzgodnień, wręcz negocjacji między przedstawicielami władz Rzeczypospolitej Polskiej a stroną żydowską, przede wszystkim ZGWŻ⁸. Kryterium obywatelstwa polskiego jako przesłanka członkostwa było już zawarte w statucie Związku Gmin w 1993 r.⁹, nie zostało ono zatem narzucone przez ustawodawcę. On jedynie dodatkowo je wzmocnił, potwierdzając w akcie prawa powszechnie obowiązujące. Wydaje się, że Wyznaniowa Wspólnota Żydowska w RP akceptuje dotychczasową treść art. 2 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich. Nie korzysta ona bowiem z prawa

7 Szerzej: P. Sobczyk, *Autonomia związków wyznaniowych*, [w:] *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, pod red. A. Mezglewskiego, Warszawa 2014, s. 1–7.

8 Zob. A. Czohara, T.J. Zieliński, *Ustawa o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Polsce. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 30–32.

9 Art. 7 Statutu Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP wg stanu na 1993 r., Archiwum Departamentu Wyznań oraz Mniejszości Narodowościowych i Etnicznych MSWiA.

do skierowania wniosku do Trybunału Konstytucyjnego na podstawie art. 191 ust. 1 pkt. 5 w związku z art. 188 pkt. 1 Konstytucji o stwierdzenie niezgodności tego przepisu np. z art. 32, art. 53 ust. 1 i 2 czy art. 25 ust. 3 Konstytucji. W związku ze stanowiskiem Sądu Najwyższego należy zauważyć, że w swoim wystąpieniu do Sejmu Trybunał Konstytucyjny nie stwierdził niekonstytucyjności art. 2 ust. 1 ustawy z 20 lutego 1997 r., a jedynie powziął wątpliwość co do zgodności tego przepisu z art. 25 ust. 3 Konstytucji.

Ów szczególny status konstytucyjny związków wyznaniowych koreluje ze szczególną ich funkcją społeczną, jaką jest zaspokajanie potrzeb religijnych członków lub sympatyków. Kwestie religijne dotyczą najbardziej intymnej sfery ludzkiej osobowości. Religia warunkuje całokształt ludzkiej egzystencji. Wpływa na relacje jednostki z innymi ludźmi, a także na stosunek do samej siebie, do przyrody, czy do państwa. Należy także zwrócić uwagę, że szereg związków wyznaniowych, czy szerzej rzecz ujmując – szereg wyznań, legitymuje się tradycją dłuższą niż dzieje nowożytnych państw. Taką religią jest w szczególności judaizm, z jego tradycyjną organizacją w formie gmin wyznaniowych obejmujących zakres swego działania¹⁰ całokształt życia religijnych Żydów¹¹.

Wyznaniowa Wspólnota Żydowska ma wynikające z konstytucyjnie gwarantowanej wolności wyznawania religii (art. 53 ust. 2) w związku z wolnością zrzeszania się (art. 12 i art. 58 ust. 1) prawo do swobodnego kształtowania swego składu osobowego. Sąd Najwyższy zdaje się tego nie dostrzegać, skupiając się przede wszystkim na ewentualnych uprawnieniach jednostki starającej się o członkostwo. Budzi zdumienie stanowisko Sądu, iż przyznanie gminie prawa do decydowania o przyjęciu nowych członków miałyby być niezgodne z wolnością sumienia i wyznawania religii oraz z celami Wyznaniowej Wspólnoty Żydowskiej. Wspólnota jest opartą na dobrowolności członkostwa korporacją religijną. W ramach zapewnionej w art. 25 ust. 3 Konstytucji autonomii i niezależności może ona określać w swoim prawie wewnętrznym

10 Por. P. Borecki, *Status prawny wyznawców judaizmu w Polsce*, „Państwo i Prawo” 2010, z. 9, s. 51.

11 Zob. szerzej np. *Polski Słownik Judaistyczny. Dzieje, kultura, religia, ludzie*, tom 1, oprac. Z. Borzymińska, R. Żebrowski, Warszawa 2003, s. 491–493.

kryteria przyjmowania (i usuwania) członków. Mogą być to kryteria wyśrubowane, wskazujące na mniej lub bardziej rozwinięty ekskluzywizm, a nawet na pewnego rodzaju hermetyczność. W imieniu członków wspólnoty religijnej działają organy przewidziane przez normy wewnętrzne. Rzeczone organy na podstawie prawa wewnętrznego zostały upoważnione przez członków Wspólnoty, odpowiednio gminy, do podejmowania decyzji w sprawach wewnętrznych i do reprezentacji w stosunkach zewnętrznych. Państwo, w szczególności ustawodawca, nie powinno w zasadzie ingerować w te zagadnienia. Ograniczenie to dotyczy także organów stosujących prawo (sądów). O ile pragnie się respektować kolektywną wolność wyznania, nie można zmuszać członków danej wspólnoty, aby realizowali normy swojej religii wspólnie z osobami, których nie akceptują jako grupa. Granicą uprawnień jednostki są w opisywanym przypadku uprawnienia kolektywu – gminy wyznaniowej żydowskiej. Są one równie godne ochrony, co aspiracje skarżącego. Co więcej, interes grupy, chroniącej swoją tożsamość, związaną z Polską powinien, wobec wątpliwości interpretacyjnych, uzyskać pierwszeństwo przed roszczeniami obcokrajowca. Trudno zatem przyjąć, by skarżącemu przysługiwało roszczenie o przyjęcie do gminy wyznaniowej żydowskiej. Artykuł 2 ust. 1 ustawy o stosunku państwa do gmin wyznaniowych żydowskich należy postrzegać w kategoriach opisowych, a nie nakazowych. Należy zauważyć zarazem, iż zgodnie z uchwałą zarządu gminy osoby wyznania mojżeszowego nie będące obywatelami polskimi mają prawo w pełni uczestniczyć w życiu gminy. Może także skarżący podjąć starania o członkostwo w innym judaistycznym związku wyznaniowym działającym w Polsce. W przeciwieństwie do istniejącego w okresie międzywojennym Żydowskiego Związku Religijnego nie ma Wyznaniowa Wspólnota Żydowska charakteru korporacji przymusowej, mającej skupiać z mocy prawa wszystkich żydów (wyznawców judaizmu) zamieszkałych w Polsce.

Relacji między związkiem wyznaniowym a jego członkami nie można klasyfikować jako stosunku cywilnoprawnego. Jest to stosunek *sui generis*. Do jego nawiązania dochodzi niejednokrotnie z pominięciem czynnej zgodny zainteresowanego, jak w przypadku chrztu, czy obrzezania niemowląt. Ów stosunek z reguły nie opiera się na równości. W związku wyznaniowym niejednokrotnie przeważa grupa

funkcjonariuszy kultu (kler), w stosunku do której laikat winien jest posłuszeństwo w sprawach religijnych. Nakazy i zakazy związane z członkostwem w związku wyznaniowym rozciągają się na całokształt egzystencji jego członków. Zgodnie z zasadą poszanowania wewnętrznej autonomii i niezależności związków wyznaniowych wobec państwa, wspólnoty religijne w o wiele większym stopniu niż innego rodzaju korporacje mogą kształtować sferę praw i obowiązków swych członków. Sankcje za naruszenie obowiązków członkowskich, z reguły mają charakter niematerialny – moralny, czy religijny. Gwarancją wolności jednostki jest możliwość wystąpienia ze związku wyznaniowego. Jednak to same związki wyznaniowe decydują o tym, czy dana osoba jest, czy już przestała być ich członkiem.

Przy okazji analizowania powyższej sprawy trzeba natomiast przyznać, że praktyka administracyjna po roku 1989 poszła w kierunku ograniczenia prawa cudzoziemców, nawet zamieszkujących na stałe w Polsce, do rejestrowania nowych związków wyznaniowych. Przyjmuje się bowiem zgodnie z literalnym brzmieniem art. 31 ust. 1 ustawy z 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania¹², że wniosek o wpis wspólnoty religijnej do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych może złożyć co najmniej stu obywateli polskich mających pełną zdolność do czynności prawnych. Warto odnotować, że ustawodawca nie sformułował w stosunku do wnioskodawców wymogu stałego zamieszkania na terytorium RP, czy wymogu niekaralności, pomimo że związki wyznaniowe o uregulowanej sytuacji prawnej cieszą się istotnymi preferencjami fiskalnymi. Tymczasem zgodnie z art. 7 ust. 1 wspomnianej ustawy cudzoziemcy przybywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej korzystają z wolności sumienia i wyznania na równi z obywatelami polskimi. Ustawodawca, a przede wszystkim praktyka administracyjna, grzeszą brakiem konsekwencji. Cudzoziemcy są bowiem pozbawieni prawa do wystąpienia z wnioskiem o rejestrację związku wyznaniowego, a zarazem mogą piastować stanowiska kierownicze w zarejestrowanych związkach wyznaniowych. W celu jednoznacznego rozstrzygnięcia wątpliwości interpretacyjnych wskazane byłaby nowelizacja art. 31 ust. 1 ustawy z 17 maja 1989 r. i wyraźne dopuszczenie,

¹² Tj. Dz.U. z 2017 r., poz. 1153.

aby wnioskodawcami w postępowaniu o wpis związku wyznaniowego do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych mogli być obok obywatele polskich mających pełną zdolność do czynności prawnych także analogiczna kategoria cudzoziemców, przynajmniej ci mający miejsce stałego zamieszkania na terytorium Polski. Obecny stan prawny, a zwłaszcza praktyka administracyjna w dziedzinie rejestracji związków wyznaniowych realnie grożą skazaniem Polski przez Europejski Trybunał Praw Człowieka na podstawie zarzutu naruszenia art. 9 w związku z art. 14 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹³. W Polsce w zakresie legalizacji związków wyznaniowych, czyli w sferze wolności praktykowania religii, uprawnienia jednostki są bowiem zróżnicowane na podstawie kryterium politycznego, tzn. przesłanki obywatelstwa. Taki stan należy uznać za relikwyt okresu państwa totalitarnego, względnie autorytarnego, w latach 1944–1989.

Postulat Trybunału Konstytucyjnego wobec Sejmu nowelizacji art. 2 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w RP polegający m.in. na wyeliminowaniu ustawowego wymogu obywatelstwa polskiego jako przesłanki członkostwa w gminie wyznaniowej żydowskiej jest zasadny z punktu widzenia zapewnienia spójności systemu prawnego RP. Wspomniany przepis stanowi bowiem regulację wyjątkową na tle analogicznych postanowień indywidualnych ustaw wyznaniowych. Jego nowelizacja jest także wskazana, z uwagi na wizerunek Polski na arenie międzynarodowej. Wprowadzenie przez ustawodawcę wymogu obywatelstwa polskiego oraz zamieszkania na terytorium RP jako warunku przynależności do gmin żydowskich może być oceniane jako wyraz ksenofobicznych a zarazem antysemickich resentymentów polskiego prawodawcy. Może być postrzegane jako wyraz obaw przed ewentualnym zdominowaniem polskich gmin wyznaniowych żydowskich przez żydowskich przybyszów z zagranicy, szczególnie w kontekście wciąż trwającego procesu restytucji nieruchomości żydowskiego na rzecz gmin wyznaniowych żydowskich i Związku Gmin¹⁴.

13 Por. P. Borecki, *Prawo wyznaniowe w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku*, Warszawa 2013, s. 66–68.

14 Do Komisji Regulacyjnej do Spraw Gmin Wyznaniowych Żydowskich wpłynęło w sumie 5504 wnioski rewindykacyjne.

Należy jednak zaznaczyć, że ewentualna nowelizacja ustawy z 20 lutego 1997 r. będzie wymagała, w myśl art. 25 ust. 5 Konstytucji, zgody Wyznaniowej Wspólnoty Żydowskiej wyrażonej w formie uprzedniej umowy zawartej z Rada Ministrów. Obecnie udzielenie takiej zgody bynajmniej nie jest oczywiste.

W sumie analizowany wyrok Sądu Najwyższego należy oceniać jako nieprzekonujący. W jego uzasadnieniu zabrakło rozważenia relacji między indywidualną a kolektywną wolnością wyznania. Pominięto stanowisko w tej dziedzinie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Wyrok analizowany jest jednak przede wszystkim w istocie rzeczy niezgodny z art. 25 ust. 3 Konstytucji.

Bibliografia

- Borecki P., *Prawo wyznaniowe w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku*, Warszawa 2013.
- Borecki P., *Status prawny wyznawców judaizmu w Polsce*, „Państwo i Prawo” 2010, z. 9.
- Czohara A., Zieliński T.J., *Ustawa o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Polsce. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Polski Słownik Judaistyczny. Dzieje, kultura, religia, ludzie*, tom 1, oprac. Z. Borzymińska, R. Żebrowski, Warszawa 2003.
- Sobczyk, *Autonomia związków wyznaniowych*, [w:] *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, pod red. A. Mezglewskiego, Warszawa 2014.

Eliza Maniewska¹

ORZECZNICTWO SĄDU NAJWYŻSZEGO

ABSTRACT

Judicial Decisions of the Supreme Court

Contrary to lawmakers' intentions, issues concerning employee pay are much more frequently regulated by remuneration by-laws than by collective labor agreements. Despite the significant role these legal instruments play, it has not been clear whether employers may independently revoke remuneration by-laws in the event of opposition from trade unions operating in a work establishment, or whether they become 'perpetual' legal instruments in the absence of a consensus. Of no less importance – though in the area of civil law – is the position taken by the Supreme Court on the expiration of separate ownership of premises upon the lapse of the established time limit for perpetual usufruct of land on which the premises are located. Also significant is the Supreme Court's holding that in disciplinary proceedings against legal advisers or trainee legal advisers, a complaint may be filed with the Supreme Court against a judgment of a court of appeal reversing and remanding a previous judgment.

¹ Eliza Maniewska absolwentka Wydziału Prawa i Administracji oraz Wydziału Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego, w 2003 r. zdała egzamin sędziowski, doktor nauk prawnych, członek Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego. Specjalizuje się w prawie pracy i procedurze cywilnej, autorka komentarzy, licznych opracowań i artykułów naukowych.

Keywords: remuneration by-laws, separate ownership of premises, perpetual usufruct, disciplinary proceedings against legal advisers, complaint against a judgment of a court of appeal reversing and remanding a previous judgment in criminal proceedings

Słowa kluczowe: regulamin wynagradzania; prawo do odrębnej własności lokalu; użytkowanie wieczyste; postępowanie dyscyplinarne wobec radców prawnych; skarga na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego w postępowaniu karnym

Sprawy z zakresu prawa pracy ubezpieczeń społecznych i spraw publicznych

Pomimo sprzeciwu organizacji związkowych pracodawca może samodzielnie uchylić regulamin wynagradzania.

Tryb wydania regulaminu wynagradzania określa art. 77² § 4 k.p.

Ustala go samodzielnie pracodawca, chyba że działa u niego zakładowa organizacja związkowa, spełniająca wymagania z art. 25¹ ustawy o związkach zawodowych. W wyroku z dnia 7 grudnia 2005 r., III PK 29/04, OSNP 2006, nr 21–22, poz. 319, Sąd Najwyższy stwierdził, że regulaminy wynagradzania i pracy, ustalone i wprowadzone w życie zgodnie z obowiązującymi przepisami zanim u pracodawcy powstały związki zawodowe (zakładowe organizacje związkowe), nie wymagają późniejszego uzgodnienia z nowo utworzonymi organizacjami związkowymi i jako wewnątrzzakładowe akty normatywne nie tracą mocy obowiązującej tylko dlatego, że u pracodawcy zaczęły działać związki zawodowe.

Jeżeli u pracodawcy działa jedna organizacja związkowa spełniająca wymagania z art. 25¹ ustawy o związkach zawodowych, to regulamin musi być z nią „uzgodniony”. Brak zgody uniemożliwia wydanie regulaminu.

Natomiast, gdy u pracodawcy działa więcej niż jedna zakładowa organizacja związkowa, to wówczas, zgodnie z art. 30 ust. 4 i 5 ustawy o związkach zawodowych, wszystkie zakładowe organizacje albo organizacje reprezentatywne w rozumieniu art. 241^{25a} k.p. powinny przedstawić pracodawcy wspólnie uzgodnione stanowisko w terminie 30 dni. Termin ten biegnie od dnia przedstawienia przez pracodawcę projektu regulaminu.

Jeżeli organizacje związkowe nie przedstawią w terminie 30 dni od dnia przedstawienia im projektu regulaminu przez pracodawcę, tak rozumianego wspólnie uzgodnionego stanowiska, to pracodawca sam ustala treść regulaminu, po rozpatrzeniu odrębnych stanowisk zakładowych organizacji związkowych. Według Sądu Najwyższego (wyrok z dnia 12 lutego 2004 r., I PK 349/03, OSNP 2005, nr 1, poz. 4), jeżeli organizacje związkowe przedstawią wspólne negatywne stanowisko, regulamin wynagradzania nie może być przez pracodawcę ustalony. Potwierdził to także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 2004 r., I PK 380/03, LEX nr 1615897.

Na bazie przytoczonych regulacji toczy się w literaturze spór dotyczący możliwości samodzielnego uchylecia regulaminu wynagradzania przez pracodawcę, u którego działa przedstawicielstwo związkowe. Znaczna część autorów stoi na stanowisku, że raz wydany regulamin może być zmieniony lub zastąpiony innym tylko za zgodą związków

Sąd Najwyższy w jednym z ostatnich judykatów uznał jednak, że jest to dopuszczalne.

Zdaniem Sądu Najwyższego wyrażonym w wyroku z dnia 12 października 2017 r., II PK 269/16, pracodawca może uchylić jednostronnie ustalony regulamin wynagradzania, gdy propozycja zastąpienia go nowym regulaminem została odrzucona przez związki zawodowe mimo zagrożenia upadłością.

Przyjęcie stanowiska, zgodnie z którym regulamin wynagradzania wprowadzony jednostronnie przez pracodawcę nie może zostać przez niego uchylony, gdy działające u niego organizacje związkowe nie wyraziły (przedstawiając wspólne stanowisko) zgody na zmianę dotychczasowego regulaminu przez zastąpienie go nowym regulaminem prowadziłoby bowiem do naruszenia art. 77² § 1 pkt 3, § 4 oraz § 5 k.p. w związku z art. 20 i 59 ust. 2 Konstytucji.

Sąd Najwyższy stwierdził, że w świetle aktualnego na dzień orzekania standardu konstytucyjnego, wieczyisty charakter postanowień takich źródeł prawa pracy jak układy zbiorowe stanowi nieproporcjonalne ograniczenie wolności prowadzenia działalności gospodarczej, ogranicza zasadę dobrowolności rokowań i narusza zasadę równości stron w rokowaniach. W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 18 listopada 2002 r., K 37/01 (OTK-A 2002 nr 6, poz. 82) sąd konstytucyjny uznał

jednoznacznie za sprzeczne z ustawą zasadniczą postanowienie Kodeksu pracy wyłączające możliwość jednostronnego rozwiązania układu zbiorowego pracy przez pracodawcę (art. 241⁷ § 4 k.p.). Z uzasadnienia tego wyroku wynika, że w przypadku istotnej zmiany warunków otoczenia makroekonomicznego w jakim działa pracodawca, niemożność jednostronnego uwolnienia się od skutków zawartego porozumienia zbiorowego, nadmiernie obciąża tę stronę porozumienia zbiorowego, którą obciążają konsekwencje i ryzyko zmiany otoczenia rynkowego w jakim strona ta działa.

Standard konstytucyjny ustalony przywołanym wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego, choć wprost odnoszący się tylko do układów zbiorowych, oddziałuje na wykładnię przepisów prawa pracy zawierających uregulowania odnoszące się do podobnych instytucji. Skoro Trybunał Konstytucyjny uznał za niezgodny z Konstytucyjną przepis zawierający normę, według której rozwiązany układ zbiorowy stosuje się nadal do czasu zawarcia nowego układu zbiorowego (w celu eliminacji stanu bezukładowego), to tym bardziej dopuszczalne i zasadne jest uwzględnienie standardu konstytucyjnego wynikającego z tego wyroku dla wykładni przepisów Kodeksu pracy w zakresie dotyczącym „wieczystego” obowiązywania regulaminu wynagradzania. Przyznanie „wieczystego” charakteru regulaminowi wynagradzania narusza tak samo art. 20 Konstytucji RP (przez wyłączenie możliwości jednostronnego uchylecia układu w związku z istotną i przedłużającą się zmianą warunków działalności gospodarczej) oraz art. 59 ust. 2 Konstytucji RP (przez ograniczenie zasady dobrowolności rokowań oraz naruszenie zasady równości stron w rokowaniach) jak wieczysty charakter układu zbiorowego. Strona związkowa, nie narażając się na żadne konsekwencje, mogłaby przedłużyć stosowanie postanowień dotychczasowego regulaminu wynagradzania, co w skrajnym przypadku mogłoby prowadzić do upadłości pracodawcy.

W sprawie objętej wyrokiem II PK 269/16 regulamin wynagradzania został ustalony samodzielnie przez pracodawcę. Zdaniem Sądu Najwyższego, taki regulamin wynagradzania może zostać przez pracodawcę uchylony, nawet gdy działające u niego organizacje związkowe nie wyrażają zgody na wprowadzenie nowego regulaminu (*de facto* zmianę dotychczasowego regulaminu), a zmiana zasad wynagradzania

pracowników obowiązujących u tego pracodawcy uzasadniona jest potrzebą radykalnego obniżenia kosztów działania przedsiębiorstwa pracodawcy (w tym kosztów płacowych), któremu w przeciwnym razie grozi upadłość. Według Sądu Najwyższego, wymóg uzgodnienia ze związkami zawodowymi treści nowego regulaminu (sprowadzający się do uzyskania zgody związków zawodowych na zastąpienie dotychczasowego regulaminu nowym, por. wyrok Sądu Najwyższego z 19 stycznia 2012 r., I PK 83/11, LEX nr 1129307) nie oznacza zakazu uchylania regulaminu przez pracodawcę w sytuacji niemożności przekonania związkowych zawodowych co do obiektywnej konieczności wprowadzenia stosownych zmian w zasadach wynagradzania. Również brak odesłania w art. 77² § 5 k.p. do przepisów o zmianie czy rozwiązaniu układu zbiorowego nie świadczy o niedopuszczalności uchylenia regulaminu wynagradzania będącego jednostronnym aktem pracodawcy, a nie porozumieniem zbiorowym, którego byt można byłoby zakończyć przez wypowiedzenie.

Jak wskazał Sąd, Kodeks pracy reguluje jedynie tryb wprowadzania regulaminu wynagradzania. Nie normuje jego zmiany ani ewentualnego uchylenia. Wywodzone z braku takiej regulacji założenie w przedmiocie „wieczystego” charakteru regulaminu można uznać za racjonalne tylko wówczas, gdy przyjmie się, że ma ono wymuszać na pracodawcach zawieranie układów zbiorowych, gdyż tylko wówczas uwolnią się od konieczności regulowania zasad wynagradzania w regulaminie wynagradzania. Potraktowanie regulaminu wynagradzania jako instrumentu wymuszającego na pracodawcach zawieranie układów zbiorowych (z uwagi na niemożność uchylenia regulaminu i możliwość wypowiedzenia układu przez pracodawcę) byłoby kontrproduktywne, gdyż zachęcałoby pracodawców do prowadzenia negocjacji nad układem zbiorowym w złej wierze, to jest tylko i wyłącznie w celu uzyskania możliwości uwolnienia się od postanowień ustalonego przez pracodawcę regulaminu wynagradzania (zastępowanego przez układ zbiorowy) i zastąpienia ich postanowieniami układu zbiorowego, które następnie byłyby przez pracodawcę wypowiedziane.

Według Sądu Najwyższego, treść art. 77² § 3 k.p. (w kontekście systemowym i funkcjonalnym tego przepisu) nie przekonuje co do poglądu, zgodnie z którym raz wprowadzony regulamin wynagradzania nie może zostać nigdy uchylony, ponieważ zawsze obowiązuje do czasu objęcia

pracowników postanowieniami układu zbiorowego, zaś Kodeks pracy nie przewiduje stanu bezregulaminowego u pracodawców, o których mowa w art. 77² § 1 k.p. Teza o niedopuszczalności stanu bezregulaminowego nie jest przekonująca jeżeli zważy się na brak konsekwencji normatywnej prawodawcy w realizacji takiego zamierzenia. Po pierwsze, wykonanie obowiązku z art. 77² § 1 k.p. nie zostało obwarowane żadną sankcją. Przykładowo pracodawca, na co wskazuje zawisłe przed Trybunałem Konstytucyjnym postępowanie w sprawie K 26/15, nie zawsze może wywiązać się z obowiązku z art. 77² § 1 k.p. Po drugie, zarówno w przypadku przedstawienia przez organizacje związkowe wspólnego pozytywnego stanowiska w przedmiocie projektu regulaminu wynagradzania jak wyłamania się z jednolitego frontu organizacji związkowych przez choćby jedną z nich, to ostatecznie pracodawca zadecyduje, czy ustali zasady wynagradzania pracowników w regulaminie wynagradzania. Obowiązująca regulacja art. 77² k.p. toleruje zatem stan bezregulaminowy, choć zgodzić się należy z tymi poglądami piśmiennictwa, że stan taki jest niepożądany.

Brak regulacji ustawowej zakazującej uchylania regulaminu wynagradzania przez pracodawcę znajdujące się w trudnej sytuacji ekonomicznej oznacza brak przeszkód dla zastosowania wzorca konstytucyjnego wynikającego z przywołanego na wstępie wyroku Trybunału Konstytucyjnego (czemu Sąd Najwyższy dał już wyraz w tezie wyroku z dnia 9 maja 2007 r., I PK 256/06, Orzecznictwo Sądu Najwyższego Zbiór Urzędowy Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych 2008 nr 1112, poz. 166, z krytyczną glosą A. Rycaka, Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa 2016 nr 2, s. 81–89). Uzasadnia także przelamanie opartego na wykładni funkcjonalnej powszechnego podglądu w piśmiennictwie, zgodnie z którym obowiązek ciągłego (nieprzerwanego) uregulowania zasad wynagradzania w regulaminie wynagradzania ciąży na pracodawcy tak długo, jak długo nie zostanie on objęty układem zbiorowym pracy.

W omawianym judykacie Sąd Najwyższy dostrzegł potrzebę zapewnienia stabilności warunków wynagradzania za pracę, zarówno z perspektywy interesów pracodawcy, pracowników i zakładowej organizacji związkowej, jak i z szerszej perspektywy stabilizacji warunków zatrudnienia w skali makro. Obowiązek uregulowania warunków wynagradzania za pracę w regulaminie wynagradzania u pracodawców

wymienionych w art. 77² § 1 i 1² k.p. ma bowiem zapobiegać częstym zmianom wynagrodzeń pracowników w zależności od krótkotrwałych wahań koniunktury gospodarczej. Realizacja tych funkcji regulaminu wynagradzania nie wymaga jednak wykreowania rozwiązania skutkującego nadaniem „wieczystego” charakteru wprowadzonemu jednostronnie przez pracodawcę regulaminowi, zwłaszcza gdy jego dalsze obowiązywanie zagraża funkcjonowaniu pracodawcy, a przez to godzi finalnie w interesy pracowników.

Sąd podkreślił przy tym, że niedostatek regulacji kodeksowej w zakresie uchylecia regulaminu wynagradzania, przywołany wzorzec konstytucyjny oraz funkcje społeczne regulaminu wynagradzania, przemawiają zatem za poddaniem zachowania pracodawcy polegającego na uchyleciu dotychczasowego regulaminu w przypadku braku zgody związków zawodowych na wprowadzenie nowego regulaminu wynagradzania wnikliwej kontroli sądowej w sprawach indywidualnych, w których pracownicy kwestionują wypowiedzenia zmieniające, dokonane w wyniku uchylecia regulaminu wynagradzania. Podstawą prawną takiej oceny pozostaje jedynie art. 8 k.p., którego zastosowanie powinno uwzględniać potrzebę zapobiegania częstym, nieuzasadnionym, pozorowanym działaniom pracodawcy w obszarze dotyczącym regulaminu wynagradzania. Zdaniem Sądu Najwyższego, pracodawca znajdujący się przez dłuższy okres czasu w trudnej sytuacji ekonomicznej (a zwłaszcza w sytuacji wymagającej wdrożenia programu restrukturyzacji w ramach pomocy publicznej), który podjął próbę uzgodnienia ze związkami zawodowymi zmiany regulaminu wynagradzania (wprowadzenia nowego regulaminu w miejsce dotychczasowego) celem obniżenia kosztów przedsiębiorstwa zagrożonego upadłością, nie nadużywa swego prawa, gdy uchyla dotychczasowy regulamin po otrzymaniu wspólnego negatywnego stanowiska działających u niego organizacji związkowych, niezawierającego żadnych realnych propozycji dostosowywania treści aktu regulującego politykę płacową u tego pracodawcy do zmienionych realiów funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2017 r., II UK 170/16

1. Powtarzające się świadczenie prostych lub nieskomplikowanych czynności konfekcjonowania (składania) zestawów promocyjnych

artykułów chemii gospodarczej za wynagrodzeniem 0,30 zł za pojedynczy zestaw nie stanowiły odrębnego ani autonomicznego wykonania tego typu „dzieł”, które nie kreowały umowy rezultatu, ale stanowiły jurysdykcyjnie nieakceptowany sposób ucieczki od obowiązku składkowego umów starannego działania.

2. Jeżeli sporna umowa cywilnoprawna stanowi tytuł podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym, to dowód przeciwny obarcza skarżącego płatnika składek z uwagi na jego interes prawny w postulowanym ustaleniu niepodlegania zainteresowanego temu obowiązkowi ze względu na jego potencjalny lub „domniemany” status prawny ucznia lub studenta, o którym mowa w art. 6 ust. 4 ustawy systemowej

Wyrok SN z dnia 28 czerwca 2016 r., II UK 364/16

Z art 29 § 2 pkt 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 613 ze zm.) w związku z art. 31 i 32 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 963 ze zm.) nie wynika, aby ograniczenie odpowiedzialności małżonka, niebędącego płatnikiem składek, za zaległości składkowe drugiego małżonka, uzależnione było od powiadomienia organu rentowego o zawarciu umowy o ograniczeniu lub wyłączeniu ustawowej wspólności majątkowej (art. 47¹ k.r.o.).

Wyrok SN z dnia 4 października 2017 r., III PK 143/16

Pracodawca przejmujący zakład pracy może stać się stroną umowy o zakazie konkurencji po ustaniu stosunku pracy, zawartej przez pracownika z poprzednim pracodawcą (art. 101² § 1 k.p.), jeżeli podstawą prawną przejścia stanowiły przepisy przewidujące sukcesję uniwersalną (np. art. 494 § 1 k.s.h.).

Wyrok SN z dnia 5 października 2017 r., I PK 270/16

Upływ nadmiernie długiego okresu między przeprowadzeniem konsultacji zamiaru wypowiedzenia z organizacją związkową a datą wypowiedzenia umowy o pracę, który występuje w przypadku upływu jednego roku między tymi czynnościami, implikuje ocenę, że brak ponowienia konsultacji związkowej, narusza tryb z art. 38 k.p.

Wyrok SN z dnia 20 września 2017 r., I UK 341/16

Możliwość zmniejszenia proporcjonalnie podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne na zasadach określonych w art. 18 ust. 10 w związku z art. 18 ust. 9 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 963 ze zm.), mają tylko osoby deklarujące najniższą podstawę wymiaru składek.

Wyrok SN z dnia 26 września 2017 r., II UK 422/16

Nawet opowiadając się za wąskim ujęciem zewnętrznej przyczyny wypadku przy pracy w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1773 ze zm.) i przyjmując, że przyczyny tej nie stanowi codzienna, nawet ciężka praca, jeśli w dniu zdarzenia nie wystąpiły nadzwyczajne okoliczności w jej świadczeniu, trzeba uznać za ową nadzwyczajną okoliczność nadmierne przemęczenie pracownika między innymi ponadnormatywną pracą w dniu wypadku lub (wyjątkowo) w dłuższym okresie czasu. Pogląd ten jest tym bardziej uzasadniony, jeśli pracy w godzinach nadliczbowych towarzyszą szczególnie – niekorzystne warunki atmosferyczne, w jakich była ona wykonywana oraz wystąpienie dodatkowego czynnika w postaci stresu.

Wyrok SN z dnia 26 września 2017 r., II UK 418/16

Wpłacenie składki na dobrowolne ubezpieczenie chorobowe może być odczytywane jako wynikający z takiej czynności konkludentny wniosek o objęcie ubezpieczeniem, do którego ma zastosowanie przepis art. 14 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Podejmujący taką czynność ubezpieczony nie formułuje jednak oświadczenia o objęcie ubezpieczeniem od określonego terminu, co wyłącza możliwość skorzystania z uregulowania zawartego w art. 14 ust. 1a tej ustawy, przewidującego objęcie dobrowolnym ubezpieczeniem chorobowym od poprzedzającego opłacenie składki dnia wskazanego we wniosku.

Uchwała SN z dnia 9 stycznia 2018 r., III PZP 3/17

Rozwiązanie stosunku pracy na podstawie powołania, o którym mowa w art. 9 ust. 2 ustawy z 22 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r.,

poz. 50), w wyniku odwołania ze stanowiska po wejściu w życie tej ustawy a przed upływem okresu równoważnego okresowi wypowiedzenia z art. 36 § 1 k.p. i bez uzasadnionej (rzeczywistej) przyczyny nie wyłącza roszczenia pracownika o odszkodowanie.

Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 31 stycznia 2018 r., III UZP 8/17

Praca w transporcie kierowcy samochodu ciężarowego o dopuszczalnym ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony, który ubocznie wykonywał czynności konwojenta, ładowacza lub spedytora w odniesieniu do przewożonych towarów, jest pracą w szczególnych warunkach (art. 32 ust. 1 w związku z art. 184 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm. w związku z poz. 2 Działu VIII wykazu A stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.).

Sprawy z zakresu prawa cywilnego i gospodarczego

Upływ terminu, na który zostało ustanowione prawo użytkowania wieczystego gruntu, nie powoduje wygaśnięcia prawa odrębnej własności lokalu znajdującego się w budynku położonym na tym gruncie.

Uchwałą składu siedmiu sędziów z dnia 25 sierpnia 2017 r., III CZP 11/17, Sąd Najwyższy przeciął brzemienno w skutkach dla prawa rzeczowego spór, który toczył się zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie, o znaczenie upływu terminu, na jaki zostało ustanowione prawo użytkowania wieczystego nieruchomości, na której znajduje się budynek wielo-lokalowy dla prawa odrębnej własności lokalu w tym budynku.

Istota zagadnienia dotyczyła prawidłowej wykładni przepisów ustawy o własności lokali oraz przepisów Kodeksu cywilnego i ustawy o gospodarce nieruchomościami, które należało wziąć pod uwagę przy ustaleniu skutków upływu terminu, na jaki ustanowiono prawo użytkowania wieczystego dla prawa własności lokalu znajdującego się w budynku posadowionym na gruncie oddanym w użytkowanie wieczyste.

Trudności związane z wykładnią wchodzących w grę przepisów miały źródło przede wszystkim w tym, że skutki te nie zostały uregulowane w ustawie. Trudności były tym większe, że w Kodeksie cywilnym oraz w ustawie o gospodarce nieruchomościami przyjęto jednoznacznie, iż wraz z wygaśnięciem użytkowania wieczystego gaśnie prawo własności budynku. Z art. 235 § 2 k.c. wynika, że przysługująca wieczystemu użytkownikowi własność budynków i urządzeń, jest prawem związanym z użytkowaniem wieczystym. Konsekwencją tego związku jest to, że wygaśnięcie prawa użytkowania wieczystego pociąga za sobą wygaśnięcie przysługującego użytkownikowi wieczystemu prawa własności budynków i urządzeń. Za takim rozumieniem związku, o którym mowa w art. 235 § 2 k.c., wyraźnie przemawia przyznanie wieczystemu użytkownikowi prawa do wynagrodzenia za utraconą własność budynku. Zgodnie z art. 33 ust. 2 u.g.n., w razie wygaśnięcia użytkowania wieczystego, użytkownikowi wieczystemu przysługuje wynagrodzenie za wzniesione przez niego lub nabyte budynki i urządzenia. Wykładnia językowa wymienionych przepisów wskazuje więc, że w razie wygaśnięcia użytkowania wieczystego – pomimo iż własność jest co do zasady prawem bezterminowym – gaśnie także własność budynków i urządzeń. Stają się one częściami składowymi gruntu i przechodzą na własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego w zależności od tego, na czym gruncie ustanowione zostało prawo użytkowania wieczystego, które wygasło. *Prima facie* można uznać, że skoro prawo odrębnej własności lokalu ustanowione w takim budynku, jest związane z udziałem w prawie własności budynku, a własność ta, przysługująca użytkownikowi wieczystemu, wygasła, to ono powinno także wygasnąć. Z analizowanych przepisów Kodeksu cywilnego i ustawy o gospodarce nieruchomościami wyciągnąć można wobec tego wnioski, że wraz z wygaśnięciem prawa wieczystego użytkowania gruntu, na którym posadowiony jest budynek, w którym znajduje się lokal będący przedmiotem odrębnej własności, własność tego lokalu także wygasa. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 września 2009 r., I CSK 6/09 stwierdził, że prawo własności lokalu nie jest prawem nieograniczonym w czasie, istnieje bowiem tak długo, jak długo trwa własność budynku. Zdaniem Sądu Najwyższego, na taką wykładnię nie ma wpływu wejście w życie art. 3a u.w.l.

Takie ujmowanie relacji pomiędzy użytkowaniem wieczystym gruntu a odrębną własnością lokalu znajdowało wsparcie także we wcześniejszym orzecznictwie Sądu Najwyższego, który wielokrotnie uznał, że

własność budynku jest prawem związanym z prawem użytkowania wieczystego. W uchwale z dnia 14 listopada 1963 r., III CO 60/63 (OSNCP 1964, nr 12, poz. 246) Sąd Najwyższy podkreślił, że własność budynków jest pochodną od podstawowego prawa jakim jest prawo użytkowania wieczystego, a w uchwale z dnia 8 września 1992 r., III CZP 89/92 (OSNCP 1993, nr 4, poz. 53) wskazał, że własność nieruchomości budynkowej przynależy do prawa użytkowania wieczystego, które jest prawem głównym. Z kolei w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2003 r., II CKN 1155/00 (OSNC 2004, nr 4, poz. 61) stwierdzono, że Kodeks cywilny nadał prawu wieczystego użytkowania gruntu nadrzędny charakter w stosunku do prawa własności budynków na tym gruncie, które jest prawem głównym, a prawem związanym jest prawo własności budynków posadowionych na tym gruncie. Podobne stanowisko było zajmowane w doktrynie. Należy jednak zauważyć, że poglądy te powstały w okresie obowiązywania zasady szczególnej ochrony własności państwowej, co niewątpliwie miało na nie wpływ.

Zupełnie inny wniosek wynika z wykładni przepisów ustawy o odrębnej własności lokali. Zgodnie z art. 3 ust. 1 tej ustawy, w razie wyodrębnienia własności lokali właścicielowi przysługuje udział w nieruchomości wspólnej, dopóki trwa odrębna własność lokali. Nieruchomością wspólną jest grunt oraz części budynku i urządzenia, które nie służą do wyłącznego użytku właścicieli lokali (art. 3 ust. 2 u.w.l.). Jak wynika z art. 4 ust. 3 u.w.l., jeżeli budynek został wzniesiony na gruncie oddanym w użytkowanie wieczyste, przedmiotem wspólności jest to prawo. Oznacza to, że udział w prawie użytkowania wieczystego gruntu będzie związany z odrębną własnością lokalu. Taki wniosek potwierdza wyraźnie art. 3a ust. 1 u.w.l., w którym uregulowano zasady oddawania w użytkowanie wieczyste ułamkowej części gruntu, stanowiąc, że oddana w użytkowanie wieczyste ułamkowa część gruntu jest prawem związanym z odrębną własnością lokali. Z wykładni językowej powołanych przepisów wynika jednoznacznie, że udział w własności nieruchomości wspólnej, albo udział w prawie użytkowania wieczystego gruntu jest prawem związanym z prawem odrębnej własności lokalu, znajdującym się w budynku posadowionym na tym gruncie. Wobec tego brak podstaw, aby dla wyjaśnienia relacji pomiędzy odrębną własnością lokali a udziałem w użytkowaniu wieczystym gruntu stosować art. 235 § 2 k.c. Przepis

ten określa, podobnie jak analizowane wyżej przepisy ustawy o własności lokali, relację pomiędzy prawem własności a prawem użytkowania wieczystego gruntu tyle, że nie w odniesieniu do lokalu, a wyłącznie w stosunku do budynków i urządzeń znajdujących się na gruncie oddanym w użytkowanie wieczyste.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w składzie powiększonym, porównanie treści art. 235 § 2 k.c., z treścią przepisów art. 3 ust. 1 u.w.l. w związku z art. 4 ust. 1 oraz art. 3a ust. 1 u.w.l. wskazuje, że są to w części przepisy określające tę samą materię, jednak nie w odniesieniu do budynków, ale do lokali. Można wobec tego uznać, że analizowane przepisy ustawy o własności lokali są przepisami szczególnymi w stosunku do art. 235 § 2 k.c. Zgodnie z zasadą *lex specialis derogat legi generali* należy je stosować w miejsce art. 235 § 2 k.c. skoro normuje one dla potrzeb nieruchomości lokalowej tę samą materię, którą reguluje dla nieruchomości budynkowej art. 235 § 2 k.c. Za stosowaniem wspomnianych przepisów ustawy o własności lokali w miejsce art. 235 § 2 k.c. przemawia również zasada *lex posterior derogat legi priori*, gdyż art. 3a ust. 1 u.w.l. wszedł w życie dnia 26 września 1997 r., a art. 235 § 2 k.c. już 1 stycznia 1965 r. Biorąc to wszystko pod uwagę Sąd Najwyższy w uchwale III CZP 11/17 stwierdził, że z mających tu zastosowanie przepisów ustawy o własności lokali, jednoznacznie wynika, iż prawem głównym jest prawo własności lokalu, a prawem akcesoryjnym i związanym z nim jest udział w użytkowaniu wieczystym gruntu. Brak wobec tego podstaw do uznania, że upływ terminu, na jaki ustanowiono prawo użytkowania wieczystego prowadzi do wygaśnięcia prawa własności lokalu, a tym samym odrębna własność lokalu nie może być traktowana, jako własność ograniczona w czasie.

Według składu powiększonego Sądu Najwyższego, wnioski wynikające z wykładni językowej znajdują silne wsparcie w wykładni systemowej, a także przemawiają za nimi ważne względy wynikające z wykładni funkcjonalnej oraz historycznej.

Jeżeli prawo własności lokalu nie wygasa na skutek upływu terminu, na jaki ustanowione zostało prawo użytkowania wieczystego gruntu, to oznacza, że własność lokalu jest własnością nieograniczoną w czasie. Takie pojmowanie odrębnej własności lokalu pozostaje w zgodzie z przyjmowaną w prawie polskim koncepcją własności, jako prawa jednolitego, bezterminowego i niepodzielonego.

Bez znaczenia jest tu okoliczność, że odrębna własność dotyczy lokalu, który znajduje się w budynku, stanowiącym własność użytkownika wieczystego, która wygasła wraz z wygaśnięciem użytkowania wieczystego. Regulacja prawna własności nieruchomości lokalowej i nieruchomości budynkowej w sytuacji, gdy z taką własnością wiąże się udział w użytkowaniu wieczystym gruntu, na którym posadowiony jest budynek, znajduje się w odrębnych ustawach i zasadniczo różni się od siebie. Związanie własności budynku z prawem użytkowania wieczystego gruntu jest zapewne następstwem obowiązywania zasad jednolitego funduszy własności państwowej i szczególnej ochrony tej własności, które wpływały na treść norm prawnych i ich wykładnię w czasie, gdy uchwalano art. 235 § 2 k.c. Natomiast prawo odrębnej własności lokalu zostało uregulowane w aktualnym kształcie znacznie później, a wykładnia odnoszących się do niego przepisów powinna uwzględniać standardy zawarte w Konstytucji RP, która przewiduje ochronę własności, bez względu na podmiot, któremu ona przysługuje.

Za uznaniem prawa własności lokalu za prawo główne, według składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego, przemawiają również ważne względy systemowe związane z podstawowymi konstrukcjami polskiego prawa rzeczowego. Prawo własności jest niewątpliwie najważniejszym prawem w katalogu tych praw. Prawo własności, niezależnie od tego czy dotyczy nieruchomości gruntowej, budynkowej albo lokalowej jest chronione jednakowo. Gdy rozważamy czy prawo to zależy od prawa stojącego niżej w hierarchii praw rzeczowych, czyli prawa użytkownika wieczystego należy przyznać prymat prawu własności. Uzależnianie bytu prawa własności lokalu, które jest prawem głównym od związanego z nim prawa użytkowania wieczystego, które jest prawem akcesoryjnym, byłoby zaprzeczeniem ustalonej hierarchii, w jakiej te prawa pozostają względem siebie. Ponadto, jak wiadomo, w polskim prawie obowiązuje zasad numerus clausus praw rzeczowych. Oznacza to, że mogą w obrocie występować tylko takie prawa, jakie aktualnie system prawa przewiduje i reguluje. W katalogu praw rzeczowych występuje tylko prawo własności, jako prawo, które nie jest ograniczone w czasie, brak zaś w nim własności czasowej, co powoduje, że tym bardziej nieuzasadnione byłoby przyjmowanie w drodze wykładni możliwości pojawienia się takiego prawa. W tym kontekście dodać trzeba, że przeciwko kreowaniu własności

czasowej przemawia także wykładnia historyczna. Prawo polskie znało własność czasową, którą dopuszczał dekret z 11 października 1946 r. (Dz.U. z 1946 r., Nr 57, poz. 319). Ustawodawca w Kodeksie cywilnym nie przyjął koncepcji własności czasowej. Wobec tego za niedopuszczalne należy uznać kreowanie takiej koncepcji w drodze wykładni sądowej.

Za traktowaniem odrębnej własności lokalu, jako prawa głównego i nieograniczonego w czasie, a nie prawa, które jest związane z prawem użytkowania wieczystego i gaśnie wraz z upływem terminu, na jaki to prawo ustanowiono, przemawia według Sądu Najwyższego także powinność interpretowania norm zawartych w ustawach zwykłych zgodnie z Konstytucją, która jest najwyższym prawem (art. 8) i wnioski wynikające z zawartych w niej przepisów muszą być uwzględniane przy wykładni ustaw zwykłych. Z art. 64 ust. 3 Konstytucji wynika, że własność może być ograniczana tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności. Bez wyraźnego przepisu ustawy nie można wobec tego uznać, że prawo własności lokalu wygasa. Ustawa (art. 235 § 2 k.c.) przewiduje ograniczenie w czasie, ale tylko własności budynków, a nie lokali. Wykładnia prowadząca do stwierdzenia, że odrębna własność lokalu może przybrać postać prawa ograniczonego w czasie, już z tego względu jest niedopuszczalna. Ponadto uznanie, że własność lokalu wygaśnie narusza istotę tego prawa. Polskie prawo przyjmuje koncepcję rromańską własności, jako prawa jednolitego, które nie może być podzielone, co do treści. Ograniczenie prawa odrębnej własności lokalu w czasie godziłoby w istotę tego prawa, które jest prawem bezterminowym. Podkreślić należy, że odrębna własność lokalu jest prawem własności w rozumieniu art. 64 Konstytucji, brak jest zatem jakichkolwiek podstaw do różnicowania przewidzianej w niej ochrony prawa własności ze względu na rodzaj nieruchomości, której ona dotyczy. Odnosi się ona wobec tego zarówno do odrębnej własności lokalu mieszkalnego, jak i lokalu użytkowego.

Warto również zauważyć, że odrębna własność lokalu jest jednym ze sposobów zaspokajania potrzeb mieszkaniowych. Rozważany problem z reguły będzie dotyczył zaś odrębnej własności lokali mieszkalnych. W art. 75 Konstytucji zobowiązano władze publiczne do prowadzenia polityki sprzyjającej zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych oraz popierania działań obywateli zmierzających do uzyskania własnego

mieszkania. Wprawdzie w przepisie tym mowa jest o prowadzeniu polityki przez władze publiczne, ale w doktrynie przyjmuje się trafnie, że obowiązek przewidziany w nim spoczywa także na sądach w procesie stosowania prawa. Wykładnia zmierzająca do uznania, że prawo własności lokalu jest prawem bezterminowym, którego los nie jest związany z wygaśnięciem prawa użytkowania gruntu sprzyja utrzymaniu własnego mieszkania. Przyjęcie stanowiska odmiennego, czyli że prawo własności lokalu wygasa, prowadziłoby do pozbawienia własnego mieszkania, co w oczywisty sposób byłoby sprzeczne z art. 75 ust. 1 Konstytucji.

Według składu powiększonego Sądu Najwyższego, zaspokajanie potrzeb mieszkaniowych w formie odrębnej własności lokali w budynkach posadowionych na gruntach oddanych w użytkowanie wieczyste jest zjawiskiem masowym. Proponowana wykładnia przepisów wchodzących w grę ustaw prowadzi do stabilizacji sytuacji właścicieli lokali. Odmienne stanowisko powodowałoby zaś trudny do zaakceptowania skutek w postaci utraty przez właściciela lokalu przysługującego mu prawa. Dodatkowo, inaczej niż przy utracie prawa własności budynku na mocy art. 235 § 2 k.c., gdy właścicielowi przyznano wyraźne prawo od wynagrodzenia (art. 33 ust. 2 u.g.n.), właścicielowi lokalu, który utraciłby swoje prawo w istocie *ex lege*, żaden przepis nie przyznaje roszczenia o wynagrodzenia. Takich, w istocie zupełnie zbędnych problemów, unika się przyjmując proponowaną wykładnie wchodzących w grę przepisów ustawy o własności lokali, Kodeksu cywilnego i ustawy o gospodarce nieruchomościami. Zmierza ona, w sytuacji upływu terminu, na jaki ustanowione zostało użytkowanie wieczyste do zachowanie prawa własności lokalu, a także do zachowania prawa użytkowania wieczystego gruntu.

Według Sądu Najwyższego w składzie wydającym uchwałę III CZP 11/17, opowiedzenie się za nadaniem prawa użytkowania wieczystego charakteru dominującego i wygaszenie w związku z jego ustaniem prawa własności lokalu, nie znajduje wyraźnych podstaw, tym bardziej, że wymagałoby to odejścia od literalnej wykładni przepisów ustawy o własności lokali i dokonywanie wykładni wbrew temu, co wynika z art. 64 ust. 3 i art. 75 ust. 1 Konstytucji. Natomiast traktowanie prawa odrębnej własności lokalu jako prawa głównego i w konsekwencji uznanie, że związany z nim udział w użytkowaniu wieczystym gruntu jest prawem akcesoryjnym, które trwa tak długo jak własność lokalu, znajduje nie

tylko wyraźne wsparcie w wykładni wchodzących tu w grę przepisów, ale w konsekwencji prowadzi do łatwiejszych do zaakceptowania konsekwencji. Uznanie, że odrębna własność lokalu wygasła prowadziłoby do pozbawienia właściciela jego prawa. Natomiast dopuszczając przedłużenie prawa użytkowania wieczystego naruszamy tylko prawo właściciela gruntu w ten sposób, że musi on dalej znosić obciążenie jego gruntu, ale otrzymuje z tego tytułu opłatę. Jest to, więc o wiele łagodniejsze ograniczenie niż w przypadku pozbawienia właściciela lokalu przysługującego mu prawa, które z reguły jest następstwem przypadkowego przeoczenia konieczności zgłoszenia wniosku o przedłużenie użytkowania wieczystego. Dopuszczalność takiego ograniczenia ma swoje dodatkowe uzasadnienie, gdyż dotyczy szczególnego właściciela, jakim jest Skarb Państwa albo jednostki samorządu terytorialnego, na które to podmioty Konstytucja i przepisy szczególne nakładają obowiązek dążenia do zapewnienia mieszkania i przeciwdziałania bezdomności. Pozbawienia własności z reguły będzie dotyczyło zaś lokalu mieszkalnego i prowadziłoby nie do przeciwdziałania bezdomności, ale ją kreowało.

Z tych względów w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 25 sierpnia 2017 r., III CZP 11/17 przesądzono, że upływ terminu, na który zostało ustanowione prawo użytkowania wieczystego gruntu, nie powoduje wygaśnięcia prawa odrębnej własności lokalu znajdującego się w budynku położonym na tym gruncie.

Postanowienie SN z dnia 21 lipca 2017 r., I CZ 64/17

Na postanowienie Prezesa Krajowej Izby Odwoławczej o zwrocie odwołania, wydane na podstawie art. 187 ust. 6 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 2164 ze zm.), nie przysługuje skarga do sądu.

Postanowienie SN z dnia 28 lipca 2017 r., II CZ 32/17

W przypadku nie objęcia sentencją postanowienia o stwierdzeniu nabycia służebności gruntowej o treści przesyłu całości nieruchomości obciążonej, dochodzi do dorozumianego nie uwzględnienia całości żądania wnioskodawcy, od czego przysługuje wnioskodawcy apelacja, a nie wniosek o uzupełnienie postanowienia na podstawie art. 351 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

Wyrok SN z dnia 13 lipca 2017 r., I CSK 706/16

Sąd rozpoznający sprawę o uznanie wzorca umownego lub klauzuli w nim zawartej za niedozwoloną (art. 385¹ § 1 k.c.) ma pewną elastyczność w sformułowaniu treści zakazu, zależnie od kontekstu normatywnego i językowego innych postanowień wzorca oraz celu, jaki przyświeca zakazowi.

Wyrok SN z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 773/16

Podstawą obliczenia dotacji dla przedszkoli niepublicznych przewidzianej w art. 90 ust. 2b ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty w brzmieniu obowiązującym przed nowelizacją z dnia 13 czerwca 2013 r. (tekst jednolity Dz.U. z 2004 r., Nr 256, poz. 2572 ze zm.) powinna być kwota zaplanowanych w budżecie gminy wydatków bieżących ponoszonych w przedszkolach publicznych bez względu na źródła pochodzenia dochodów na ich pokrycie.

Wyrok SN z dnia 27 lipca 2017 r., I CSK 413/16

Sformułowane przez uprawnionego żądanie ochrony funkcji odróżniającej (konstytutywnej) wspólnotowego znaku towarowego może prowadzić pośrednio do ochrony także jego funkcji gwarancyjnej, chyba że uprawniony zmierza do udzielenia mu samodzielnej ochrony funkcji gwarancyjnej znaku należących do kategorii tzw. znaków renomowanych.

Wyrok SN z dnia 28 lipca 2017 r., II CSK 180/16

Sąd nie może odmówić zastosowania art 6 ust. 1 ustawy z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych (Dz.U. nr 201, poz 1540 ze zm.), nie jest on bowiem przepisem technicznym w rozumieniu art 1 dyrektywy 98/34/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 czerwca 1998 r. ustanawiającej procedurę udzielania informacji w dziedzinie norm i przepisów technicznych oraz zasady dotyczące usług społeczeństwa informacyjnego (Dz.U.U.E.L. 1998.204.37).

Wyrok SN z dnia 10 sierpnia 2017 r., I CSK 12/17

Nieważna jest uchwała o przeniesieniu na spółkę praw rzeczowych należących do spółdzielni, znajdującej się w likwidacji, w wyniku niezaskarżonej uchwały jej organów, jeżeli prawomocnym orzeczeniem sądowym za nieważne na podstawie art. 58 § 1 k.c. zostały uznane uchwały

organów spółdzielni, które później stały się podstawą do podjęcia niezaskarżonej uchwały, a której wykonanie prowadziło do czynności zmierzających do omińnięcia przepisów prawa spółdzielczego (art. 113–129) o postępowaniu likwidacyjnym, w rezultacie godzących w majątkowy interes spółdzielni i spółdzielców.

Wyrok SN z dnia 18 sierpnia 2017 r., IV CSK 659/16

Fakt, iż strona wniosła skargę na przewlekłość postępowania, i skargi tej nie uwzględniono, nie pozbawia jej możliwości powołania się na art. 16 ustawy o skardze na przewlekłość przy dochodzeniu roszczeń odszkodowawczych na podstawie art. 417 § 1 k.c.

Wyrok SN z dnia 6 września 2017 r., I CSK 38/17

W sprawie o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika, polegającej na ustanowieniu odrębnej własności lokalu mieszkalnego i jej przeniesieniu na jednego z wierzycieli, któremu z racji zawarcia umowy deweloperskiej w zwykłej formie pisemnej przysługiwało tylko roszczenie odszkodowawcze, sąd powinien rozważyć, czy spełnienie świadczenia o skutku rzeczowym zamiast odszkodowania nie łączyło się z arbitralnym naruszeniem interesów pozostałych wierzycieli.

Wyrok SN z dnia 6 września 2017 r., I CSK 563/16

Zawarcie przez beneficjenta pomocy umów najmu z innymi podmiotami i umożliwienie im czerpania korzyści z przyznanej pomocy, w ciągu okresu pięciu lat wymaganego ze względu na zasadę trwałości operacji związanych z inwestycjami, może być uznane za naruszenie art. 72 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), (Dz.U. UE.L Z 2005 r., Nr 277, poz. 1 ze zm.).

Wyrok SN z dnia 8 września 2017 r., II CSK 845/16

1. Błąd co do rozkładu wzajemnych ryzyk w powiązanych ze sobą gospodarczo i funkcjonalnie przeciwstawnych umowach opcji walutowych, stanowiących tzw. strukturę zerokosztową, może uzasadniać uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli (art. 84 k.c.).

2. Po upływie terminu do implementacji dyrektywy 2004/39/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych (Dz.Urz. UE L 145, s. 1), standard obowiązku informacyjnego banku w zakresie terminowych operacji finansowych (art. 5 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, jedn. tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 1988), w tym terminowych umów opcji walutowych, należało określać – z uwzględnieniem nakazu wykładni zgodnej z dyrektywą – według wskazań wynikających z dyrektywy 2004/39/WE.

Wyrok SN z dnia 27 października 2017 r., IV CSK 730/16

Konstrukcja winy umyślnej, o jakiej stanowi w art. 815 § 3 zd. 2 k.c. odnosi się do winy przy udzielaniu informacji, a nie winy w pozyskaniu odpowiedniej wiedzy co do okoliczności, o jakie zapytuje ubezpieczyciel.

Wyrok SN z dnia 9 listopada 2017 r., I CSK 53/17

Bank nie powinien udzielać posiadaczowi rachunków bankowych informacji nieprawdziwych, nierzetelnych lub nieścisłych, gdy mogą mieć one istotne znaczenie w zakresie wykonywania tych umów, przyszłej współpracy kontraktowej z bankiem i decyzji posiadacza rachunku obejmujących rozporządzanie środkami pieniężnymi (art. 354 § 1 k.c. w zw. z art. 725 k.c.).

Wyrok SN z dnia 10 listopada 2017 r., V CSK 41/14

1. Sąd Najwyższy nie ma kompetencji do orzekania o zgodności przepisu ustawy z Konstytucją (art. 188 i 193 Konstytucji). Zgodnie z art. 8 Konstytucji jej przepisy stosuje się bezpośrednio, co oznacza, że gdy dla rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy konieczna jest ocena konkretnego przepisu ustawy z Konstytucją, sąd zobowiązany jest dokonać prokonstytucyjnej wykładni tego przepisu albo jeżeli uzna to za celowe wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z pytaniem na podstawie art. 193 Konstytucji.
2. Art. 79 ust. 1 pkt 3 b uprawnia autora, którego prawa majątkowe zostały naruszone do żądania jednokrotności należnego mu wynagrodzenia gdyby naruszający korzystał z jego praw legalnie bez konieczności wykazywania szkody, związku przyczynowego i winy sprawcy.

Jeżeli szkoda uprawnionego jest wyższa może on żądać także sumy przewyższającej jednokrotną opłatę na zasadach ogólnych.

Wyrok SN z dnia 16 listopada 2017 r., V CSK 31/17

Brak jednoznacznego i definitywnego oświadczenia ubezpieczyciela o odmowie wypłaty świadczenia nie pozwala na określenie dnia, od którego bieg przedawnienia roszczenia przeciwko ubezpieczycielowi rozpoczyna się na nowo.

Wyrok SN z dnia 15 listopada 2017 r., II CSK 55/17

Artykuł 55⁴ k.c. ma zastosowanie do wniesienia przez spadkobierców jako aptoru do tworzonej spółki z o.o. przedsiębiorstwa spadkodawcy.

Wyrok SN z dnia 22 listopada 2017 r., IV CSK 29/17

Artykuł 34 prawa upadłościowego ma na celu przeciwdziałanie składaniu przez wierzycieli pochopnych, ewentualnie mających na celu szybką lub wyeliminowanie konkurencji, wniosków o ogłoszenie upadłości dłużnika. Złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości w złej wierze ma miejsce, gdy wierzyciel zamiast dochodzić swej, spornej między stronami wiarygodności w drodze procesu sądowego o zapłatę, składa wniosek o ogłoszenie upadłości w celu wywarcia nacisku na dłużnika, aby spełnić świadczenie.

Wyrok SN z dnia 30 listopada 2017 r., IV CSK 51/17

Zawarta we wzorcu umownym klauzula tzw. fikcji doręczenia dokumentów bankowych kredytobiorcy może być skuteczna w świetle postanowień art. 385¹ k.c. m.in. w sytuacji, w której dla pozwanego przez bank kredytobiorcy ustanowiono kuratora *absentis* (art. 143 k.p.c.).

Uchwała SN z dnia 24 listopada 2017 r., III CZP 38/17

Gmina ponosi odpowiedzialność za szkodę wynikającą z nieuprzątnięcia błota, śniegu, lodu i innych zanieczyszczeń z chodników położonych wzdłuż nieruchomości w razie nienależytego sprawowania nadzoru nad wykonaniem przez właściciela obowiązku wynikającego z art. 5 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (jedn. tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1289).

Uchwała SN z dnia 29 listopada 2017 r., III CZP 68/17

Przepis art. 788 § 1 k.p.c. nie ma zastosowania w razie przekształcenia spółki handlowej w inną spółkę handlową na podstawie art. 551 § 1 k.s.h.

Uchwały SN z dnia 17 listopada 2017 r., III CZP 58/17 oraz III CZP 56/17

1. Zarzuty odwołania od wyboru najkorzystniejszej oferty, o którym mowa w art. 180 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 2164 ze zm.) mogą obejmować także zaniechanie wykluczenia wykonawcy, który złożył ofertę wybraną przez zamawiającego lub zaniechanie odrzucenia oferty, która powinna podlegać odrzuceniu.
2. Artykuł 198f ust. 2 zdanie czwarte ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (jedn. tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 2164 ze zm.) wyłącza możliwość uchylecia przez sąd okręgowy na podstawie art. 386 § 4 k.p.c. postanowienia Krajowej Izby Odwoławczej o odrzuceniu odwołania.

Uchwała SN z dnia 24 listopada 2017 r., III CZP 64/17

Gmina, która została zawiadomiona o sprawie o opróżnienie lokalu na podstawie art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (jedn. tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 1610 ze zm.), jest uprawniona do złożenia apelacji od wyroku nakazującego opróżnienie lokalu, w którym ustalono uprawnienie do otrzymania lokalu socjalnego, także w zakresie nakazu opróżnienia lokalu.

Uchwała SN z dnia 29 listopada 2017 r., III CZP 68/17

Przepis art. 788 § 1 k.p.c. nie ma zastosowania w razie przekształcenia spółki handlowej w inną spółkę handlową na podstawie art. 551 § 1 k.s.h.

Uchwała SN z dnia 1 grudnia 2017 r., III CZP 65/17

Członek zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, który objął tę funkcję wtedy, gdy spółka była niewypłacalna, ponosi odpowiedzialność przewidzianą w art. 299 k.s.h. za długi spółki powstałe po objęciu przezeń funkcji, także wtedy, gdy zgłoszony przez niego wniosek o ogłoszenie upadłości spółki zostałby oddalony na tej podstawie, że majątek

spółki nie wystarczyłyby na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego lub wystarczyłyby jedynie na zaspokojenie tych kosztów.

Uchwała SN z dnia 8 grudnia 2017 r., III CZP 71/17

Nie jest dopuszczalne prowadzenie egzekucji z lokalu mieszkalnego, jeżeli prawomocnym wyrokiem sądu, ze względu na niespełnienie wymagań, o których mowa w art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (jedn. tekst Dz.U. z 2015 r., poz. 1892 ze zm.), została stwierdzona nieważność umowy o ustanowieniu odrębnej własności tego lokalu.

Uchwała SN z dnia 8 grudnia 2017 r., III CZP 75/17

Dłużnik mający status lokatora w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (jedn. tekst Dz.U. z 2016, poz. 1610), przeciwko któremu zostało wszczęte postępowanie egzekucyjne o opróżnienie lokalu służącego zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych, prowadzone na podstawie tytułu wykonawczego określonego w art. 999 § 1 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym do dnia 3 maja 2012 r., może dochodzić ustalenia prawa do lokalu socjalnego na podstawie art. 189 k.p.c.

Uchwała SN z dnia 8 grudnia 2017 r., III CZP 77/17

W razie zniesienia odrębnej własności lokalu obciążonego hipoteką, hipoteka obciąża nieruchomości, w której skład wchodzi lokal będący wcześniej przedmiotem odrębnej własności.

Uchwała SN z dnia 8 grudnia 2017 r., III CZP 79/17

W sprawie z powództwa właściciela o nakazanie opróżnienia lokalu mieszkalnego pomiędzy byłym najemcą oraz osobami, których uprawnienie do zamieszkania w tym lokalu miało charakter pochodny od najemcy, oznaczonymi przez powoda zgodnie z art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2016 r., poz. 1610 ze zm.) jako pozwani, zachodzi współuczestnictwo konieczne po stronie pozwanej.

Uchwała SN z dnia 8 grudnia 2017 r., III CZP 54/17

Sąd rejestrowy w ramach postępowania określonego w art. 12 ust. 3 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (jedn. tekst Dz.U. z 2017 r., poz. 700 ze zm.) o wykreślenie wpisu niedopuszczalnego ze względu na obowiązujące przepisy prawa nie jest uprawniony do badania zgodności z ustawą uchwały zgromadzenia wspólników lub walnego zgromadzenia, która stanowi materialnoprawną podstawę dokonanego wpisu.

Uchwała SN z dnia 15 grudnia 2017 r., III CZP 83/17

Ograniczenia obrotu nieruchomościami rolnymi wprowadzone ustawą z dnia 14 kwietnia 2016 r. o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 2016 r., poz. 585 ze zm.) nie mają zastosowania do umowy przenoszącej własność nieruchomości, zawieranej w wykonaniu zobowiązującej umowy sprzedaży zawartej przed dniem 30 kwietnia 2016 r., jeżeli Agencja Nieruchomości Rolnych nie skorzystała z prawa pierwokupu zastrzeżonego na rzecz Skarbu Państwa w art. 29 ust. 4 ustawy z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (jedn. tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 1491 ze zm.).

Uchwała SN z dnia 15 grudnia 2017 r., III CZP 81/17

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, powstała w związku z likwidacją zakładu budżetowego, realizującego zadania gminy w zakresie gospodarowania nieruchomościami stanowiącymi jej własność, nie wstępuje w miejsce gminy w charakterze wynajmującego w stosunku najmu lokali mieszkalnych znajdujących się na nieruchomości, która nie została wniesiona jako wkład do spółki. Taka spółka nie wstępuje też w stosunki najmu lokali mieszkalnych w charakterze wynajmującego na podstawie zawartej z gminą umowy dzierżawy nieruchomości stanowiącej własność gminy.

Uchwała SN z dnia 15 grudnia 2017 r., III CZP 82/17

Przedsiębiorca, dochodzący roszczeń wynikających z czynu nieuczciwej konkurencji, polegającego na zamieszczeniu publikacji na stronie internetowej, może, na podstawie art. 35 k.p.c., wytoczyć powództwo przed

sąd, w którego okręgu publikację wprowadzono na stronę internetową, lub przed sąd, w którego okręgu dostępność tej strony spowodowała zagrożenie lub naruszenie jego interesu.

Uchwała SN z dnia 21 grudnia 2017 r., III CZP 89/17

Świadomie korzysta z wyrządzonej drugiemu szkody (art. 422 k.c.) ten, kto wie, że odnosi korzyść z cudzego czynu niedozwolonego.

Uchwała SN z dnia 11 stycznia 2018 r., III CZP 90/17

Następcze stwierdzenie przez sąd rejestrowy niezgodności z przepisami prawa treści statutu spółdzielni, stanowiącego podstawę jej wcześniejszego zarejestrowania, nie uzasadnia wszczęcia postępowania przymuszającego na podstawie art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (jedn. tekst Dz.U. z 2017 r., poz. 700 ze zm.).

Uchwała SN z dnia 11 stycznia 2018 r., III CZP 93/17

Postanowienia umowy najmu zawartej na czas oznaczony przyznające wynajmującemu, w razie opóźnienia najemcy z zapłatą czynszu, prawo do odebrania rzeczy wynajętej do czasu uregulowania zaległości z zachowaniem obowiązku najemcy zapłaty pełnego czynszu są sprzeczne z właściwością (naturą) tego stosunku prawnego.

Uchwała SN z dnia 30 stycznia 2018 r., III CZP 98/17

Koszty egzekucji należne komornikowi sądowemu, ustalone prawomocnym postanowieniem, nie korzystają z pierwszeństwa zaspokojenia przewidzianego w art. 1025 § 1 pkt 1 k.p.c. w innym postępowaniu egzekucyjnym.

Sprawy z zakresu prawa karnego

Przepisy Kodeksu postępowania karnego o skardze na wyrok sądu odwoławczego, uchylający wyrok sądu pierwszej instancji i przekazujący sprawę do ponownego rozpoznania, znajdują odpowiednie

zastosowanie w postępowaniu dyscyplinarnym uregulowanym przepisami ustawy o radcach prawnych, a wniesioną skargę rozpoznaje Sąd Najwyższy.

Postanowieniem z dnia 21 kwietnia 2017 r., wydanym w sprawie VI KS 1/17 (LEX nr 2281284), Sąd Najwyższy pozostawił bez rozpoznania skargę na orzeczenie Wyższego Sądu Dyscyplinarnego o uchyleniu orzeczenia Okręgowego Sądu Dyscyplinarnego z powodu jej ustawowej niedopuszczalności. W uzasadnieniu postanowienia wskazano między innymi, że zastosowanie, poprzez art. 74¹ pkt 1 ustawy o radcach prawnych, w prowadzonym na podstawie tejże ustawy postępowaniu dyscyplinarnym instytucji normujących proces karny jest dopuszczalne jedynie wówczas, gdy brak danego unormowania podyktowany był względami techniki prawodawczej, a specyfika postępowania dyscyplinarnego nie stoi na przeszkodzie zastosowaniu unormowania zawartego w Kodeksie postępowania karnego. W przypadku regulacji dotyczących skargi na wyrok sądu odwoławczego taka sytuacja natomiast nie zachodzi. Charakter wspomnianego środka zaskarżenia – w przeciwieństwie do wniosku o wznowienie postępowania – sprawia bowiem, że dla ingerencji Sądu Najwyższego w funkcje orzecznicze samorządów zawodowych, poprzez przyznanie mu kompetencji do rozpoznania tego środka, nie można znaleźć żadnego uzasadnienia aksjologicznego. W szczególności nie przemawiają za tym względy gwarancyjne. W konkluzji Sąd Najwyższy stwierdził, że analizowana instytucja została „zastrzeżona dla rozstrzygnięć zapadających w formie wyroków, wydawanych przez sądy w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej, nie zaś w stosunku do orzeczeń wydawanych w imieniu określonej korporacji zawodowej”.

W postanowieniu z dnia 8 czerwca 2017 r., wydanym w sprawie VI KS 2/17, LEX nr 2334903, Sąd Najwyższy stwierdził natomiast, że na podstawie odesłania zawartego w art. 74¹ pkt 1 u.r.p. przepisy rozdziału 55a Kodeksu postępowania karnego powinny być stosowane w postępowaniu dyscyplinarnym prowadzonym wobec radców prawnych lub aplikantów radcowskich. W uzasadnieniu tego z kolei orzeczenia Sąd Najwyższy podkreślił, że skoro w postępowaniu dyscyplinarnym stosuje się odpowiednio regulacje dotyczące wznowienia postępowania, to nie może być wątpliwości, iż w postępowaniu tym winny być stosowane również przepisy dotyczące skargi na wyrok kasatoryjny sądu

odwoławczego. Stwierdził też, że za trafnością tego stanowiska przemawia nadto fakt, iż w postępowaniu dyscyplinarnym stosuje się przepisy Kodeksu postępowania karnego dotyczące postępowania odwoławczego, w tym również i te, które przesądzą o jego nowym – zdecydowanie bardziej reformatoryjnym – modelu, a których przestrzeganie ma zabezpieczać właśnie analizowany środek zaskarżenia.

W uchwale siedmiu sędziów z dnia 14 września 2017 r., I KZP 9/17, Sąd Najwyższy usuwając tę rozbieżność przesądził, że przepisy rozdziału 55a Kodeksu postępowania karnego o skardze na wyrok sądu odwoławczego, uchylający wyrok sądu pierwszej instancji i przekazujący sprawę do ponownego rozpoznania, znajdując odpowiednie zastosowanie (art. 74¹ pkt 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, Dz.U. z 2016 r., poz. 233 ze zm.) w postępowaniu dyscyplinarnym uregulowanym przepisami ustawy o radcach prawnych, a wniesioną skargę rozpoznaje Sąd Najwyższy.

Uzasadniając to stanowisko wskazał na charakter odesłania zawartego w art. 74¹ pkt 1 u.r.p.

Sąd Najwyższy w składzie powiększonym uznał, że w związku z tym, że w treści analizowanej regulacji zawarto odesłanie do przepisów „Kodeksu postępowania karnego”, bez sprecyzowania jego wersji czasowej, to należy stwierdzić, iż w przepisie tym zastosowano odesłanie dynamiczne, a nie statyczne. Oznacza to, że odesłanie zawarte w art. 74¹ pkt 1 u.r.p. dotyczy przepisów Kodeksu postępowania karnego w brzmieniu, jakie każdorazowo, w czasie obowiązywania przepisu odsyłającego, będą one przybierać, a co za tym idzie okoliczność, iż przepisy zawarte w rozdziale 55a Kodeksu postępowania karnego weszły w życie później niż przepis art. 74¹ pkt 1 u.r.p., nie stoi na przeszkodzie uznaniu, że w postępowaniu dyscyplinarnym toczącym się aktualnie na podstawie ustawy o radcach prawnych mają odpowiednie zastosowanie przepisy dotyczące skargi na wyrok sądu odwoławczego.

Sąd w składzie powiększonym podkreślił także, że głównym motywem, jaki przyświecał ustawodawcy, gdy wprowadzał regulacje zawarte w rozdziale 55a Kodeksu postępowania karnego, było zabezpieczenie nowego apelacyjno-reformatoryjnego modelu postępowania odwoławczego. Wynika to wyraźnie z uzasadnienia projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw

(druk sejmowy nr 207 z dnia 27 stycznia 2016 r., s. 11), w którym – odwołując do funkcjonującego na gruncie postępowania cywilnego zażalenia do Sądu Najwyższego na kasatoryjne orzeczenie sądu odwoławczego – wskazano ponadto, że „rozwiązanie takie jest przydatne przede wszystkim ze względu na praktyczne korzyści z niego wynikające, polegające m.in. na eliminowaniu bezzasadnych uchyleń wyroków, co bez wątpienia wpływa na przyspieszenie postępowania. Spełnia ono również funkcję prewencyjną, powstrzymując sądy odwoławcze przed pochopną kasatoryjnością orzekania. Z tego względu projektodawca przewidział wprowadzenie w Kodeksie postępowania karnego nowego rozdziału 55a, zawierającego regulację nadzwyczajnego środka zaskarżenia w postaci skargi na wyrok sądu odwoławczego. Skarga ta wnoszona by była do Sądu Najwyższego, co sprzyjałoby jednolitości orzecznictwa w tej mierze (...) jej istota polega na przeciwdziałaniu bezpodstawnemu przedłużaniu się postępowania karnego poprzez naruszenie przez sąd odwoławczy unormowania art. 437 § 2 k.p.k. i uchylenie wyroku przy braku zaistnienia ku temu przesłanek. Spełnia ona zatem również funkcję prewencyjną i zabezpieczającą prawidłowy bieg postępowania”.

Skoro zaś ustawodawca uznał, że apelacyjno-reformatoryjny model postępowania odwoławczego wymaga dodatkowego zabezpieczenia specjalnym środkiem zaskarżenia, to taka potrzeba aktualizuje się zarówno na gruncie procesu karnego, jak i na gruncie postępowania dyscyplinarnego. Nie istnieją bowiem żadne podstawy do twierdzenia, że wskazane w uzasadnieniu projektu ustawy przyczyny, które zdecydowały o wprowadzeniu do Kodeksu postępowania karnego skargi na wyrok sądu odwoławczego, dotyczą wyłącznie klasycznego procesu karnego, a nie są aktualne w postępowaniu dyscyplinarnym. W szczególności nie sposób twierdzić, że bezzasadne, pochopne uchylenia wyroków (orzeczeń) zdarzają się tylko sądom powszechnym, a sądy dyscyplinarne są od tego rodzaju błędów wolne. Podobnie, akcentowana przez ustawodawcę potrzeba wprowadzenia rozwiązań mających na celu przyspieszenie postępowania występuje tak w procesie karnym, jak i postępowaniu dyscyplinarnym. Postępowanie dyscyplinarne jest także rodzajem postępowania represyjnego, a w konsekwencji i na jego gruncie aktualne jest stwierdzenie, że „spóźniona sprawiedliwość jest zaprzeczeniem sprawiedliwości”, a kara wymierzona po długim czasie od popełnienia

przewinienia traci swój walor tak z perspektywy prewencji indywidualnej, jak i generalnej. Co więcej, mając na uwadze to, że terminy przedawnienia przewinień dyscyplinarnych są krótsze od terminów przedawnienia karalności przestępstw, potrzeba zapewnienia sprawnego postępowania zdaje się mieć tu jeszcze większe znaczenie niż na gruncie procesu karnego.

Postanowienie SN z dnia 5 lipca 2017 r., III KK 273/17

Pojęcie „zwałcenia” w rozumieniu art. 148 § 2 pkt 2 k.k. odnosi się do każdej postaci przestępstwa zwałcenia stypizowanej w art. 197 § 1–4 k.k.

Postanowienie SN z dnia 29 sierpnia 2017 r., SDI 42/17

Prawnik zagraniczny z Unii Europejskiej wpisany na listę prowadzoną przez właściwą okręgową radę adwokacką podlega, zgodnie z art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2016 r., poz. 1874), odpowiedzialności dyscyplinarnej według przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej polskich adwokatów, a więc również i za przewinienia popełnione za granicą Polski.

Postanowienie SN z dnia 14 września 2017 r., I KZP 7/17

Zwrot „groźba, o której mowa w art. 190 k.k.,” zawarty w art. 115 § 12 k.k., dotyczy tylko zachowania sprawcy i nie obejmuje skutku w postaci wywołania u zagrożonego uzasadnionej obawy spełnienia groźby.

Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 25 stycznia 2018 r., I KZP 13/17

Zakres kontroli dokonywanej przez Sąd Najwyższy po wniesieniu skargi na wyrok sądu odwoławczego, o którym mowa w art. 539a § 1 k.p.k., ogranicza się do zbadania, czy stwierdzone przez sąd odwoławczy uchybienie daje podstawę do wydania orzeczenia kasatoryjnego.

Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 25 stycznia 2018 r., I KZP 11/17

Popełnienie przez sprawcę przestępstwa w okresie próby wyznaczonym postanowieniem o warunkowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności nie stanowi przewidzianej w art. 85 § 3 k.k. negatywnej

przesłanki do orzeczenia kary łącznej obejmującej karę (kary łączne), z odbycia reszty, której sprawca został warunkowo zwolniony oraz karę (kary łączne) za przestępstwo popełnione w okresie próby.

Uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 25 stycznia 2018 r., I KZP 12/17

Na zarządzenie o odmowie przyjęcia wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku sądu odwoławczego wydane w postępowaniu w sprawach o wykroczenia zażalenie nie przysługuje.

LISTA RECENZENTÓW (w porządku alfabetycznym)

- » dr Michał Araszkiewicz r. pr.
- » dr Małgorzata Balwicka-Szczyrba r. pr.
- » dr hab. Jacek Barcik
- » dr Mateusz Błachucki
- » dr Joanna Bodio r. pr.
- » dr hab. prof. nadzw. UW r. Łukasz Błaszczak r. pr.
- » dr Piotr Chlebowicz
- » dr Ziemowit Cieślak r. pr.
- » dr Katarzyna Dadańska r. pr.
- » dr Michał Domagała
- » dr hab. Izabela Gil r. pr.
- » dr Marcin Górski r. pr.
- » dr hab. prof. nadzw. UEK Filip Grzegorzczak
- » dr Marlena Jankowska
- » dr Tomasz Jaroszyński r. pr.
- » dr Przemysław Kledzik r. pr.
- » dr Michał Kobylarz r. pr.
- » dr hab. prof. nadzw. UŚ Radosław Koper
- » dr Patrycja Kozłowska-Kalisz r. pr.
- » dr Małgorzata Krasnodębska-Tomkiel r. pr.
- » dr hab. prof. nadzw. UŁ Jerzy Leszczyński r. pr.
- » dr Piotr Lissoń
- » dr hab. Krystian Markiewicz
- » dr Przemysław Mijał r. pr.
- » dr Zdzisław Muras r. pr.
- » dr hab. prof. nadzw. UR Jan Olszewski
- » dr hab. Bogumił Pahl
- » dr hab. Piotr Pinior
- » dr hab. prof. nadzw. UG Andrzej Powałowski
- » dr Piotr Prusinowski
- » dr Marcin Sala-Szczypiński r. pr.
- » dr hab. prof. nadzw. UW r. Janusz Sawicki
- » dr hab. prof. nadzw. WSZiB w Poznaniu Iwona Sierpowska
- » dr Dariusz Szafranski
- » dr hab. Monika Urbaniak
- » dr Michał Wojewoda r. pr.
- » dr Krzysztof Wygoda

Radca Prawny. Zeszyty naukowe
Kwartalnik naukowy

<http://www.kirp.pl/wydawnictwa/>

Wydawca

Krajowa Rada Radców Prawnych
Al. Ujazdowskie 41 lok. 2
00-540 Warszawa
e-mail: radca.prawny@kirp.pl

Abstrakty i słowa kluczowe w języku angielskim

Marzena Lewandowski

Projekt okładki

Aleksandra Snitsaruk

Korekta

Anastazja Dąbrowska

DTP i layout

Aleksandra Snitsaruk

Druk

Bartgraf, tel. 22 625 55 48

© Copyright by Krajowa Rada Radców Prawnych
Warszawa 2017

ISSN 2392-1943

ISSN 2392-1943

KRAJOWA IZBA
RADCÓW PRAWNYCH